

Vitnekonfrontasjon: Valg av identifikasjonsmetode og vitners pålitelighet

Cecilie Rachlew

**Levert som hovedoppgave ved
Psykologisk Institutt,
Universitetet i Oslo
Vår 2007**

FORORD

Det er mange jeg ønsker å takke for gode råd, hjelp, og støtte underveis i denne prosessen. Først og fremst vil jeg takke Doktorgradsstipendiat Asbjørn Rachlew, min storebror og samarbeidspartner i dette prosjektet. Du har lenge vært, og kommer alltid til å være et forbilde og en kilde til inspirasjon for meg. Takk for et spennende og meget godt samarbeid. Likeså vil jeg takke Professor Svein Magnussen for inspirasjon og god veiledning underveis. Takk også til medstudent Runar Dankel for uvurderlig statistikkhjelp.

Det er en rekke personer som har vært involvert og engasjert i dette prosjektet. Uten deres innsats ville ikke prosjektet blitt slik det er blitt i dag. Takk til medstudenter, venner og kolleger som alle var villige til å være med i pilotundersøkelsen. Takk til ledelsen og de 21 etterforskerne ved Grønland politidistrikt, for tillatelse og enestående bidrag til gjennomføringen av hovedundersøkelsen. En spesiell takk til Trygve og Advokat Abid Raja for ekstra innsats i forkant av, og under gjennomføringen av eksperimentets første del. Takk til alle ”gutta” som ved flere anledninger frivillig stilte opp som figuranter og gjerningsmenn. Og ikke minst, takk til hver og en av de 120 forsøkspersonene som tok seg tid til å stille opp for å delta i undersøkelsen.

Varme tanker går til familie og venner for all støtte, forståelse og oppmuntring underveis i denne prosessen. En spesiell takk til deg Janne, for et fantastisk vennskap gjennom en spennende studietid. Sist, men ikke minst; takk til de som gir meg den aller største gleden: min egen lille familie; Julian og Simen.

Cecilie Rachlew

SAMMENDRAG

Forfatter: Cecilie Rachlew
Tittel: Vitnekonfrontasjon: Betydningen av konfrontasjonstype for vitners pålitelighet
Veileder: Svein Magnussen

Internasjonale undersøkelser viser at feilaktig vitneidentifikasjon er den hyppigste årsaken til at uskyldige mennesker dømmes for forbrytelser de ikke har begått. Samtidig viser en rekke studier at vitneidentifikasjoner står sterkt som bevis i straffesaker. Det er derfor av avgjørende betydning for rettssikkerheten at måten vitnekonfrontasjonene gjennomføres på er så pålitelige som overhode mulig. Den foreliggende undersøkelsen er et samarbeidsprosjekt mellom undertegnede og doktorgradsstipendiat Asbjørn Rachlew ved det Juridiske fakultet, Universitetet i Oslo. Hovedformålet med dette kvasinaturalistiske eksperimentet var å undersøke hvorvidt bruk av ulike konfrontasjonstyper (person, foto, eller video) og ulike presentasjonsmåter (simultan versus sekvensiell presentasjon) påvirker vitners pålitelighet ved vitnekonfrontasjoner. I vårt eksperiment ble 120 ansatte ved Oslo politidistrikt/Grønland Politistasjon eksponert for to unge menn, en med etnisk pakistansk, og en med etnisk norsk opprinnelse, som de senere skulle forsøke å identifisere ved bruk av enten person, foto, eller videokonfrontasjon. Person og fotokonfrontasjonene ble presentert på to ulike måter, enten simultant eller sekvensielt, mens videokonfrontasjonen kun foregikk sekvensielt. Tretti vitner ble testet umiddelbart etter hendelsen, mens majoriteten av vitnene (90) ble testet cirka to måneder senere. I tråd med generell hukommelsesforskning fant vi en signifikant forskjell i vitneprestasjoner mellom vitnene som ble testet umiddelbart etter den iscenesatte hendelsen, og vitnene som ble testet to måneder senere. Vår studie avdekket ingen signifikante hovedeffekter, verken med hensyn til valg av konfrontasjonstype eller presentasjonsmåte. Fotokonfrontasjon viste seg imidlertid å være mer sårbar sammenliknet med de to andre konfrontasjonstypene. Sårbar fordi det var prestasjonene til de vitnene som ble testet med fotokonfrontasjon som utgjorde den signifikante forskjellen med hensyn til testtidspunkt. Dessuten presterte vitnene som ble utsatt for fotokonfrontasjon signifikant dårligere ved presentasjon av den etnisk pakistanske, sammenliknet med presentasjon av den etnisk norske konfrontasjonsgruppen. Mulige forklaringer, samt praktiske implikasjoner blir diskutert. I lys av etablert, vitenskaplig kunnskap anbefales en oppdatering av dagens retningslinjer for gjennomføringen av vitnekonfrontasjoner i Norge.

INNHold

Forord
Sammendrag

1	INNLEDNING	5
1.1	Menneskets konstruktive og påvirkelige hukommelse	9
1.2	Feilaktig vitneidentifikasjon: forskning og teori	11
1.2.1	Estimatversus systemvariabler	12
1.2.2	Estimatvariabler og den kryssetniske effekten	13
1.2.2	Systemvariabler	17
1.3	Ulike konfrontasjonsmetoder	27
1.4	Sammenlikning av ulike konfrontasjonsmetoder	30
1.5	Foreliggende undersøkelse	33
2	PILOTUNDERSØKELSE	35
2.1	Metode	35
2.1.1	Deltagere: Figuranter og piloter	36
2.1.2	Prosedyre	36
2.2	Resultater	37
3	HOVEDUNDERSØKELSE	39
3.1	Metode	39
3.1.1	Deltagere: Vitnene	39
3.1.2	Design	40
3.1.3	Materiale	41
3.1.4	Prosedyre	41
3.2	Resultater	45
3.2.1	Vitneprestasjoner	47
3.2.2	Generelle resultater	47
3.2.3	Testtidspunkt	49
3.2.4	Kryssetnisk effekt	50
3.2.5	Person, foto, og videokonfrontasjon	51
3.2.6	Sekvensiell versus simultan presentasjon	53
3.2.7	Subjektiv sikkerhet	54
3.3	Diskusjon	55
3.3.1	De usikre vitnene	55
3.3.2	Generelle vitneprestasjoner: Flere gjerningsmenn	57
3.3.3	Generelle vitneprestasjoner: Tidens avgjørende betydning	57
3.3.4	Kryssetnisk effekt	59
3.3.5	Valg av konfrontasjonsmetode og kryssetnisk effekt	60
3.3.6	Simultan versus sekvensiell presentasjon	63
3.3.7	Økologisk validitet	64
	Referanser	66
	Vedlegg	

1. INNLEDNING

I september 2002 ble en 31 år gammel kvinnelig jogger forfulgt og overfalt ved Trollvann på Grefsenkollen i Oslo. Gjerningsmannen trakk kniv, og truet kvinnen inn i et skogholt. Der forsøkte han å voldta henne. Kvinnen klarte å flykte, og i etterkant ga hun en detaljert beskrivelse av gjerningsmannen til politiet. Ut i fra beskrivelsen ble det laget en tegning av overfallsmannen. Tegningen ble publisert i flere aviser og genererte en rekke tips. Flere av tipsene pekte i retning av samme person. Det dreide seg om en tidligere ustraffet 55 år gammel mann, med etnisk bosnisk opprinnelse. Et av vitnene som meldte seg for politiet uttalte at ”tegningen bortimot var som et fotografi av denne mannen”.

Bosnieren ble oppsøkt av politiet og avga en forklaring der han hevdet sin uskyld. Han gikk frivillig med på å la seg fotografere. Bildet ble brukt i en fotokonfrontasjon som senere ble vist til den fornærmede kvinnen. Under konfrontasjonen plukket hun ut bosnieren som sin gjerningsmann. Det samme gjorde hun ved en senere personkonfrontasjon. I Aftenposten er kvinnen referert med følgende uttalelse: ”Jeg er 100 prosent sikker. Jeg er ikke i tvil om at det er han som er mannen”. Like fullt valgte politiet å ikke ta ut tiltale mot den bosniske mannen. Politiets viktigste argument for å henlegge saken, var at det ved åstedet ble funnet en underbukse for menn. Gjennom DNA-analyser ble det fastslått at underbuksen *ikke* tilhørte den mistenkte bosnieren. Riksadvokaten mente derimot at bevisene var tilstrekkelige, og beordret likevel tiltale. To år senere ble bosnieren dømt av fagdommere i tingsretten til tre og et halvt års fengsel for overfallet. Han anket og ble til slutt frikjent av juryen i lagmannsretten. Tre år senere fant politiet ut at det ukjente DNA – sporet, funnet i underbuksen på åstedet, tilhørte en drapsdømt, psykiatrisk pasient, som av utseende, alder og etnisk opprinnelse liknet svært på mannen som den fornærmede kvinnen beskrev (Sætran, 2002, 2003, 2004; Kolsrud & Sætran, 2006).

Internasjonale studier viser at *feilaktig vitneidentifikasjon* er den primære årsaken til at uskyldige mennesker dømmes for forbrytelser de aldri har begått (Rattner, 1988; Huff, Rattner & Sagarin, 1996; Scheck, Neufeld & Dwyer, 2000).

I de 40 første kriminalsakene i USA hvor det ble bevist, på bakgrunn av senere DNA-analyser, at individene som ble dømt var uskyldige, var domfellelsen i 36 av disse sakene, det vil si i 90 % av tilfellene, gjort på bakgrunn av et eller flere vitneutsagn, hvor vitnet feilaktig

pekte ut den mistenkte som gjerningsmann (Wells, Small, Penrod, Malpass; Fulero & Brimacombe, 1998). I sakene som inngikk i dette studiet hadde de uskyldige sonet til sammen 340 år i fengsel. Fem sonet i påvente av henrettelse.

The Innocence Project i USA, et uavhengig juridisk organ, som ved hjelp av DNA-teknologien arbeider med å få uskyldige mennesker ut av amerikanske fengsler bekrefter disse funnene. I en analyse av de 130 første domfellelsene som prosjektet fikk omgjort etter nye DNA-analyser, fremsto feilaktige vitneidentifikasjoner igjen som den ledende årsak til de uriktige domfellelsene. Og denne trenden fortsetter. I skrivende stund har 200 uskyldige individer fått omgjort sine dommer på bakgrunn av nye DNA-analyser i USA. I cirka 75 % av disse sakene var vitneidentifikasjoner avgjørende bevis i domfellelsen av den uskyldige (Scheck et al., 2000, The Innocence Project, 2007)

Utviklingen av DNA-teknologien har på flere måter revolusjonert vårt strafferettssystem. Blant annet har uskyldig dømte mennesker fått en ny mulighet for å bevise sin uskyld. Det er imidlertid ikke alle gjerningsmenn som etterlater seg DNA-spor. Det er heller ikke realistisk å tro at politiet klarer å identifisere alle spor som etterlates. Av den grunn er det vanskelig å angi noen nøyaktig frekvens, både med hensyn til feilaktige vitneidentifikasjoner og uriktige domfellelser i det virkelige liv. En omfattende spørreundersøkelse av et betydelig antall sentrale personer innenfor strafferettssystemet i USA forsøkte imidlertid å belyse dette spørsmålet. I undersøkelsen kom det fram at over 70 % av de spurte antok at uriktige domfellelser forekom i mindre enn 1 % av alle kriminalsaker. Videre trodde 20 % av de spurte at feilprosenten lå et sted mellom 1 og 5 %. På bakgrunn av disse tallene la forskerne seg på en nøktern linje og konkluderte med at muligens 0,5 % av alle kriminalsaker kan resultere i uriktige domfellelser (Huff et al., 1996). Tallet kan virke betryggende lavt, men som Cutler og Penrod (1995) påpeker, kan dette bety at hele 7500 mennesker risikerer å bli uskyldig dømt i USA hvert eneste år.

Bratholm og Stridbeck (1998) gjennomførte en liknende undersøkelse i Norge. De sendte ut en spørreundersøkelse til 258 forsvarsadvokater, hvorav halvparten (125) responderte. Et av hovedformålene med undersøkelsen var å finne ut hvordan godt informerte mennesker, ut fra egne erfaringer, vurderer risikoen for uriktige domfellelser i Norge. På spørsmål om advokatene noen gang hadde opplevd at en person de hadde vært forsvarer for ble dømt i retten, selv om de selv var overbevist om at vedkommende var uskyldig, rapporterte 50 (40

%) av respondentene at de i løpet av en tiårsperiode (1986-1995) mente å ha opplevd dette. Totalt ble 144 slike saker oppgitt i svarene. Dette tilsvarer 0,3 sak per advokat, per år. Samlet; 15 saker årlig for de 50 respondentene. På bakgrunn av den relativt lave svarprosenten konkluderte forskerne med at det reelle antall saker der forsvareren er sikker på at en domfelt er uskyldig, vil være atskillig høyere på landsbasis. Videre ble forsvarerne spurt om de hadde hatt saker hvor de mente at tiltalte ble funnet skyldig og dømt på grunnlag av utilstrekkelige beviser. Av de 125 respondentene svarte 117 (92 %) bekreftende på dette spørsmålet. Under forutsetning av at forsvarernes meninger er riktige, konkluderte forskerne med at risikoen for at tiltalte blir funnet skyldig og dømt på grunnlag av utilstrekkelige beviser er 3 %.

Avsløringene av feilaktige vitneidentifikasjoner med påfølgende uriktige domfellelser har medført at forskere har viet denne etterforskningsmetoden stor oppmerksomhet, spesielt de siste 20 årene. I vitenskapelige studier som har til hensikt å undersøke påliteligheten av vitneidentifikasjoner, blir gjerne deltagerne vitne til en iscenesatt forbrytelse og senere bedt om å forsøke å gjenkjenne "gjerningsmannen" i en vitnekonfrontasjon. Studiene har demonstrert betydelig varians, både med hensyn til korrekte og feilaktige identifikasjoner. Som påpekt av Wells (1993) har forskere oppnådd alt fra bare noen få prosent til over 90 % feilidentifisering i sine undersøkelser. I et av disse studiene ble 73 butikkmedarbeidere bedt om å identifisere to mannlige kunder som hadde vært innom butikken deres to timer tidligere. Det viste seg at bare en tredjedel av de ansatte klarte å identifisere de riktige kundene (Brigham, Maass, Snyder & Spaulding, 1982). Flere undersøkelser har vist at den totale andel korrekte responser fra vitnene typisk ligger rundt 50 prosent (Stebly, Dysart, Fulero & Lindsay, 2003; Kerstholt et. al., 2004). Gjennom matematiske sannsynlighetsberegninger fant Levi (1998) at frekvensen av feilaktige vitneidentifikasjoner i reelle kriminalsaker kan være så høy som 25 %. Det vil si at en av fire individer som blir plukket ut i en vitnekonfrontasjon teoretisk sett kan være uskyldig.

Dette tallet stemmer godt overens med funn fra såkalte arkivanalyser, hvor forskerne har undersøkt vitners identifikasjonsprestasjoner i reelle kriminalsaker. På bakgrunn av et betydelig antall vitnekonfrontasjoner gjennomført av britisk og amerikansk politi, viser flere uavhengige undersøkelser at vitner plukker ut en av de personene i konfrontasjonsgruppen som politiet med sikkerhet vet er uskyldig (heretter kalt figuranter) i cirka 20 % av tilfellene (Wells, Memon & Penrod, 2006).

Systematiske undersøkelser dokumenterer altså at uriktige domfellelser forekommer, og i USA er feilaktige vitneidentifikasjoner utvilsomt den variabelen som forårsaker de aller fleste av disse. Likefullt viser en rekke undersøkelser at vitneidentifikasjoner står meget sterkt som bevis i straffesaker (Penrod & Cutler, 1995). I 1996 gjennomførte Elizabeth Loftus et klassisk eksperiment hvor hun demonstrerte nettopp dette. Forsøkspersonene i studiet ble bedt om å ta på seg rollen som jurymedlem i en fiktiv drapssak. I den første versjonen av studiet fikk jurymedlemmene høre om en rekke indisier mot den tiltalte. Med denne informasjonen tilgjengelig fant 18 % av jurymedlemmene den "tiltalte" skyldig i drap. I en annen versjon fikk jurymedlemmene i tillegg høre at det fantes et øyevitne til hendelsen, og at dette øyevitnet hadde identifisert den tiltalte som gjerningsmannen. Det viste seg da at hele 72 % av jurymedlemmene fant den tiltalte skyldig. I en tredje versjon dømte overraskende nok 68 % av deltagerne den tiltalte skyldig, til tross for at de samtidig fikk vite at øyenvitnet, på grunn av svært dårlig syn, åpenbart ikke hadde hatt mulighet til å se gjerningsmannen (Loftus, 1996).

Undersøkelsene til Loftus demonstrerer at jurymedlemmer i større grad legger vekt på vitneutsagn enn andre former for bevis når de trekker sine slutninger. Videre viser det seg at desto sikrere vitnet er i sitt vitneutsagn, jo større er tiltroen til vitnet og dermed også sjansen for at juryen finner den tiltalte skyldig (Cutler, Penrod & Dexter, 1990; Luus & Wells, 1994). Som illustrert i voldtektssaken beskrevet innledningsvis, og som vist i en mengde studier, eksisterer det nødvendigvis ingen perfekt samvariasjon mellom vitners subjektive sikkerhet og deres pålitelighet som vitner (Sporer, Penrod, Read & Cutler, 1995; Magnussen, 2004). En nylig utført spørreundersøkelse dokumenterer, i tråd med dette, at potensielle jurymedlemmer hadde begrenset og mangelfull kunnskap omkring faktorer som påvirker hukommelsen generelt, og øyevitners pålitelighet spesielt (Schmechel, O'Toole, Easterly & Loftus, 2006).

Som beskrevet i voldtektssaken innledningsvis, ble den frikjente bosnieren opprinnelig dømt til tre og et halvt års fengsel for overfall og voldtektsforsøk av *fagdommere* i tingsretten. I lys av sakens utvikling, hvor DNA sporet ble koblet til en drapsmann som var forvekslende lik den tiltalte bosnieren, synes saken å illustrere at heller ikke fagdommere nødvendigvis har tilstrekkelig kunnskap omkring dette temaet. I en spørreundersøkelse nylig utført blant norske og amerikanske dommere, konkluderte forskerne med at respondentene fra begge land hadde begrensede kunnskaper, og til dels også oppfatninger som motstrider dagens vitenskapelige

kunnskap omkring faktorer som påvirker øyevitners pålitelighet (Magnussen, Wise, Raja, Safer, Pawlenko & Stridbeck, 2007).

1.1 Menneskets konstruktive og påvirkelige hukommelse

Vitneidentifikasjon er i all hovedsak en undersøkelse av et vitnes hukommelse og evne til å gjenkjenne en eller flere ukjente personer, observert ved en tidligere anledning. Som påpekt og illustrert ovenfor, er imidlertid vår hukommelse i slike sammenhenger ikke alltid til å stole på. Generell kunnskap om hukommelsens grunnleggende struktur og funksjon er derfor av betydning.

Hukommelsen vår består av flere uavhengige og spesialiserte kognitive systemer som lagrer erfaringer og informasjon i forskjellige formater. En grunnleggende inndeling er mellom sensorisk, korttids, og langtidshukommelse. Denne inndelingen baserer seg på minnets varighet og hukommelsessystemets lagringskapasitet. I vitnepsykologisk sammenheng er man i all hovedsak opptatt av nøyaktigheten og påliteligheten av minner lagret i langtidshukommelsen. Denne deles gjerne inn i to hovedsystemer, basert på informasjonsinnholdet. Den implisitte hukommelsen viser seg som regel indirekte gjennom lært atferd, uten at man er i stand til å rekonstruere den opprinnelige læringssituasjonen. Den eksplisitte hukommelsen baserer seg imidlertid på bevisst gjenkalling av tidligere erfaringer. Den eksplisitte hukommelsen kan igjen deles inn i to sammenvevde, men likevel separate hukommelsessystemer, henholdsvis semantisk og episodisk hukommelse. I vitnepsykologisk sammenheng er det primært vår episodiske, eller selvbiografiske hukommelse som blir satt på prøve. Det vil si den delen av vår hukommelse som tar hånd om våre personlige minner og opplevelser om spesifikke episoder og hendelser i livet. Vår semantiske hukommelse fungerer mer som en lagringsplass for generell tillært kunnskap. Menneskers hukommelse karakteriseres videre av tre underliggende kognitive prosesser. Disse er henholdsvis innkodning, lagring og gjenhenting av informasjon. I vitnepsykologisk sammenheng refererer innkodingsfasen til den prosessen som ligger til grunn når vitnet observerer en kriminell handling. Lagringsfasen refererer til tiden mellom den observerte hendelsen og gjenhentingstidspunktet, mens gjenhentingsfasen refererer til den situasjonen der vitnet skal fortelle om den observerte hendelsen (Payne & Wenger, 1998; Magnussen, 2004).

Selv om vår episodiske hukommelse inneholder minner fra vårt eget liv, lagres ikke disse minnene, som man intuitivt kan tenke seg, som en film man senere kan spole tilbake og spille av. Episodisk hukommelse er ingen reproduksjon av virkeligheten, men snarere en *rekonstruksjon* av det som har hendt (Magnussen, 2004). Rekonstruksjonen er basert på det vi faktisk har opplevd og observert, men er i tillegg også påvirket av flere andre faktorer som kan opptre både ved innkoding, lagring og gjenhentingsfasen. Disse faktorene kan enten påvirke vår hukommelse kvantitativt ved å føre til utelatelse av informasjon (vi husker mindre), eller kvalitativt ved en fordreining av minnet (vi husker feil) (Schacter, 2001).

For det første er vår hukommelse skjemastyrt. Gjennom tidligere erfaring og læring utvikler alle mennesker såkalte kunnskapsstrukturer, eller kognitive skjemaer. Kognitive skjemaer er subjektive oppfatninger, og forenklede bilder av virkeligheten. De danner grunnlaget for hvordan verden rundt oss henger sammen og hvordan vi velger å forholde oss til den (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem & Nolen-Hoeksema, 2000). I det daglige er slike generaliserte forventninger både økonomiske og nødvendige i møte med en verden full av inntrykk. Ved å ta i bruk våre kognitive skjemaer trenger vi ikke å forholde oss til all den informasjon som møter oss. Samtidig bidrar imidlertid slike skjemaer til at vi i gitte situasjoner kan overse viktig, men uventet informasjon, eller supplere hukommelsen med informasjon som er skjemakonsistent, men som faktisk ikke er tilstede i virkeligheten (Magnussen, 2004). Kognitive skjemaer og forventninger kan altså påvirke hvordan vi oppfatter og innkoder informasjon, og således kan hukommelsen for en gitt hendelse eller situasjon bli en fordreid fremstilling av hva som faktisk hendte.

Tiden er en annen faktor som har innvirkning på vår hukommelse. Herman Ebbinghaus (1885) illustrerte med sin klassiske glemselskurve at styrken i et minne reduseres over tid. Nærmere bestemt, vår hukommelse for en gitt hendelse reduseres relativt kraftig umiddelbart etter opplevelsen, for så å gradvis flate ut. Hvor mye vi husker er altså avhengig av lengden på lagringsfasen. Hvor raskt minnestyrken for en hendelse reduseres er igjen avhengig av andre faktorer, som for eksempel hvor oppmerksomhetsfangende den opprinnelige hendelsen var, eller med andre ord hvor godt den ble innkodet (Payne & Wenger, 1998; Schacter, 2001).

Feilattribusjon er en tredje årsak til feilhukommelse (Schacter, 2001). Dette fenomenet handler om at vi i noen tilfeller kan ta feil av opphavet, eller kilden til et minne. I all hovedsak dreier det seg om tilfeller hvor personer, tidspunkter og steder forveksles. Slike forvekslinger forekommer ofte, og har sjelden stor betydning i dagliglivet. I rettslige sammenhenger

derimot, kan forvekslinger av denne typen ha store konsekvenser. Betegnelsen 'ubevisst overføring' benyttes ofte i tilfeller hvor et vitne blander sammen en kjent, men uskyldig person, med den faktiske gjerningsmannen. Flere vitnepsykologiske studier demonstrerer at slike forvekslinger kan forekomme (Ross, Ceci, Dunning & Toglia, 1994).

Som påpekt av Magnussen (2004), er feilattribusjon forvekslinger som kan oppstå spontant, uten påvirkning fra andre kilder. Suggestibilitet, en fjerde kilde til feilhukommelse, er imidlertid en persons tendens til å innlemme villedende informasjon fra eksterne kilder, som for eksempel informasjon fra andre personer eller fra media, inn i sin egen hukommelse (Schacter, 2001). Det råder stor faglig enighet om at suggestibilitet er et svært viktig og sentralt fenomen i forhold til individers pålitelighet som vitner (Kassin, Tubb, Hosch & Memon, 2001). I sin klassiske undersøkelse demonstrerte Loftus & Palmer (1974) elegant hvordan hukommelsen lar seg påvirke av ekstern informasjon fra andre personer. Deltagerne i undersøkelsen var vitne til en videofilm av bilulykke, og ble i etterkant spurt om hvor raskt de to bilene kjørte. Svarene på dette spørsmålet viste seg å være avhengig av hvordan spørsmålet ble formulert for dem. Halvparten av deltagerne ble spurt om hvor raskt bilene kjørte da de *traff* hverandre, mens den andre halvparten ble spurt om hvor raskt bilene kjørte da de *krasjet* inn i hverandre. Sistnevnte gruppe anslo farten som mye høyere enn den første gruppen. På spørsmål om det var knust glass på ulykkesstedet, var det, i tråd med skjematenkningen presentert ovenfor, betydelig flere deltagere fra sistnevnte gruppe som svarte bekræftende på dette villedende spørsmålet.

Som beskrevet ovenfor er vår hukommelse både konstruktiv og påvirkelig. Vi oppfatter verden slik vi tror den er, noe som ikke nødvendigvis er i samsvar med den objektive virkelighet. Vitnepsykologien kan lett gi det inntrykket av at menneskers hukommelse stort sett er mangelfull og upålitelig. Det er selvsagt ikke riktig. I det daglige gjør hukommelsen en fremragende jobb. Men i det øyeblikket vi skal vitne i en rettssal, blir imidlertid hukommelsen vår satt på prøver den primært ikke er designet for (Magnussen, 2004).

1.2 Feilaktig vitneidentifikasjon: forskning og teori

I løpet av de siste 30 årene er det utført et stort antall studier som har hatt som formål å avdekke hvilke faktorer som er med på å forårsake feilaktige vitneidentifikasjoner. Selv om det meste av vår kunnskap omkring dette temaet stammer fra denne perioden, kan man

allikevel spore forskningstradisjonen så langt tilbake som til begynnelsen av 1900-tallet (Magnussen & Overskeid, 2003; Klobuchar & Caligiuri, 2005; Yarmey, 2003). I sitt klassiske verk: "On the Witness Stand", trakk Hugo Münsterberg (1908) vitners pålitelighet i tvil, og oppfordret rettsvesenet til å erstatte sine intuitive antagelser om vitners pålitelighet med vitenskapelig psykologisk kunnskap. Hans viktige bidrag begrenset seg imidlertid til det å rette søkelyset mot temaet. Det var, som nevnt, ikke før på slutten av 1970-tallet at forskere for alvor begynte å jakte på mulige årsaker, det vil si å analysere *hvorfor* feilaktige vitneidentifikasjoner forekommer, og ut ifra dette, også forsøke å utvikle mulige løsninger på problemet (Wells, Malpass, Lindsay, Fisher, Turtle & Fulero, 2000).

1.2.1 Estimat versus systemvariabler

Et viktig teoretisk bidrag i denne forbindelse, har vært Wells' (1978, 1993) skille mellom såkalte estimatvariabler og systemvariabler. Dette skillet, som vil bli nærmere beskrevet nedenfor, har fungert som en nyttig retningslinje for, og som en god måte å kategorisere den eksisterende forskningen på området.

I henhold til denne inndelingen er det altså to hovedretninger innenfor identifikasjonsforskningen. Den første retningen undersøker variabler som kan påvirke et vitnes nøyaktighet og treffsikkerhet, men som ikke kan kontrolleres av rettssystemet. Med andre ord, disse variablene kan manipuleres i forskningsøyemed, men altså ikke i reelle kriminalsaker. Slike variabler burde derfor, i følge Wells, kalles for estimatvariabler, fordi man i reelle saker kun i etterkant kan *estimere* deres rolle i et vitneutsagn. Den andre typen identifikasjonsforskning derimot, undersøker variabler som er, eller som potensielt kan være, under direkte kontroll av rettssystemet. I følge Wells, burde disse variablene kalles for systemvariabler, fordi forskning på denne typen variabler har et potensial for å kunne være med på å forandre og forbedre den daglige praksis innenfor rettssystemet. En fullstendig forståelse av de sosiale og kognitive prosessene som påvirker øyevitners pålitelighet, krever imidlertid kunnskap og forskning innenfor begge disse retningene.

Vitenskapelig kunnskap om estimatvariabler hjelper oss til å forstå *hvorfor* feilaktige vitneutsagn, - og identifikasjoner kan forekomme. Kunnskap om systemvariabler kan derimot være med på å øke nøyaktigheten av vitneutsagnene, og således redusere sjansen for at feilaktige identifikasjoner forekommer i det hele tatt. Forskning på estimatvariabler er med

andre ord primært av teoretisk interesse, mens systemvariabler knyttes tettere til gjennomføringen av vitneidentifikasjonene og utleder således mer praktiske implikasjoner.

1.2.2 Estimatvariabler og den kryssetniske effekten.

Et illustrerende eksempel på en estimatvariabel er lysforholdene under den aktuelle hendelsen, det vil si, hvor *godt* vitnet fikk se den aktuelle personen. Et annet eksempel er eksponeringstiden, det vil si, hvor *lenge* vitnet fikk se den aktuelle personen (Magnussen & Overskeid, 1998; Narby, Cutler & Penrod, 1996). Begge disse eksemplene er variabler som kan knyttes direkte til den kriminelle hendelsen. I tråd med vår intuisjon, har forskning dokumentert at bedre lysforhold og lenger eksponeringstid gir mer pålitelige prestasjoner enn korte observasjoner under dunkle forhold. Estimatvariabler kan imidlertid også være knyttet til vitnet, eller til den mistenkte. Et eksempel på en estimatvariabel knyttet til vitnet, er vitnets alder. Forskning viser tydelig at små barn og eldre individer gjør flere feilidentifikasjoner enn hva unge voksne gjør, spesielt hvis målpersonen (gjerningsmannen) ikke er til stede i konfrontasjonsgruppen (Pozzulo & Lindsay, 1998; Davies, 1996; Narby et al., 1996). I tillegg viser det seg at barn kan være svært suggestible, og således også lettere å påvirke enn hva unge voksne er (Ceci & Bruck, 1993, Ceci & Bruck, 1995).

Den kanskje mest undersøkte estimatvariabelen, som fungerer både som et kjennetegn ved vitnet og hos den mistenkte, er individenes etniske opprinnelse. Det er ikke slik at individer med en bestemt etnisk bakgrunn kan vise til bedre prestasjoner enn andre (Narby et al., 1996), men en rekke studier, over en 35 års periode, viser at det er vanskeligere for oss mennesker å identifisere individer med en annen etnisk opprinnelse enn vår egen (Meissner & Brigham, 2001; Shapiro & Penrod, 1986; Sporer, 2001a; Chance & Goldstein, 1996; Lindholm, 2004). Videre demonstrerer en nyere svensk undersøkelse, hvor deltagerne var vitner til en voldsepisode, at vitner har en tendens til å oppfatte den kriminelle handlingen som grovere og mer klanderverdig dersom gjerningsmannen er av en annen etnisk opprinnelse enn dem selv (Lindholm, 2004). Dette fenomenet, ofte kalt den kryssetniske effekten, viser seg både hos voksne og hos barn (Corenblum & Meissner, 2006), er gyldig på tvers av en rekke etniske grupper (Meissner & Brigham, 2001; Brigham, Bennett, Meissner & Mitchell, 2007), og refererer altså til den interaksjonen man finner mellom vitnets og den mistenktes etniske bakgrunn.

I den seneste og mest omfattende meta-analysen over dette forskningsfeltet, fant Meissner og Brigham (2001) en såkalt ”speilingseffekt” blant de kryssetniske identifikasjonene. Antall *korrekte identifikasjoner* viste seg å være 1,4 ganger mindre ved såkalte kryssetniske identifikasjoner. Samtidig viste deres analyser at sannsynligheten for *feilidentifisering* var 1,6 ganger større når vitnet og mistenkte var av ulik, etnisk opprinnelse. Legger en forskningen til grunn og antar at den kryssetniske effekten er like sterk i reelle kriminalsaker innebærer det at det er 56 % større sjanse for at (for eksempel) en mørk uskyldig mistenkt blir feilidentifisert av en hvit person, holdt opp i mot en situasjon der vitnet og den mistenkte er av samme etniske opprinnelse (Wells & Olson, 2001). Med tanke på at sjansen for feilidentifisering kan være relativt høy selv om alle de involverte er fra samme etniske gruppe (Levi, 1998), er disse resultatene oppsiktsvekkende.

De fleste undersøkelser av den kryssetniske effekten er imidlertid utført som laboratorieeksperimenter, nærmere bestemt, som klassiske ansiktsgjenkjenningsstudier (Wells & Olson, 2001; Meissner & Brigham, 2001; Sporer, 2001b). I slike eksperimenter får deltagerne først se en serie med portrettfotografier som de ved en senere anledning skal forsøke å plukke ut blant en ny og større serie med bilder. Et slikt ”ja-nei” paradigme er imidlertid ingen fullgod simulering av hvordan en virkelig vitnekonfrontasjon blir gjennomført. Et stadig tilbakevendende spørsmål i denne forbindelse er om robuste funn fra laboratorieforskning, slik som funnet av den kryssetniske effekten, også lar seg generalisere til faktiske kriminalsaker i det virkelige liv? Et fåtall naturalistiske undersøkelser har blitt utført for å belyse dette spørsmålet nærmere (Sporer, 2001b).

Wright, Boyd og Tredoux (2001) gjennomførte en slik undersøkelse, hvor hvite og fargede butikkekspeditorer ble kontaktet av enten en hvit eller farget kunde. Kunden stilte ekspeditøren et enkelt spørsmål, og samtalen varte i 15-30 sekunder. Tre minutter senere ble ekspeditøren kontaktet av en forsker og bedt om å plukke ut kunden fra en fotokonfrontasjon. Resultatene viste, i tråd med laboratorieforskningen, at kundene ble lettere identifisert hvis de tilhørte samme etniske gruppe som ekspeditøren. Nærmere bestemt, sjansen for å foreta en korrekt identifikasjon var 1,5 ganger høyere under denne betingelsen enn hvis de tilhørte forskjellige etniske grupper. Videre viste resultatene at sannsynligheten for feilidentifikasjon var høyere hvis kunde og ekspeditør tilhørte hver sin etniske gruppe. Scheck, Neufeld og Dwyers (2000) analyser av 77 saker med reelle, uriktige domfellelser kaster ytterligere lys over dette temaet. Forskerne fant at det i 35 % av tilfellene var snakk om feilidentifisering på

tvers av etnisk opprinnelse. Det vil si, hvite vitner som hadde forsøkt å identifisere fargede gjerningsmenn. I 28 % av feilidentifiseringene var det hvite vitner som hadde prøvd å identifisere individer av samme etniske bakgrunn. Scheck og medarbeidere påpeker at tallene er interessante fordi de aller fleste ugjerninger blir begått blant individer innenfor samme etniske gruppe. Uten en kryssetnisk effekt skulle flest uriktige identifiseringer logisk sett ha forekommet innenfor den sistnevnte gruppen. Slik var det, som tallene viser, imidlertid ikke.

På bakgrunn av overrepresentasjonen av feilaktige identifikasjoner på tvers av etnisk opprinnelse, sett sammen med Wright et al. (2001) resultater, er det altså ingen spesiell grunn til å tro at dette fenomenet kun begrenser seg til laboratoriesituasjonen. Det ser også ut til å være den rådende oppfatningen blant eksperter på området. I en spørreundersøkelse gitt til 64 ekspertvitner innenfor vitnepsykologisk forskning, kom det fram at 90 % av de spurte mente at den kryssetniske effekten var et reliabelt, og så robust funn, at det kunne presenteres i en rettslig sammenheng (Kassin et al., 2001).

Selv om det altså ser ut til å være bred enighet omkring gyldigheten av den kryssetniske effekten, råder det samtidig usikkerhet med hensyn til hva som er *årsaken* bak dette fenomenet. En av de tidligste årsaksforklaringene var at individers tendens til rasistiske holdninger hadde en sammenheng med deres evne til å gjenkjenne individer av en annen etnisk tilhørighet. Det vil si, jo større fordommer man hadde, desto dårligere ville man prestere ved en gjenkjennelsestest. En rekke undersøkelser avkrefter imidlertid en slik direkte sammenheng mellom individers holdninger til andre etniske grupper og deres hukommelse for fremmedartede ansikter (Meissner & Brigham, 2001). Et annet forslag har vært at noen etniske grupper muligens har mindre iboende variabilitet med hensyn til ansiktstrekk enn hva andre etniske grupper har. De er rett og slett mer like hverandre, og således vanskeligere å identifisere (Sporer, 2001a). Denne utbredte antagelsen motstrides imidlertid av det faktum at den kryssetniske effekten synes å være symmetrisk. Intuitivt vil nok europeere være relativt enige om at individer med etnisk asiatisk opprinnelse ser relativt like ut. Stiller du imidlertid asiatiske individer det samme spørsmålet, er sjansen rimelig stor for at de vil mene nøyaktig det samme om oss. I tillegg viser vitenskapelige undersøkelser at det ikke finnes noen systematiske forskjeller mellom ulike etniske grupper med hensyn til variabiliteten av fysiske ansiktstrekk (Chance & Goldstein, 1996).

En annen måte å forklare den kryssetniske effekten på, tar utgangspunkt i at sosial kontakt og erfaring kan være med på å påvirke vår evne til å diskriminere og gjenkjenne ansikter. Fordi de fleste av oss har mer sosial kontakt med individer av samme etniske opprinnelse, vil vi derfor, ifølge denne hypotesen, ha lettere for å gjenkjenne disse individene sammenliknet med individer av en annen etnisk opprinnelse (Chance & Goldstein, 1996; Meissner & Brigham, 2001). Vi blir rett og slett eksperter på å diskriminere ansikter fra vår egen etniske gruppe.

På bakgrunn av omfanget av sosial kontakt kan man tenke seg at våre kognitive skjemaer for "egne" ansikter vil bli mer differensiert enn våre skjemaer for fremmedartede ansikter. Fordi vi omgås relativt lite vil vi utvikle enklere skjemaer for andre etniske grupper, og således bare fange opp hovedkarakteristika ved ansiktene til disse individene. Sett fra motsatt synsvinkel vil det da være rimelig og anta at de som i større grad har hatt sosial kontakt og erfaring med andre etniske grupper vil prestere bedre ved kryssetniske identifikasjoner enn de som ikke har denne erfaringen. Dette har man også funnet i flere ulike studier.

Meissner og Brigham (2001) fant blant annet en liten, men signifikant, effekt av kryssetnisk sosial kontakt i sin omfattende meta-analyse. En annen undersøkelse fra USA kom frem til at hvite individer som fulgte ivrig med på basketball, hvor majoriteten av spillerne er av afrikansk opprinnelse, viste mindre kryssetnisk effekt enn de som ikke var interessert i denne sporten. Videre viser flere studier at barn og unge oppvokst i integrerte nabolag, har lettere for å gjenkjenne ansikter fra en annen etnisk gruppe, enn de som er oppvokst i segregerte nabolag. Også individer som selv rapporterer at de har hatt mye sosial kontakt med individer fra andre etniske grupper, har vist seg å prestere bedre enn de som rapporterer lav sosial kontakt. (se Chance & Goldstein, 1996; Meissner & Brigham, 2001; Brigham et al., 2007; eller Sporer, 2001a for en fullstendig oversikt).

Ovenfor har jeg presentert et utvalg av de undersøkelser som støtter hypotesen om at sosial kontakt er av avgjørende betydning for den kryssetniske effekten. Det finnes imidlertid også flere studier som ikke har klart å oppnå slike entydige resultater til støtte for denne hypotesen. Derfor er det, som nevnt innledningsvis, fremdeles ingen enkeltstående årsaksforklaring av den kryssetniske effekten som alle synes å være fullstendig enige om. Kanskje er det også helt naturlig. Som Wells & Olson (2001) påpeker har man heller ingen fullstendig forståelse av hvordan vår generelle hukommelse for ansikter fungerer, uavhengig av etnisk tilhørighet. I tillegg er det mer plausibelt å anta at den kryssetniske effekten er et resultat av flere

forskjellige faktorer som kan opptre samtidig eller i interaksjon med hverandre, istedenfor å anta at en faktor kan forklare hele effekten alene.

1.2.3 Systemvariabler

Som tidligere nevnt er systemvariabler de variabler som kan påvirke nøyaktigheten av vitneidentifikasjoner, og som er, eller som potensielt kan være, under direkte kontroll av rettssystemet (Wells, 1978). Før jeg går nærmere inn på beskrivelsen av disse, kan det imidlertid være relevant å trekke en parallell til generell psykologisk forskningstradisjon:

Et vitenskapelig eksperiment utføres gjerne for å teste en spesifikk hypotese. For at resultatene skal være informative, må man sørge for at eksperimentet er riktig designet, variablene godt operasjonalisert og prosedyren godt kontrollert. Dette for å kunne eliminere alternative fortolkninger av resultatene. I vitenskapelig forskning antar man altså at validiteten av et oppnådd resultat er avhengig av de metoder man har benyttet seg av. Denne antagelsen kan man direkte overføre til identifikasjonssituasjonen (Wells & Olson, 2003; Wells & Seelau, 1995). Som i vitenskapelig forskning, starter politiets etterforskere gjerne med en hypotese (at den mistenkte er den faktiske gjerningsmannen), utarbeider et design for å teste denne hypotesen (plasserer den mistenkte blant en rekke figuranter), gjennomfører en bestemt prosedyre (instruerer vitnet og presenterer konfrontasjonsgruppen), observerer og registrerer data (vitnets atferd og beslutning), for så å tolke resultatene oppimot den originale hypotesen (om den mistenkte er den faktiske gjerningsmannen). Ut ifra dette er det rimelig å anta at alle de faktorer som kan forårsake misledende resultater i et vitenskapelig eksperiment, også kan gjøre seg gjeldende i identifikasjonssituasjonen. Systemvariablene kan altså sammenliknes med potensielle "metodefeil" innenfor vitenskapelig forskning, og i all hovedsak dreier det seg om de prosedurale utfordringene rundt det å skulle sette sammen, presentere, og gjennomføre en vitnekonfrontasjon (Wells & Olson, 2003).

Konfrontasjonsgruppens struktur

En viktig systemvariabel er altså hvordan konfrontasjonsgruppen er strukturert, eller satt sammen. Dette innebærer både hvor mange, og ikke minst, hvilke individer som inngår i konfrontasjonsgruppen. Generelt kan man si at en konfrontasjonsgruppe er strukturert slik at den mistenkte plasseres sammen med en gruppe individer (figuranter) som man med sikkerhet vet ikke har noe med den aktuelle saken å gjøre. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at heller ikke den mistenkte nødvendigvis er innblandet i den aktuelle saken. En mistenkt

kan både være skyldig eller uskyldig. Sagt på en annen måte, den faktiske gjerningsmannen kan enten være, eller ikke være tilstede i en bestemt konfrontasjonsgruppe.

Hensikten med figurantene er først og fremst å redusere sjansen for at den mistenkte blir plukket ut ved ren tilfeldighet (Luus & Wells, 1991). Mest alvorlig er dette selvsagt i de konfrontasjonsgruppene hvor gjerningsmannen ikke er tilstede. I et kontrollert laboratoriestudie hvor de som testes ikke har noen informasjon om den ”mistenkte” og det settes opp en konfrontasjonsgruppe bestående av to personer, en figurant i tillegg til den mistenkte, er sjansen for at den mistenkte blir plukket ut av ren tilfeldighet 50 %. Har man en gruppe bestående av fire personer, vil sjansen reduseres til 25 %. Teoretisk sett reduseres altså sjansenivået gradvis med antall figuranter. For å redusere faren for at den mistenkte plukkes ut tilfeldig er det følgelig en fordel med store konfrontasjonsgrupper. Et viktig poeng her er imidlertid å skillet mellom faktisk og funksjonell størrelse på konfrontasjonsgruppen (Wells, Leippe & Ostrom, 1979; Malpass, Tredoux & McQuiston-Surret, 2006).

La oss tenke oss følgende scenario: Et vitne blir bedt om å identifisere en ung gjerningsmann med etnisk afrikansk opprinnelse. Konfrontasjonsgruppen vitnet blir presentert for har en faktisk størrelse på ti, det vil si at den består av ti unge menn. Problemet er bare at ni av de ti mennene har et typisk nordisk utseende. Den funksjonelle størrelsen er da lik en, fordi ingen av de ni andre mennene har noen reell funksjon i konfrontasjonsgruppen. De kunne like så godt ikke vært tilstede. Funksjonell størrelse refererer altså til det antall figuranter som deler et adekvat antall fysiske kjennetegn med den mistenkte. En rettferdig konfrontasjonsgruppe vil derfor være en konfrontasjonsgruppe hvor den faktiske og den funksjonelle størrelsen er lik hverandre. Det vil med andre ord si at den mistenkte ikke skiller seg systematisk ut fra de andre figurantene i gruppen, for å forhindre at han risikerer å bli plukket ut som gjerningsmann kun fordi han ”stikker seg ut”. Studier har da også vist at sjansen for feilidentifisering er større dersom den mistenkte og figurantene i konfrontasjonsgruppen ikke likner på hverandre (Lindsay & Wells, 1980).

En konfrontasjonsgruppe bør imidlertid ikke bestå av fullstendig like individer. Blir figurantene for like, vil det gå utover antall korrekte identifikasjoner der gjerningsmannen er tilstede (Luus & Wells, 1991; Wells, Rydell, Seelau, 1993). Balansegangen med hensyn til utvelgelsen av figuranter er altså en viktig systemvariabel. Utvelgelsen kan skje på flere måter, men velger en å se bort i fra prosedyrer med åpenbare svakheter, står en igjen med to ulike

utvelgelsesprosedyrer; å rekruttere figurantene på bakgrunn av deres ytre likhet med den mistenkte, eller ved å rekruttere figuranter på bakgrunn av vitnets beskrivelse av gjerningsmannen. Den førstnevnte synes å være den mest brukte i den daglige praksis (Wogalter, Malpass & McQuiston, 2004). Forskere argumenterer imidlertid for den sistnevnte (Luus & Wells, 1991; Wells et al., 1993; Malpass et al., 2006), fordi man på denne måten baserer utvelgelsen på bakgrunn av likhet med den faktiske gjerningsmannen istedenfor likhet med den mistenkte, som jo potensielt kan være uskyldig. Samtidig vil det også være lettere å avgjøre når man har funnet frem til "like nok" figuranter, i og med at vitnets beskrivelse av gjerningsmannen naturlig nok vil være begrenset til et visst antall karakteristika.

Relativ bedømmelse versus absolutt bedømmelse

Parallellen mellom vitnekonfrontasjonen og det vitenskapelige eksperiment har altså vist seg å være nyttig. Ved å følge etablert, vitenskapelig metode etableres nødvendig kontroll over omgivelsene, og faren for et tilfeldig resultat reduseres. Som beskrevet ovenfor, er det å sørge for en rettferdig konfrontasjonsgruppe, i form av en god struktur, en grunnleggende forutsetning for et pålitelig resultat. Dette er imidlertid verken nok til å forstå hvorfor, eller forhindre, at feilaktige vitneidentifikasjoner kan forekomme.

En plausibel psykologisk prosess som derimot kan være med på å forklare hvordan slike feilidentifiseringer kan finne sted, er menneskets tendens til å foreta relative bedømmelser. Elimineringsmetoden er kjent for oss alle, og det finnes god empirisk støtte for at øyevitner har en tendens til å plukke ut det medlemmet av en konfrontasjonsgruppe som likner mest på deres hukommelse av gjerningsmannen, sammenliknet med de andre medlemmene av gruppen (Wells, 1984; Wells et al., 1998). Dette kan ved første øyekast virke som en opplagt og logisk måte å foreta et valg på, men det kritiske aspektet ved denne tendensen blir tydeligere hvis vi tenker oss hvilke konsekvenser den har for konfrontasjonsgrupper der gjerningsmannen ikke er til stede. Under slike betingelser vil det fremdeles være noen i konfrontasjonsgruppen som likner gjerningsmannen mer enn andre, og en identifisering på bakgrunn av en slik prosess blir følgelig feilaktig.

En norsk, uoppklart drapssak illustrerer dette poenget. I 1999 ble 12 år gamle Kristin Juel Johannesen funnet drept i Hedrum, utenfor Larvik. Etter lengre tids etterforskning ble en 25 år gammel man mistenkt og pågrepet for drapet. Den mistenkte forklarte til politiet at han var uskyldig, men ble ikke trodd. På bakgrunn av vitneforklaringer og DNA analyser av et hårstrå

funnet på åstedet, ble mannen tiltalt for drapet. DNA- analysene var mangelfulle, men tydet på at hårstrået kunne være hans. Et sentralt vitne i saken plukket ut mistenkte i en fotokonfrontasjon hos politiet. Det var da gått 7 måneder siden vitnet gjorde sin observasjon. Under rettssaken kom det imidlertid fram at vitnet ikke lenger var så sikker på om den tiltalte var den samme mannen som hun hadde sett den kvelden drapet på Kristin fant sted. Som referert i Aftenposten, uttalte kvinnen fra vitneboksen: ”Jeg pekte ut han fordi det var han som liknet mest”. Mannen ble dømt til 12 års fengsel og 240.000 kroner i erstatning til foreldrene for drapet på Kristin, men ble senere frikjent på bakgrunn av nye DNA-analyser som viste at hårstrået som ble funnet på åstedet med sikkerhet ikke kunne ha tilhørt han. (Torgersen, 2001; Giske, 2001; Hansen, 2003).

En undersøkelse utført av Dunning og Stern (1994) illustrerer problemene med relative bedømmelser ytterligere. I etterkant av en iscenesatt forbrytelse med påfølgende vitnekonfrontasjon, ble vitnene spurt om hvordan de hadde gått frem i sitt forsøk på å identifisere den aktuelle gjerningsmannen. De vitnene som rapporterte at de hadde benyttet seg av en relativ prosess gjennom elimineringsmetoden, viste seg å ta oftere feil enn de vitnene som ikke kunne gjøre rede for noen bevisst avgjørelsesprosess, men som isteden hadde opplevd at de bare automatisk gjenkjente ansiktet til den personen de plukket ut. I tråd med dette tyder flere studier på at vitner som klarer å identifisere riktig gjerningsmann viser seg å bruke kortere tid på å komme frem til en beslutning enn de som identifiserer feil person (Sporer, 1993; Wells & Olson, 2003). Disse resultatene gir god teoretisk støtte til antagelsen om at feilaktige identifikasjoner er et resultat av en relativ bedømmelsesprosess, en kognitiv prosess som man jo logisk kan anta vil ta lenger tid enn en automatisk gjenkjenning.

Den relative bedømmelsesprosessen står altså i kontrast til en såkalt absolutt bedømmelse, hvor vitnet, i motsetning til å sammenlikne de ulike medlemmene av en konfrontasjonsgruppe opp mot hverandre, automatisk bruker sin egen hukommelse som sammenlikningsgrunnlag. På bakgrunn av dette, vil enhver variabel som kan være med på å redusere tendensen til relativ bedømmelse og øke tendensen til absolutt bedømmelse være med på å redusere sjansen for at feilaktige identifikasjoner vil forekomme.

Presentasjonsmetode: simultan versus sekvensiell

En systemvariabel som nettopp har dette potensialet handler om hvordan man velger å presentere selve konfrontasjonsgruppen for et potensielt vitne. I en tradisjonell vitnekonfrontasjon blir vitnet presentert for den mistenkte og figurantene samtidig. Som jeg vil komme nærmere tilbake til senere, kan dette foregå på flere ulike måter, men hovedpoenget her er altså at hele konfrontasjonsgruppen blir vist simultant. De aller fleste vitnekonfrontasjonene som utføres i dag benytter seg av en slik fremgangsmåte (Stebly, Dysart, Fulero & Lindsay, 2001). Gjennom Riksadvokatens rundskriv (1933) anbefales også norsk politi en simultan visning i sine vitnekonfrontasjoner. På bakgrunn av kunnskap omkring, og ikke minst farene ved øyevitners tendens til relativ bedømmelse har imidlertid Lindsey og Wells (1985) foreslått en alternativ måte å presentere konfrontasjonsgruppen på, nemlig sekvensielt.

Ved en slik fremgangsmåte får vitnet se ett og ett bilde av gangen. I sin banebrytende undersøkelse lot Lindsay og Wells 240 uvitende deltagere være vitne til en iscenesatt forbrytelse. Halvparten av disse ble presentert for en tradisjonell, simultan konfrontasjon, mens den resterende halvparten fikk se en sekvensiell presentasjon av den samme gruppen. Ved den sekvensielle presentasjonen fikk deltagerne se ett og ett bilde av de ulike konfrontasjonsmedlemmene, og måtte for hvert medlem uttale seg om vedkommende var, eller ikke var den faktiske "gjerningsmannen". Deltagerne fikk beskjed om å bruke så lang tid de ville på hvert bilde, men at de kun fikk se de enkelte bildene en gang. Dette for å forhindre tendensen til relativ bedømmelse, og isteden fremme bruken av en absolutt bedømmelse av bildene. Den faktiske "gjerningsmannen" kunne enten være, eller ikke være tilstede blant figurantene. Resultatene viste tydelig at sekvensiell presentasjon av konfrontasjonsgruppen signifikant reduserte antall falske identifikasjoner sammenliknet med den tradisjonelle, simultane prosedyren, uten å ha noen signifikant innvirkning på antall korrekte identifikasjoner.

Det sentrale, minnepsykologiske poenget er at mennesker som presenteres for en sekvensiell visning av bilder tvinges til å vurdere de enkelte bildene opp i mot sitt eget minne fra hendelsen (absolutt bedømming). Ved simultane presentasjoner kan vitnene henge seg opp i de ulike bildene og vurdere dem opp i mot hverandre (en relativ bedømming).

I en nylig utført meta-analyse på bakgrunn av 23 ulike studier, kom forskerne fram til et mer differensiert, men dog liknende resultat. De fant at simultan presentasjon av konfrontasjonsgruppen førte til et høyere antall korrekte identifikasjon (50 % vs. 35 %) der hvor gjerningsmannen var til stede i konfrontasjonsgruppen. Under disse betingelsene viste det seg altså å være lettere å gjenkjenne gjerningsmannen hvis man fikk se alle konfrontasjonsmedlemmene samtidig. I de konfrontasjonsgruppene hvor gjerningsmannen ikke var til stede blant figurantene hadde imidlertid den sekvensielle fremgangsmåten klare fordeler. Under disse betingelsene viste det seg at 72 % av deltagerne klarte å avstå fra å feilaktig plukke ut et medlem av konfrontasjonsgruppen, sammenliknet med bare 49 % av de som så en simultan konfrontasjon. Følgelig var det altså færre feilidentifikasjoner ved de sekvensielle konfrontasjonsgruppene (28 %) sammenliknet med de simultane konfrontasjonene (51 %) (Stebly et al., 2001).

Oppsummerer man disse resultatene kan det altså se ut som om den sekvensielle fremgangsmåten fører til en større grad av restriksjon hos vitnene. Det vil si at de som blir utsatt for sekvensiell konfrontasjon sjeldnere velger å plukke ut et av konfrontasjonsmedlemmene. Det betyr at i de konfrontasjonsgruppene hvor gjerningsmannen faktisk er til stede, vil bruken av denne fremgangsmåten kunne gå på bekostning av antall korrekte identifikasjoner, mens den på den andre siden vil være med på å beskytte mot feilidentifisering av uskyldig mistenkte individer. På tross av visse begrensninger, konkluderer analysen med at den sekvensielle presentasjonsmåten har klare fordeler fremfor den simultane. Det er jo slik at man i reelle kriminalsaker aldri med hundre prosent sikkerhet kan vite om den faktiske gjerningsmannen er tilstede eller ikke, noe den sekvensielle presentasjonsmetoden altså tar høyde for.

Dette ser også ut til å være den generelle oppfatningen blant eksperter på området: 81 % av de som ble spurt mente at den såkalte sekvensielle overlegenheten var et svært robust vitenskapelig funn (Kassin et al., 2001).

I nyere tid har forskere imidlertid blitt opptatt av å nyansere dette bildet. Selv om sekvensiell presentasjon beviselig reduserer tendensen til relativ bedømmelse, og således også feilaktige identifikasjoner, har søkelyset i større grad blitt rettet mot de mulige negative aspektene ved den sekvensielle presentasjonsmåten. En generell innsigelse er at de robuste funnene til fordel for en sekvensiell visning i all vesentlighet er identifisert gjennom laboratoriestudier. Som

påpekt av Memon & Gabbert (2003) er det i reelle saker en stor sannsynlighet for at gjerningsmannen kan ha forandret utseende i tiden mellom den aktuelle hendelsen og konfrontasjonstidspunktet. Denne variabelen fanges imidlertid ikke opp av laboratorieundersøkelser hvor forsøkspersonene som regel blir testet umiddelbart etter eksponering av gjerningsmannen. Disse forskerne inkluderte imidlertid denne variabelen i sin studie, og fant at når gjerningsmannen hadde forandret utseende, så var den sekvensielle presentasjonsmetoden assosiert med både færre responser totalt, samt et lavere antall korrekte responser, sammenliknet med en simultan fremvisning. Forskere har derfor innsett at behovet for mer spesifikk forskning og kunnskap rundt dette temaet fremdeles er til stede (Memon & Gabbert, 2003; McQuiston-Surret, Malpass & Tredoux, 2006).

Sosial påvirkning og behovet for dobbel – blind administrering

De to neste systemvariablene jeg vil trekke frem, dreier seg begge om konfrontasjonslederens rolle under konfrontasjonsgjennomføringen. Klassiske psykologiske studier, som Solomon Ashs' konformitetsstudier og Stanley Milgrams lydighetsstudier viser tydelig at vi mennesker har en tendens til å la oss påvirke av andre mennesker, og spesielt av individer vi har respekt for (Forsyth, 1999). Nyere vitnepsykologiske undersøkelser demonstrerer, i tråd med den klassiske forskningen, at konfrontasjonslederens instruksjoner og/eller eventuelle tilbakemeldinger til vitnet, både før, under, og i etterkant av en vitnekonfrontasjon, kan ha stor innvirkning på påliteligheten av vitneidentifikasjonene. Det vil således være svært viktig å påse at disse individene opptrer så korrekt som overhode mulig for å forhindre mulig påvirkning av vitnet. Denne holdningen er da også nedfelt som et grunnleggende prinsipp i det instruksverket norsk politi forholder seg til (Påtaleinstruksen paragraf 8-6, fjerde ledd). Påtaleinstruksen sier imidlertid ingenting om hvordan prinsippet, rent praktisk, skal etterleves. Derimot har omfattende forskning identifisert kritiske variabler, og på bakgrunn av dette kommet med konkrete anbefalinger som, dersom de følges, eliminerer konfrontasjonslederens mulighet for å påvirke vitnet.

Det var Malpass & Devine (1981) som først adresserte spørsmålet om konfrontasjonslederens instruksjoner i forkant av en vitneidentifikasjon på en systematisk måte. Etter å ha vært vitne til en iscenesatt forbrytelse, ble deltagerne i deres studie bedt om å delta i en vitnekonfrontasjon. Konfrontasjonslederen fortalte halvparten av vitnene i forkant av konfrontasjonen at han trodde "gjerningsmannen" var til stede blant figurantene. Den andre halvparten ble imidlertid gjort oppmerksom på at "gjerningsmannen" enten kunne være, eller

ikke være, til stede i gruppen. Denne instruksjonen viste seg å være svært utslagsgivende i de konfrontasjonsgruppene der gjerningsmannen faktisk var fraværende. Av de som ikke ble gjort oppmerksom på at gjerningsmannen ikke nødvendigvis var tilstede, plukket 78 % ut en gjerningsmann. Kun 33 % av de som mottok advarselen begikk samme feil. Å informere vitnene om at gjerningsmannen ikke nødvendigvis var tilstede blant figurantene hadde imidlertid liten negativ innvirkning med hensyn til korrekte identifikasjoner: Av de som mottok informasjonen klarte 87 % å identifisere gjerningsmannen når han var til stede.

Stebly (1997) utførte en meta-analyse av forskningslitteraturen på dette området, og kom frem til at effekten av å inkludere instruksjonen om at gjerningsmannen ikke nødvendigvis var tilstede blant figurantene, var både stor og konsistent. Det viste seg at sjansen for feilidentifisering ble redusert med hele 42 % hvis vitnene mottok denne instruksjonen.

Instruksjonen hadde, som i Malpass & Devines originalstudie, imidlertid svært liten effekt på antall korrekte identifikasjoner.

Ut ifra dette kan det altså se ut som om de fleste vitner har en tendens til å intuitivt anta at gjerningsmannen er tilstede i konfrontasjonsgruppen. En mulig årsak til dette har nok bakgrunn i en generell respekt for politiet og dets arbeid, og et genuint ønske om å være til hjelp fra vitnets side. Hvis så er tilfelle, er sjansen for bruk av en relativ bedømmelse stor. Dersom et vitne er av den godtroende oppfatning av at politiet ikke ville innkalt til en vitnekonfrontasjon med mindre de var sikre på at den skyldige var blant figurantene, samtidig som de ønsker å være til hjelp, så er sannsynligheten for at de plukker ut den personen i konfrontasjonsgruppen som likner mest, relativ høy. En viktig systemvariabel er derfor å inkludere en slik instruksjon for å justere vitnets virkelighetsbilde, og således oppfordre dem til å benytte seg av en mer absolutt bedømmelsesprosess.

Hvilke instruksjoner vitnet mottar i forkant av en vitnekonfrontasjon kan altså ha stor innvirkning på identifikasjonsprosessen. Hva som blir sagt og gjort underveis eller i etterkant kan også være utslagsgivende. I en studie var forskerne opptatt av å studere om hvorvidt konfrontasjonslederens kunnskap om den mistenktes identitet kunne føre til påvirkning av vitnet og således ha noen innvirkning på vitners identifikasjonsprestasjoner. Deltagerne i undersøkelsen ble vilkårlig plassert i en av to grupper, enten som vitne eller som forsøksleder. En forbrytelse ble iscenesatt, og vitnene ble bedt om å identifisere de to gjerningsmennene ut ifra en fotokonfrontasjon. De faktiske gjerningsmennene var imidlertid ikke representert i

konfrontasjonsgruppen, noe konfrontasjonslederne var uvitende om. Halvparten av konfrontasjonslederne fikk derimot uriktig informasjon om hvem som var den mistenkte blant figurantene, mens den resterende halvparten forble uvitende. Resultatene viste at konfrontasjonslederens kunnskap om den mistenktes identitet påvirket vitnene i deres identifikasjoner. Det var flere vitner som identifiserte den mistenkte (som jo faktisk var uskyldig) der hvor konfrontasjonslederen visste hvem dette var. Dette tyder på at konfrontasjonslederne på en eller annen måte må ha gitt vitnet noen hint i retning av den mistenkte. Dette kan skje enten bevisst eller ubevisst i form av verbale ytringer, ansiktsuttrykk, eller kroppsbevegelser (Phillips, McAuliff, Kovera & Cutler, 1999).

Tilbakemeldinger i etterkant av en vitnekonfrontasjon har vist seg å ha en annen, men like alvorlig, innvirkning på vitnet. Flere uavhengige studier viser at vitner som begår en feilaktig identifisering av en uskyldig person, men som i etterkant mottar tilbakemeldinger som "Et annet vitne identifiserte også denne personen" (Luus & Wells, 1994), eller "Bra, du identifiserte den mistenkte" (Wells & Bradfield, 1998; Douglass & Steblay, 2006), øker vitnets egen subjektive sikkerhet om at de identifiserte korrekt person. Videre fører slike tilbakemeldinger til at vitnet i tillegg har større sannsynlighet for å overdrive med hensyn til andre aspekter ved vitnemålet, som for eksempel hvor godt de så gjerningsmannen, eller hvor lett de syns det var å foreta identifikasjonen. Som nevnt innledningsvis, gir dette grunn til bekymring fordi vitnets inntrykk av subjektiv sikkerhet har vist seg å ha en stor innvirkning på en juries evaluering av deres vitnemål, hvor sikrere vitner blir vurdert som mer pålitelige (Cutler, Penrod & Dexter, 1990; Luus & Wells, 1994).

På bakgrunn av dette vil enhver variabel som kan være med på å redusere sjansen for sosial påvirkning av vitnet, enten det skjer på et bevisst eller på et mer subtilt nivå, være med på å redusere sjansen for at feilaktige identifikasjoner vil forekomme. En måte å møte dette problemet på, er å sørge for at de etterforskerne som skal administrere vitnekonfrontasjonen, ikke selv skal vite hvem av personene i konfrontasjonsgruppen som er den mistenkte (Wells et al., 1998). Denne formen for administrering, såkalt dobbel – blind administrering, hvor verken vitnet eller forsøkslederen vet hvem som er den mistenkte, kan spores tilbake til generell vitenskapelig forskning. Hvis man for eksempel ønsker å finne ut av om et bestemt medikament har en medisinsk virkning eller ei, er det vanlig å gi halvparten av forsøkspersonene det aktuelle medikamentet, mens den andre halvparten får et blindpreparat uten noen spesiell virkning. I en slik situasjon er det helt avgjørende at alle parter er uvitende

om hvem som har fått hvilke medikamenter for å forhindre forekomsten av såkalte placeboeffekter, det vil si at den terapeutiske virkningen kan tilskrives andre, ikke medisinske faktorer, som for eksempel sosial påvirkning eller forventning (Atkinson et al., 2000). Som påpekt av Magnussen (2004), er en slik fremgangsmåte en forutsetning for at seriøse medisinske tidsskrifter i dag vil anta artikler som omhandler utprøving av nye medikamenter. Forskere har påpekt at disse høye kravene også bør gjelde i forhold til identifikasjonssituasjonen. En dobbel – blind administrering eliminerer praktisk talt sjansen for at vitnet kan bli utsatt for påvirkning fra konfrontasjonslederen både før, under og i etterkant av identifikasjonen, nettopp fordi grunnlaget for påvirkning, kunnskap omkring den mistenkte, blir fjernet.

På oppdrag fra justisministeren i USA ble Wells og medarbeidere (1998) bedt om å foreslå nye retningslinjer for avhør og vitnekonfrontasjon. På bakgrunn av en omfattende gjennomgang av forskningslitteraturen, hvorav deler av denne er blitt gjengitt her, utarbeidet forskerne fire anbefalinger med hensyn til gjennomføring av en vitnekonfrontasjon:

- Dobbel – blind administrering.
- Informasjon om muligheten for at den faktiske gjerningsmannen ikke nødvendigvis er til stede i konfrontasjonsgruppen.
- At den mistenkte ikke skal skille seg ut fra de andre figurantene.
- At konfrontasjonslederen umiddelbart etter identifikasjonen skal spørre vitnet om hvor sikker han er på sin avgjørelse.

Det fremgår videre av deres rapport at en sekvensiell presentasjonsform foretrekkes, men at metoden ikke ble inkludert som en konkret anbefaling fordi den i stor grad er avhengig av en dobbel - blind administrering.

Flere land, blant annet England, USA og Sverige har, i erkjennelsen av den rettsikkerhetsmessige betydning av pålitelige identifikasjonsprosedyrer, utarbeidet eksplisitte og detaljerte regler som regulerer gjennomføringen av vitnekonfrontasjonen på bakgrunn av oppdatert vitenskapelig forskning. I alle reglene er de fire ovennevnte anbefalingene inkludert. (Home office 2004; U.S. Department of Justice, 1999; Rikspolisstyrelsen, 2005). Sammenliknet med de ovennevnte landene er norske retningslinjer å anse som både lite oppdatert og mangelfulle (Riksadvokatens rundskriv, 1933).

1.3 Ulike konfrontasjonsmetoder

Som illustrert ovenfor eksisterer det altså en rekke forhold som kan være med på å påvirke påliteligheten av utfallet ved en vitnekonfrontasjon. Noen variabler er det lite man kan gjøre noe med (estimatvariabler), mens andre kan kontrolleres (systemvariabler). Alle variablene vi så langt har sett på er gyldige, uavhengig av hva slags konfrontasjonsmetode vitnet blir utsatt for. Hvilken presentasjonsmetode man velger å benytte seg av, er imidlertid også å regne som en såkalt systemvariabel.

Ulike land har ulik praksis, både med hensyn til gjennomføring og foretrukket presentasjonsmetode (Riksadvokatens rundskriv, 1933; Home office, 2004; U.S. Department of Justice, 1999, Rikspolisstyrelsen, 2005). Generelt kan man si at en vitnekonfrontasjon er en form for gjenkjenningstest som har til hensikt å teste et vitnes evne til å identifisere en person de har sett ved en tidligere anledning. Hensikten med konfrontasjonen er at den skyldige eventuelt skal identifiseres, eller en uskyldig fris fra mistanke (Loftus & Ketcham, 1991). Med dette som formål har de fleste land, inntil nylig, i all hovedsak benyttet seg av enten personkonfrontasjon og, eller fotokonfrontasjon (Cutler, Berman, Penrod, Fisher, 1994).

I en tradisjonell personkonfrontasjon blir målpersonen, det vil si den personen som er mistenkt i en aktuell sak, gjerne plassert i et rom med enveisspeil sammen med en gruppe andre personer (heretter kalt figuranter). Disse figurantene skal ligne målpersonen utseendemessig. I henhold til Riksadvokatens rundskriv fra 1933 skal: ”den siktede/mistenkte framstilles sammen med fra 5-8 personer av omtrent samme alder, høyde, og utseende forøvrig i en identifikasjonsparade. Deltagerne skal være kledd så likt som mulig, og helst noenlunde slik som den ukjente (gjerningsmannen) var da han ble iaktatt”. I England er det påkrevd at personkonfrontasjonen består av *minst* 8 figuranter i tillegg til den mistenkte (Home office, 2004). I Sverige skal en personkonfrontasjon bestå av 6-10 figuranter i tillegg til den mistenkte (Rikspolisstyrelsen, 2005). I USA derimot, er det kun 4 figuranter som er påkrevd i en personkonfrontasjon (U.S. Department of Justice, 1999). Figurantene får hvert sitt nummer ettersom hvor de står plassert i konfrontasjonsgruppen. Figurantene kan bli bedt om å bevege seg, ved for eksempel å gå eller snu seg rundt, eller de kan bli bedt om å snakke, alt ettersom hva vitnet måtte ønske. Vitnet står på den andre siden av enveisspeilet, og blir bedt om å si ifra om han eller hun gjenkjenner noen av personene i konfrontasjonsgruppen.

En tradisjonell fotokonfrontasjon består av et sett med portrettbilder som viser målpersonen og de andre figurantene forfra og i profil. Bildene blir gjerne satt sammen til en fotomontasje, slik at alle bildene blir vist samtidig (simultant) til vitnet. I følge Riksadvokatens rundskriv (1933) skal fotokonfrontasjonen bestå av: ”minst 10 fotografier av personer i samme aldersgruppe og mest mulig like av utseende for øvrig”. England er det påkrevd at man viser 12 bilder i en fotokonfrontasjon (Home office, 2004), i Sverige krever de bilder av 6-10 figuranter i tillegg til den mistenkte, mens man i USA kun krever 5 figuranter per konfrontasjonsgruppe (U.S. Department of Justice, 1999). Vitnet blir bedt om å studere bildene nøye, og se om det gjenkjenner noen av personene som gjerningsmannen.

Personkonfrontasjon sies å bli foretrukket fremfor bruk av fotografier. Dette fordi de er mer virkelighetsnære, at de derfor formodentlig produserer mer nøyaktige identifikasjonsbedømmelser, og dermed står sterkere som bevis i en eventuell rettssak senere (Cutler et al., 1994, Riksadvokatens rundskriv, 1933). Det viser seg imidlertid at det er mer vanlig å benytte seg av fotokonfrontasjoner i den daglige praksis (Granhag & Christanson, 2004; Malpass & Zimmermann, 2005; Wogalter et al., 2004). Årsaken til dette er trolig av rent praktiske hensyn (Magnussen, 2004). Å sette sammen, og administrere, en personkonfrontasjon er både ressurs-, og tidkrevende. Det tar tid å finne frem til personer som både er villige til å stille opp som figuranter, og som i tillegg ligner den mistenkte i saken. Det kan også være vanskelig for et vitne å møte opp der hvor personkonfrontasjonen finner sted, og man har ellers liten kontroll over målpersonens (og figurantenes) atferd under en personkonfrontasjon. Man kan for eksempel tenke seg at den mistenkte, selv om vedkommende er uskyldig, er i en annen sinnstilstand enn figurantene. I motsetning til den mistenkte har jo ikke figurantene noe å tape på å være med på konfrontasjonen. De kan derfor fremstå som tryggere og roligere i sin atferd enn hva den mistenkte gjør. Det kan tenkes at usikre vitner kan oppfatte denne subtile forskjellen i non - verbal atferd, og dermed plukke ut den mistenkte på bakgrunn av denne misvisende informasjonen. I den vitnepsykologiske litteraturen påpekes det videre at det for enkelte vitner vil fremstå som mer psykisk belastende å delta i en personkonfrontasjon sammenliknet med en fotokonfrontasjon (Cutler et al., 1994, Ainsworth, 1998).

Bruk av fotokonfrontasjon gjør det enklere å møte disse potensielle utfordringene. Alle som blir arrestert og brakt inn på en politistasjon blir som regel fotografert, og disse bildene kan således benyttes ved en senere fotokonfrontasjon. Det betyr at man har en stort, og allerede

eksisterende, lager av fotografier å velge figuranter ut ifra. En fotokonfrontasjon er i tillegg også transportabel og i større grad kontrollerbar.

Et relativt nytt alternativ til disse to konfrontasjonstypene, er videokonfrontasjonen. Ved en slik konfrontasjonstype får vitnet se et visst antall videoklipp som viser målpersonen og figurantene i bevegelse. Hvert videoklipp viser kun en person av gangen, men videoklippene skal ellers være så like som mulig med hensyn til for eksempel hvilke bevegelser som utføres. På bakgrunn av en generell beskrivelse av den mistenkte kan man raskt hente fram videoklipp fra en database som matcher denne beskrivelsen, og således sette sammen en konfrontasjonsgruppe.

Videokonfrontasjon har mange av de praktiske fordelene man finner ved en fotokonfrontasjon. Samtidig kan man også tenke seg at de intuitive fordelene ved personkonfrontasjonen vil være gjeldene. (Valentine & Heaton, 1999, Valentine 2006, Kemp, Pike & Brace, 2001). Metoden er relativt like tid, - og ressursbesparende som en fotokonfrontasjon, den er antagelig mindre angstfremkallende sammenliknet med en personkonfrontasjon, samtidig som den igjen er mer virkelighetsnær enn ved bruk av fotografier.

Videokonfrontasjon har i de senere årene blitt tatt i bruk i blant annet England (Home office, 2004). En undersøkelse viste nemlig at 50 % av personkonfrontasjonene i dette landet ble avlyst før de i det hele tatt ble vist til vitnene (Slater, 1995, omtalt. i Kemp et al., 2001) nettopp på grunn av utfordringene beskrevet ovenfor. Politiet fikk ofte problemer med å finne personer som var villige til å stille opp som figuranter, og likedan, å få vitnene til å møte opp til konfrontasjonen. Med dette som bakgrunn, utviklet de derfor videokonfrontasjonen som et forsøk på å bøte på disse problemene.

Senere undersøkelser tyder også på at videokonfrontasjon er mer rettferdig mot den mistenkte enn hva den tradisjonelle personkonfrontasjonen er. Valentine & Heaton (1999) lot 216 tilfeldige personer (såkalte falske vitner) studere enten en personkonfrontasjon eller en videokonfrontasjon, og deretter plukke ut den de trodde var den mistenkte, på bakgrunn av en generell beskrivelse av vedkommende. Disse personene hadde ikke sett den mistenkte tidligere. I en fullstendig rettferdig konfrontasjon ville den mistenkte derfor bli plukket ut, ved ren tilfeldighet, av 11 % av de falske vitnene. Det viste seg imidlertid at de falske vitnene

plukket ut den mistenkte i 25 % av tilfellene ved personkonfrontasjon, mens kun i 15 % av tilfellene ved videokonfrontasjon. Denne forskjellen var statistisk signifikant, og som påpekt ovenfor, kan en mulig forklaring være at den mistenktes atferd har skilt seg ut fra de andre figurantene under personkonfrontasjonen. Likeså kan den økte tilgjengeligheten av mulige figuranter ved bruk av videokonfrontasjonsmetoden ha vært med på å øke rettferdigheten, og således reliabiliteten til vitnekonfrontasjonsbeviset. Videokonfrontasjon har ved senere undersøkelse også vist seg å være like rettferdig både ved etnisk europeiske og etnisk ikke-vestlige konfrontasjonsgrupper (Valentine, Harris, Piera, & Darling, 2003).

1.4 Sammenlikning av ulike konfrontasjonsmetoder

I dag vet vi relativt lite om hvordan de ulike konfrontasjonsmetodene (person, foto, eller videokonfrontasjon) påvirker vitners evne til å identifisere en gjerningsmann. Intuitivt kan det imidlertid være rimelig å anta at man vil oppnå bedre identifikasjonsresultater ved bruk av en personkonfrontasjon sammenliknet med bruk av en videokonfrontasjon, og videre, at resultatene vil være bedre ved en videokonfrontasjon enn ved bruk av fotografier. En bygger i så fall på antagelsen om at en økning av bildekvalitet og antall tilgjengelige visuelle holdepunkter vil lette identifikasjonsoppgaven for det potensielle vitnet (Cutler, Berman, Penrod & Fisher, 1994, Magnussen, 2004). På den andre siden kan man imidlertid også tenke seg at en personkonfrontasjon kan forårsake mer stress hos enkelte vitner sammenliknet med de andre metodene. Å stå ansikt til ansikt med en potensiell gjerningsmann kan for noen individer oppleves som så angstfremkallende at det kan gå ut over deres evne til å identifisere den rette personen (Cutler et al., 1994). Men hva sier egentlig forskningen på dette området? Som nevnt ovenfor har man relativt lite kunnskap omkring dette temaet. Årsaken er rett og slett at det kun er utført et begrenset antall vitenskapelige studier som har undersøkt dette temaet tidligere. Nedenfor følger en gjennomgåelse av disse.

Shapiro & Penrod (1986) utførte en omfattende meta-analyse på bakgrunn av 128 ansiktsgjenkjenningsstudier, hvor de blant annet undersøkte om hvorvidt valg av identifikasjonsmetode hadde noen innvirkning på senere identifikasjonsresultater. Denne analysen kom overraskende nok frem til at jo flere fysiske holdepunkter man hadde ved gjenkjenning, desto dårligere treffsikkerhet viste man. Med andre ord, deltagerne i de studiene hvor det ble benyttet fotokonfrontasjon gjorde det bedre enn deltagerne i studier hvor det ble benyttet enten person, eller videokonfrontasjon. Som imidlertid Kerstholt, Koster & van

Amelsvoort (2004) påpeker, var det kun 2 % av studiene i denne meta-analysen som benyttet seg av enten person, eller videokonfrontasjon, mens derimot 94 % av studiene hadde brukt fotografier. Å trekke noen konklusjoner på bakgrunn av denne sammenlikningen på tvers av studier synes derfor noe problematisk.

Cutler, Penrod & Martens (1987), og Cutler & Penrod (1988) undersøkte temaet på en alternativ måte. De utførte identifikasjonsstudier hvor de kun benyttet seg av videokonfrontasjon, men hvor antall tilgjengelige fysiske holdepunkter ("cues") innenfor metoden, ble manipulert. I disse studiene fikk halvparten av forsøkspersonene se en videokonfrontasjon som viste hver av figurantene gå og snakke, mens de resterende deltagerne kun så figurantene stillestående fra skuldrene og opp (forfra og i profil). Det viste seg at forsøkspersonene i den første gruppen, hvor det var et større antall fysiske holdepunkter, hadde en anelse flere korrekte responser enn forsøkspersonene i den andre gruppen. Resultatene var imidlertid ikke statistisk signifikante, noe som altså kan tyde på at flere fysiske holdepunkter ikke nødvendigvis gir bedre identifikasjonsresultater. Disse funnene er replisert i senere studier (O'Rourke, Penrod, Cutler & Stuve, 1989).

Det finnes kun et fåtall studier som direkte sammenlikner de ulike metodene opp i mot hverandre (Magnussen, 2004). Egan, Pittner & Goldstein (1977) var de første til å utføre et slikt sammenlikningsstudium. Forsøkspersonene i dette studiet fikk først høre en oppdiktet historie om to menn som ranet og skjøt en butikkeier. Deltagerne ble deretter bedt om å tenke seg at de var vitne til dette ranet. De fikk videre se to menn (de to "gjerningsmennene") bak et enveisspeil, og fikk beskjed om at de skulle prøve å identifisere disse på et senere tidspunkt. Halvparten ble testet med personkonfrontasjon, den andre halvparten med fotografier. Resultatene viste at bruk av fotografier produserte mindre nøyaktige resultater (færre antall riktige identifikasjoner) enn ved bruk av personkonfrontasjon. Dette studiet har imidlertid to opplagte økologiske svakhetspunkter. For det første ble deltagerne informert på forhånd om hva som skulle skje, og om hensikten med undersøkelsen. Et reelt vitne får sjelden anledning til å forberede seg på det de blir utsatt for. For det andre var faktisk ikke disse deltagerne vitne til noe som helst. De ble bare bedt om å tenke seg inn i en hypotetisk situasjon, for deretter å gjenkjenne to menn.

I Cutler, Fisher & Chicvaras (1989) studie, hvor de sammenliknet bruk av person, - og videokonfrontasjon, var den økologiske validiteten betraktelig bedre. Her ble

universitetsstudenter overraskende vitne til et iscenesatt tyveri, og deretter bedt om å forsøke å plukke ut ”gjerningsmannen”. Vitnene fikk (uavhengig om de ble testet med video, - eller personkonfrontasjon) enten se en konfrontasjon der gjerningsmannen var tilstede, eller en konfrontasjon der han ikke var til stede. Resultatene fra dette studiet viste at deltagerne gjorde det praktisk talt like godt ved begge metodene i de konfrontasjonene hvor gjerningsmannen var til stede blant figurantene, mens ved konfrontasjoner hvor gjerningsmannen ikke var til stede, var det en anelse færre feilaktige identifikasjoner ved personkonfrontasjon sammenliknet med video (dog ingen statistisk signifikant forskjell).

Et liknende resultat ble oppnådd i Cutler & Fishers (1990) studie, hvor de sammenliknet alle de tre identifikasjonsmetodene opp i mot hverandre. Deltagerne ble utsatt for liknende scenario som beskrevet i foregående undersøkelse. De ble imidlertid delt inn i tre ulike grupper på bakgrunn av om de fikk se en person, video, eller fotokonfrontasjon. Når ”gjerningsmannen” var til stede blant figurantene, var det ingen forskjell mellom gruppene med hensyn til treffsikkerhet. Når ”gjerningsmannen” derimot ikke var til stede, viste det seg at person, og videokonfrontasjon viste tilsvarende resultater, og at de produserte signifikant færre feilaktige identifikasjoner enn fotokonfrontasjon.

I det seneste sammenlikningsstudiet av denne typen (Kerstholt et al., 2004) ble en ukjent person eksponert for 337 deltagere under hva de trodde var en vanlig hukommelsestest. Den ukjente personen kom inn i rommet og avbrøt testingen ved å snakke til testlederen. Hendelsen varte i cirka tretti sekunder, og etter at personen gikk ut av rommet igjen, måtte deltagerne fullføre hukommelsestesten. Umiddelbart etter dette ble deltagerne bedt om å forsøke å identifisere den ukjente personen blant syv andre figuranter. Deltagerne ble enten utsatt for en person, video, - eller fotokonfrontasjon, hvor målpersonen enten kunne være tilstede eller fraværende i konfrontasjonen. Videokonfrontasjonen ble også presentert på to ulike måter, - statisk eller dynamisk. Det vil si at deltagerne som ble utsatt for en dynamisk videokonfrontasjonstype hadde tilgang på flere fysiske holdepunkter (bevegelse og ansiktsuttrykk) enn de som ble utsatt for den statiske versjonen. Resultatene fra dette studiet viste at alle de tre metodene førte til et likt antall korrekte identifikasjoner, uavhengig av om målpersonen var til stede eller ikke. Deltagerne utførte imidlertid flere feilidentifikasjoner når de ble utsatt for enten video, - eller fotokonfrontasjon (i motsetning til personkonfrontasjon) hvis de hadde sett konfrontasjonsgrupper der målpersonen ikke var tilstede blant figurantene.

Dynamisk videokonfrontasjon viste seg å føre til en marginal signifikant effekt på antall korrekte responser sammenliknet med den statiske videokonfrontasjonen.

Kort oppsummert ser vi at undersøkelsene presentert ovenfor gir ulik støtte til antagelsen om at en økning av bildekvalitet og antall tilgjengelige visuelle holdepunkter, vil lette identifikasjonsoppgaven for det potensielle vitnet. Meta-analysen som sammenliknet resultater på tvers av studier (Shapiro & Penrod, 1986) kom frem til et resultat stikk i strid med antagelsen. Resultatene fra de mer kontrollerte studiene (Cutler et al., 1987, Cutler & Penrod, 1988, og O'Rourke et al., 1989), hvor antall tilgjengelige fysiske holdepunkter ble manipulert innenfor en identifikasjonsmetode, tydet på at det ikke var av noen betydning, med hensyn til treffsikkerhet, om hvorvidt man fikk tilgang til få eller et større antall fysiske holdepunkter ved testing. De fire direkte sammenlikningsstudiene (Egan et al., 1977, Cutler et al., 1989, Cutler & Fisher, 1990, og Kerstholt et al., 2004), viser imidlertid resultater som er i tråd med antagelsen. Det kan altså se ut som om måten man har valgt å undersøke dette temaet på kan ha hatt en innvirkning på de resultatene man har oppnådd. Uansett står man igjen med et relativt tvetydig bilde av dette forskningsområdet. Etter sin grundige gjennomgåelse av temaet, konkluderte Cutler et al. (1994) med at de på bakgrunn av de gjennomgåtte studiene ikke hadde noe grunnlag for å hevde at en konfrontasjonsmetode burde foretrekkes framfor noen andre. Samtidig påpeker de at det vil være naivt å anta at bruk av fotografier uten videre kan måle seg på lik linje med en personkonfrontasjon på bakgrunn av deres analyse. Som Ainsworth (1998) også påpeker, ble jo deres konklusjoner basert på en rekke studier hvor forsøkspersonene simpelthen ble bedt om å kjenne igjen et fotografi som de hadde sett ved en tidligere anledning. I og med at et reelt vitne gjerne skal gjenkjenne en eller flere personer de har sett *i virkeligheten*, er det fremdeles usikkert om bruk av statiske fotografier vil være tilstrekkelig.

1.5 Foreliggende undersøkelse

Som det fremkommer av gjennomgåelsen ovenfor, viser flere internasjonale studier at feilaktige øyevitneidentifikasjoner er den primære årsaken til uriktige domfellelser (Scheck, Neufeld & Dwyer, 2000). Samtidig viser forskningen at øyevitneutsagn står sterkt som bevis i straffesaker (Penrod & Cutler, 1995; Loftus, 1996). På bakgrunn av en omfattende mengde vitenskapelige studier, samt arkivanalyser fra reelle straffesaker, har man klart å identifisere en rekke ulike variabler som er med på å forklare og forårsake dette fenomenet. Noen av disse

variablene er utenfor vår kontroll, mens andre har vi mulighet til å gjøre noe med (Wells, 1978). Nettopp fordi vitneidentifikasjoner har så stor innvirkning med hensyn til utfallet av straffesaker der denne etterforskningsmetoden benyttes, er det av avgjørende betydning for rettssikkerheten at måten identifikasjonskonfrontasjonene gjennomføres på er så pålitelige som overhode mulig. Dette kan oppnås ved hjelp av kontrollerte og standardiserte retningslinjer for selve gjennomføringen av vitnekonfrontasjonen. Wells og medarbeidere (1998) har i den forbindelse utarbeidet fire anbefalte prosedyrer, nemlig dobbel – blind administrering, informasjon om at gjerningsmannen ikke nødvendigvis er tilstede blant figurantene, en rettferdig struktur på konfrontasjonsgruppen, og tilslutt at politiet bør innhente vitnets grad av subjektiv sikkerhet umiddelbart etter testing. Undersøkelser viser imidlertid at det kun er et fåtall amerikanske stater som følger disse anbefalingene (Wogalter et al., 2005). I Norge forholder politiet seg til Riksadvokatens rundskriv av 1933 med vedlegg fra Kriminalpolitisen av 1973. I motsetning til de nye retningslinjene i Sverige (Rikspolisstyrelsen, 2005), inkluderer ikke det norske regelverket instruksjoner til politiet om å overholde de vitenskapelig funderte anbefalingene.

Den foreliggende undersøkelsen, som tar utgangspunkt i disse fire anbefalingene, er et samarbeidsprosjekt mellom undertegnede og doktorgradsstipendiat Asbjørn Rachlew ved det Juridiske fakultet, Universitetet i Oslo. Med dette kvasinaturalistiske eksperimentet har vi hatt et ønske om å undersøke i hvilken grad politiets valg av identifikasjonsmetode (foto -, person - eller videokonfrontasjon) og presentasjonsmåte (simultan versus sekvensiell), påvirker vitners pålitelighet under norske forhold. Med denne undersøkelsen ønsker vi dermed å rette søkelyset mot et relativt forsømt forskningsområde her i Norge (Magnussen, 2004).

Samtidig inngår flere nye elementer ved den foreliggende undersøkelsen. I motsetning til den eksisterende forskning som er presentert her, hvor forsøkslederne i all vesentlighet er tilknyttet universitetsmiljøer, er forsøkslederne i vår studie personer som til daglig arbeider som etterforskere i politiet. Politietterforskernes arbeid som forsøksledere i vårt eksperiment er utført i henhold til de fire anbefalingene fra forskningsmiljøet (Wells et al., 1998). Studiet er således en kontrollert undersøkelse, utført av profesjonelle aktører. Dette er, etter vår mening, med på å styrke den økologiske validiteten av studiet.

Videre er majoriteten av våre forsøkspersoner testet cirka to måneder etter at den iscenesatte hendelsen fant sted. I motsetning til mye av den nyere, eksisterende forskningen på området

tar vår undersøkelse altså høyde for at reelle vitnekonfrontasjoner sjeldent utføres samme dag som eksponeringen finner sted. Også dette mener vi er med på å øke den økologiske validiteten av vår studie.

I nær sagt all eksisterende forskning på området eksponeres vitnene for kun en gjerningsmann. I reelle kriminalsaker (for eksempel ransaker) er det imidlertid ikke uvanlig at vitner må forholde seg til flere gjerningsmenn. Vår undersøkelse består derfor av *to* gjerningsmenn. I tillegg er våre gjerningsmenn av ulik etnisk opprinnelse, noe som gjør det mulig å se etter kryssetniske effekter. De aller fleste studier som undersøker dette fenomenet har benyttet seg av deltagere med etnisk afrikansk og etnisk europeisk utseende. Under slike forhold er den kryssetniske effekten allerede godt dokumentert (Meissner & Brigham, 2001). Vi har derfor valgt å benytte oss av to etniske grupper som er mer lik hverandre utseendemessig, nemlig etnisk norske og etnisk pakistanske individer. I tillegg til at personer med etnisk pakistansk bakgrunn utgjør den største innvandringsgruppen her til lands (Statistisk sentralbyrå, 2006), sørget vi også for at forsøkspersonene ble rekruttert fra en arbeidsplass med et miljø hvor de to etniske gruppene omgår hverandre daglig. Spørsmålet er da om den kryssetniske effekten også gjør seg gjeldende under disse betingelsene. I følge Sporer (2001b) eksisterer det heller ingen tidligere studier som har undersøkt om valg av konfrontasjonsmetode, eller presentasjonsmåte, har innvirkning på kryssetniske identifikasjoner. Dette spørsmålet blir imidlertid adressert i denne undersøkelsen.

2 PILOTUNDERSØKELSEN

2.1 Metode

I hovedeksperimentet ble deltagerne eksponert for en etnisk norsk, og en etnisk pakistansk mann som de senere ble bedt om å identifisere blant ni andre menn med samme etniske bakgrunn (heretter kalt figuranter). Utvelgelsen av figuranter ble gjort på bakgrunn av en pilotstudie som, i tråd med ledende forskeres anbefalinger, hadde til hensikt å sette sammen to så rettfærdige konfrontasjonsgrupper som overhode mulig. Med andre ord, ingen av figurantene skulle skille seg systematisk ut fra resten av gruppen med hensyn til ytre kjennetegn. Formålet med pilotstudiet var å rekruttere 22 (11 etnisk norske og 11 etnisk pakistanske) menn til hovedeksperimentet.

2.1.1 Deltagere: Figuranter og piloter

I alt ble trettisyv (19 etnisk norske og 18 etnisk pakistanske) unge menn rekruttert for å medvirke som figuranter i pilotstudiet. De etnisk norske figurantene ble rekruttert blant elever fra Politihøgskolen i Oslo. De etnisk pakistanske figurantene ble rekruttert blant nordmenn med etnisk pakistansk opprinnelse, bosatt i Oslo, ved hjelp av en bekjent. Rekrutteringen foregikk på bakgrunn av følgende personbeskrivelser:

"Mann, etnisk norsk utseende, ca. 20-25 år gammel, ca. 175-185 cm. høy, mørk blondt kort hår, og normal kroppsbygning."

"Mann, etnisk pakistansk utseende, ca. 20-25 år gammel, ca. 175-185 cm. høy, mørkt kort hår, normal kroppsbygning."

Pilotstudiet ble gjennomført med 42 piloter, hvorav 38 av disse hadde anledning til å vurdere både de etnisk norske og de etnisk pakistanske figurantene. Pilotene besto av et jevnt antall kvinner og menn, i alderen 26-58 år, rekruttert blant venner, medstudenter og kolleger av forsøkslederne. Alle pilotene var av etnisk norsk opprinnelse.

Pilotene ble orientert om at det var frivillig å delta i studiet, og at opplysningene de kom med ville bli behandlet konfidensielt. Samtidig fikk de lese et informasjonsark (se vedlegg 1 og 2) hvor hensikten med pilotstudiet ble beskrevet. Der ble de informert om at vi trengte deres hjelp i forbindelse med forberedelser til et større vitnepsykologisk eksperiment som i korte trekk ville gå ut på å teste ulike former for identifikasjonsprosedyrer (foto, person - og videokonfrontasjon).

2.1.2 Prosedyre

Figurantene (19+18) ble alle fotografert forfra og fra siden. Fotografiene ble brukt til å lage en fotomontasje som vi senere viste til pilotene (se vedlegg 3 og 4).

Pilotene ble bedt om å se på bildene de fikk utdelt, og, etter å ha sett så lenge de ville på fotografiene, besvare følgende tre spørsmål:

1) La oss anta at en av disse 18/19 mennene har begått en forbrytelse, og et øyevitne har beskrevet personen som følger:

”Mann, etnisk norsk /etnisk pakistansk utseende, ca.20-25 år, normal kroppsbygning, ca. 175-185 cm. høy, kortblondt/ mørk hår, normal kroppsbygning”.

Hvis du måtte peke ut en av de 18/19 mennene på bakgrunn av denne beskrivelsen, hvem ville du da peke ut?

2) Hvem av de 18/19 mennene syns du passer minst til denne beskrivelsen? Plukk ut tre bilder.

3) Hvis du da skulle plukke ut ti menn, i henhold til beskrivelsen over, som du syns liknet mest på hverandre, hvilke ti bilder ville du da plukke ut (se bort ifra ulikheter med hensyn til klesdrakt)?

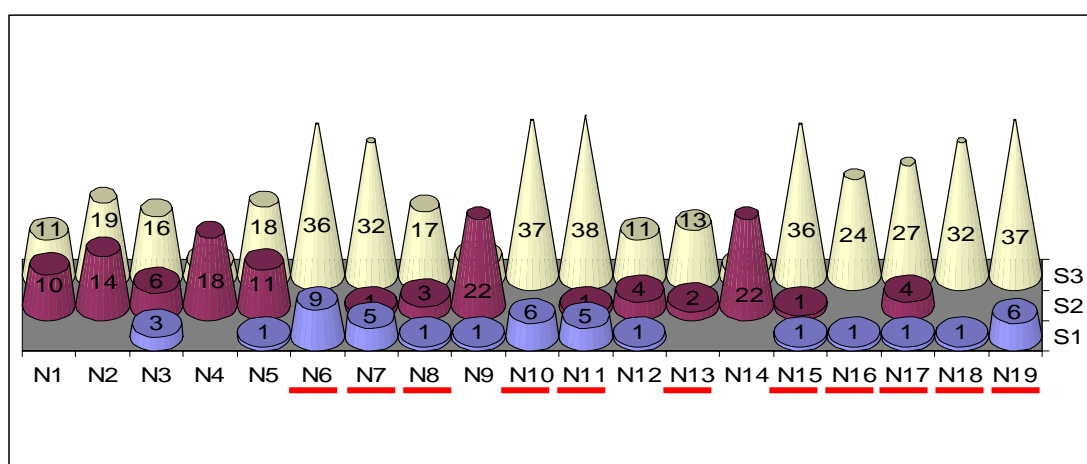
Figurantene ble også videofilmet i forkant av pilotstudiet. Disse videofilmene (som først ble benyttet under hovedeksperimentet) viser en og en person gående i retning mot kameraet, først fra siden, deretter forfra. Personen snur så 360 grader rundt sin egen akse slik at vi får se vedkommende fra alle vinkler nær kamera, før han går baklengs bort fra kameraet, snur til siden igjen og forsvinner ut av kameravinkelen. Videofilmene som ble benyttet i hovedeksperimentet tilsvarte de figuranter som ble valgt ut på bakgrunn av pilotstudiet.

2.2 Resultater

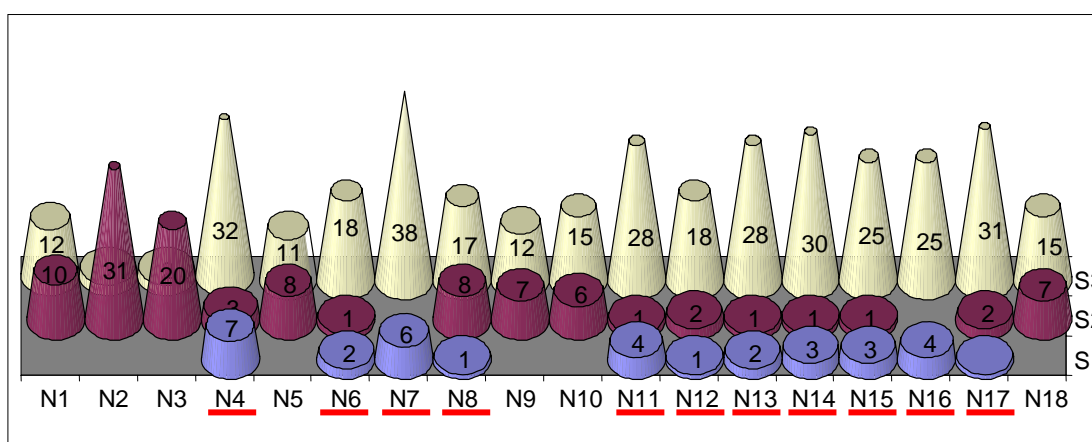
Som nevnt innledningsvis, var hensikten med pilotstudiet å sette sammen to så rettferdige konfrontasjonsgrupper som overhode mulig. Det vil si at ingen av figurantene skulle skille seg systematisk ut fra resten av gruppen på bakgrunn av hvordan de så ut. Dette ble forsøkt gjort på bakgrunn av de tre spørsmålene beskrevet ovenfor. Tanken bak spørsmål 1) var at fordi alle figurantene ble rekruttert i henhold til den generelle personbeskrivelsen, så burde alle ideelt sett kunne passe like godt, og således føre til en stor, og tilfeldig variasjon blant svarene på dette spørsmålet. Jo større variasjon, desto bedre. Tanken bak spørsmål 2) var å få luket ut figuranter som eventuelt skilte seg systematisk ut fra de andre. De som ble plukket ut flest ganger av pilotene på dette spørsmålet ville således bli fjernet fra videre deltagelse i studiet. Spørsmål 3) oppfordret pilotene til å sette sammen sin egen ideelle sammensetning. Tanken bak dette var at de figuranter som ble inkludert av flest piloter, ville bli brukt til å sette

sammen den endelige konfrontasjonsgruppen som senere ville bli brukt under hovedeksperimentet.

Som vist i figur 1 og figur 2, ble de endelige konfrontasjonsgruppene satt sammen på bakgrunn av følgende utregning: Hvis en figurant ble plukket ut på henholdsvis spørsmål 1 og/eller spørsmål 3, fikk han tildelt et ”poeng” for hvert av spørsmålene. Hvis en figurant derimot ble plukket ut på spørsmål to, fikk han tildelt et ”minus-poeng”. Hver figurant kunne altså oppnå en totalskåre fra pluss to (maximum) til minus en (minimum) fra hver pilot.

Figur 1: Resultatet av pilotstudiet (n = 42). Utvelgelse av etnisk norske figuranter. Understrekingen av figurantnummer (N1 til N19) representerer de figurantene med høyest total skåre og som følgelig ble plukket ut til å delta som figuranter i hovedundersøkelsen.

Figur 2: Resultatet av pilotstudiet (n=38). Utvelgelse av etnisk pakistanske figuranter. Understrekingen av figurantnummer (N1 til N19) representerer de figurantene med høyest total skåre og som følgelig ble plukket ut til å delta som figuranter i hovedundersøkelsen.

Eksempelvis ser vi av figur 2 at samtlige forsøkspersoner mente at figurant N7 passet til beskrivelsen, og således burde inkluderes i konfrontasjonsgruppen. Derimot var det 31 av totalt 38 forsøkspersoner som mente at figurant N2 ikke passet til beskrivelsen, og således burde ekskluderes.

De elleve figurantene fra hver etniske gruppe som tilslutt hadde høyest totalskåre, ble spurt om å delta videre i hovedundersøkelsen. De to med høyest poengsum ble valgt ut til å fungere som "gjerningsmenn" under hovedundersøkelsen. De 11, mest foretrukne figurantene fra Politihøgskolen takket ja til videre deltagelse. En av de 11 mest foretrukne figurantene med etnisk pakistansk opprinnelse hadde ikke mulighet til å delta i hovedundersøkelsen. Vedkommende som ble rangert som nr. 12 ble derfor forespurt og takket ja.

3 HOVEDUNDERSØKELSE

3.1 Metode

På bakgrunn av pilotstudiet gjennomførte vi et eksperiment hvor ca. 150 forsøkspersoner ble eksponert for to unge menn (en etnisk norsk, og en etnisk pakistansk mann) som de senere skulle forsøke å identifisere enten ved bruk av foto, person - eller videokonfrontasjon.

3.1.1 Deltagere: vitnene

Deltagerne i dette studiet besto av 120 ansatte ved Oslo politidistrikt/Grønland Politistasjon, hvorav 65 var menn og 55 var kvinner. Aldersspredningen var fra 23 – 56 år ($M = 34.58$, $SD = 7.908$). Utvalget besto av både polititjenestemenn/kvinner og sivilt ansatte, henholdsvis 70 politi og 50 sivile. Alle deltagerne, med unntak av en, var av etnisk norsk opprinnelse.

Årsaken til at vi valgte ansatte ved Oslo politidistrikt som deltagere i dette studiet var utelukkende av praktiske hensyn. I samarbeid med, og med samtykke fra ledelsen ved Oslo politidistrikt, gjennomførte vi første del av studiet (selve eksponeringen av de to figurantene) i tilknytning til en av politidistriktets paroler. Ved slike anledninger er et stort antall tjenestemenn samlet (uavhengig av dette studiet). Vårt eksperiment medførte således minimale ressursforbruk for politidistriktet. Det var ca. 150 personer til stede ved den aktuelle parolen. Tretti av disse hadde av ulike grunner ikke anledning til å være med videre i eksperimentet. Som nevnt ovenfor, besto dermed utvalget vårt tilslutt av 120 personer som deltok i videre testing.

Utvalget ble delt inn i ulike grupper basert på hvilken identifikasjonsprosedyre de senere ble utsatt for. Førsti deltagerne, i alderen 25 – 53 år ($M = 36.20$, $SD = 8.309$), ble testet med personkonfrontasjon. Denne gruppen besto av 25 menn og 15 kvinner, hvorav 26 var utdannet politi, mens 14 var sivile.

Neste gruppe besto av 45 deltagerne i alderen 25 – 51 år ($M = 33.58$, $SD = 7.037$), som fikk se en fotokonfrontasjon. Nitten av disse var menn og 26 var kvinner, hvorav 12 var politiutdannet og 11 var sivile.

Den siste gruppen ble testet med en videokonfrontasjon, og besto av i alt 35 personer i alderen 23 – 56 år ($M = 34.0$, $SD = 8.416$), henholdsvis 21 menn og 14 kvinner, hvorav 20 var politi og 15 var sivilt ansatte.

Person - og fotokonfrontasjonsgruppene ble videre delt inn i to forskjellige grupper avhengig av om de ble utsatt for en simultan eller sekvensiell konfrontasjon. Videokonfrontasjonen foregikk kun sekvensielt.

Utvalget ble også delt inn i to ulike grupper på bakgrunn av når de ble bedt om å identifisere de to mennene de så under parolen. Tretti personer i alderen 23 – 51 år ($M = 32.90$, $SD = 8.495$) ble testet umiddelbart etter eksponeringen. Denne gruppen besto av 18 menn og 12 kvinner, hvorav 18 var politi og 12 var sivile. De resterende 90 deltagerne var i alderen 25 – 56 år ($M = 35.13$, $SD = 7.670$), og ble testet cirka to måneder senere. Denne gruppen besto av henholdsvis 47 menn og 43 kvinner, hvorav 52 var politiutdannet, mens 38 var sivilt ansatt.

Inndelingen av deltagerne til de ulike gruppene ble foretatt på bakgrunn av hvor i rommet deltagerne satt under selve eksponeringen av de to ”gjerningsmennene”. Dette for å sikre at eventuelle eksponeringsforskjeller ble fordelt likt mellom de ulike testbetingelsene. Vedlegg 5 gir en oversikt over deltageres plassering og ”gjerningsmennenes” vandring blant deltagerne.

3.1.2 Design

Som beskrevet ovenfor ble det i denne undersøkelsen benyttet et 3 (de ulike konfrontasjonsgruppene: person, foto, - og videokonfrontasjon) X 2 (presentasjonsmåte: simultan versus sekvensiell) X 2 (testtidspunkt: umiddelbart etter eksponering versus to måneder senere) mellom gruppe design. Samtidig ble også et ”within group design” benyttet, da alle deltagerne ble bedt om å forsøke å identifisere både den etnisk norske, og den etnisk

pakistanske ”gjerningsmannen”. Både den etnisk norske og den etnisk pakistanske konfrontasjonsgruppen ble presentert i fire ulike versjoner, hvor figurantenes plassering varierte. Dette ble gjort for å eliminere problemer assosiert med eventuelle rykter blant deltagerne om hvilken plassering ”gjerningsmannen” hadde i konfrontasjonen. I tre av versjonene var gjerningsmannen til stede i konfrontasjonsgruppen. Den etnisk pakistanske og den etnisk norske gjerningsmannen hadde lik plassering i de ulike versjonene, både i foto-, video- og personkonfrontasjonen. Den siste konfrontasjonsgruppen besto kun av ”uskyldige” figuranter.

3.1.3 Materiale

De to konfrontasjonsgruppene ble satt sammen i henhold til beskrivelsen i pilotundersøkelsen. Figurantene ble fotografert med digitalkamera, og bildene ble skrevet ut i farger på fotopapir. Den simultane fotomontasjen ble skrevet ut i størrelse A3. Som illustrert i vedlegg 3 og 4 viser fotomontasjen alle ti figuranter forfra og fra siden, med et nummer knyttet til hver enkelt person. Fotografiene som ble brukt i den sekvensielle presentasjonen var identiske med fotografiene brukt i den simultane presentasjonen, men ble skrevet ut på ti ark i størrelse A5, hvor kun en figurant var avbildet forfra og fra siden.

Videokonfrontasjonene ble filmet med digitalt videokamera, lastet ned på PC og redigert ved hjelp av videoredigeringsprogrammet Pinnacle, versjon 9. Hver videosnutt viste en og en figurant i bevegelse i cirka 40 sekunder.

Ved samtlige konfrontasjonsmetoder var figurantene alle kledd i jeans og nøytral genser. De to gjerningsmennene hadde bevisst skiftet klær og sko fra det de hadde på seg under eksponeringen.

3.1.4 Prosedyre

Første del av studiet: Eksponeringen av de to ”gjerningsmennene”. Ett hundre og femti ansatte ved Grønland politistasjon var den 2. mars 2005 samlet i parolesalen i politihuset, Oslo Politidistrikt for å høre politimesteren tale. Dette er en seanse som foregår med jevne mellomrom et par ganger i året. Møtet varer i ca. 1 ½ time. I forkant av dette møtet hadde vi avklart og fått godkjenning fra ledelsen ved Grønland politistasjon om at vi kunne benytte oss av denne samlingen for å gjennomføre første del av studiet. Politimesteren var altså informert om hva som kom til å skje da han entret talerstolen. De ansatte var informert om at

det, i tillegg til politimesterens tale, skulle utføres en vitenskapelig undersøkelse, men var imidlertid uvitende om hva slags type undersøkelse de skulle delta i. Midt under dette møtet entret to unge menn, en med etnisk norsk og en med etnisk pakistansk bakgrunn, inn i salen mens de ropte høyt og klappet i hendene. De gikk en bestemt runde rundt i rommet (fremdeles hoiende og klappende) slik at alle hadde anledning til å se dem på relativt nært hold, før de så forlot salen igjen. Eksponeringen varte i ca. 1 ½ minutt.

På dette tidspunktet kom en av forsøkslederne inn i salen og forklarte deltagerne kort om hva de nettopp hadde vært med på, og gjorde dem samtidig oppmerksomme på et ark med ytterligere informasjon som vi hadde plassert under hver enkelt stol i forkant av møtet (Vedlegg 6). På dette arket ble deltagerne informert om at de nå hadde vært med på første del av et eksperiment som i korte trekk gikk ut på å teste ulike etterforskningsmetoder. De ble informert om at vi, av hensyn til eksperimentets formål, ikke kunne beskrive det i mer detalj på daværende tidspunkt, men at de ganske snart ville få greie på hva det gikk ut på, og at det på ingen måte innebar noe dramatisk. Videre ble de bedt om å fylle ut noen personopplysninger, slik at vi kunne kontakte dem på et senere tidspunkt for et ca. 15 minutter langt intervju. Første gruppe ville bli kontaktet umiddelbart etter møtet, mens andre gruppe ville bli kontaktet i løpet av våren 2005, ca to måneder etter eksponeringen. Alle ble informert om at deres besvarer ville bli anonymisert og forøvrig behandlet konfidensielt. De ble informert om at det var frivillig å delta videre i studiet, og at de når som helst kunne trekke seg fra videre deltagelse om de måtte ønske det, uten noen form for begrunnelse. Alle ble oppfordret til ikke å konsultere hverandre i forbindelse med deres besvarer ved senere testing, av hensyn til studiets formål. De ferdig utfylte arkene ble deretter samlet inn fra de som ønsket å være med videre i studiet.

Andre del av studiet: Identifisering av de to "gjerningsmennene".

Denne delen av studiet ble gjennomført ved hjelp av 21 etterforskere fra Oslo politidistrikt, nærmere bestemt ansatte ved spesialavdelingene: voldsavsnittet, sedelighetsavsnittet, og kriminalvakten, som til daglig etterforsker drap, drapsforsøk og sedelighetsforbrytelser i Oslo. I forkant av studiet ble etterforskerne godt informert om hensikten med studiet, og spesielt om årsaken til at vi ønsket at nettopp de skulle gjennomføre identifikasjonsprosedyrene for oss, både med tanke på den positive effekten av såkalt dobbel- blind administrering, og med hensyn til studiets økologiske validitet. Samtlige etterforskere som hjalp oss med gjennomføringen av vitnekonfrontasjonene var altså blinde i den forstand at ingen visste

hvem av figurantene som ble eksponert under parolen. Vi forklarte etterforskerne at gjennomføringen av de ulike konfrontasjonsmetodene ville bli utført i forskningsøyemed, og at det derfor ville avvike noe fra hvordan de ellers var vant til å arbeide. Samtlige etterforskere fikk utdelt et skriv (Vedlegg 7,8), avhengig av hvilket testmedium de benyttet. I tillegg til prosedyrebeskrivelsene i disse skrivenes, ble samtlige også muntlig informert om hvorledes de skulle gjennomføre de ulike vitnekonfrontasjonene.

Personkonfrontasjon – simultan.

Ved gjennomføringen av denne formen for konfrontasjonsprosedyre, ble deltagerne (heretter kalt vitner) bedt om å se på to grupper av personer, først en gruppe bestående av unge menn med etnisk pakistansk opprinnelse, deretter en gruppe unge menn med etnisk norsk opprinnelse. Vitnene ble fortalt at hensikten med dette var å forsøke å kjenne igjen de to personene som kom inn og forstyrret under politimesterens parole, enten tidligere samme dag eller ca. to måneder tidligere. Samtlige vitner ble kontaktet av en etterforsker (konfrontasjonsleder) som de forholdt seg til under hele seansen. Hver konfrontasjon ble innledet med at konfrontasjonsleder informerte om;

- At personene de skulle forsøke å gjenkjenne ikke nødvendigvis befant seg blant de to gruppene av menn som de skulle se på,
- At konfrontasjonslederen selv ikke visste hvem av figurantene som hadde opptrådt under parolen,
- At personene kunne ha skiftet klær og frisyre siden de først ble observert, og til slutt,
- At vitnene kunne bruke den tiden de trengte før de avga sitt svar.

Etter å ha sett hver av de to gruppene registrerte konfrontasjonslederne vitnenes svar, nemlig om vitnet;

- gjenkjente en av de ti figurantene som en av de to ”gjerningsmennene” under den aktuelle parolen,
- mente at vedkommende ikke var blant de ti, eller
- var usikker på om vedkommende var blant de ti fremviste personene.

Hvis vitnet oppga at han/hun var usikker, ble vedkommende allikevel bedt om å peke ut en av de ti figurantene. Alle vitnene bedt om å angi hvor sikre de var på det svaret de kom med, på en skala fra 1 til 10 (1 = høyst usikker, 10 = svært sikker). Samtlige vitner ble testet enkeltvis av en etterforsker. For å redusere antall personkonfrontasjoner ble imidlertid fem personer

testet samtidig, men med en cirka 10 centimeter tykk skillevegg mellom seg. Personkonfrontasjonene ble administrert av en etterforskningsleder fra voldsavsnittet med erfaring fra reelle personkonfrontasjoner. Også han var blind med hensyn til hvem av figurantene som spilte gjerningsmennene.

Personkonfrontasjon – sekvensiell.

Vitnene som ble utsatt for denne type konfrontasjonsprosedyre mottok de samme instruksjoner som beskrevet ovenfor, men fikk i tillegg opplyst om at de ville få se en og en person av gangen, og at de måtte ta en avgjørelse om hvorvidt personen de så var eller ikke var den aktuelle ”gjerningsmannen” før de fikk se neste person. Dette innebar at de måtte ta en klar beslutning (ja eller nei) for hver person, før neste kom inn. Dersom vitnet ønsket å se noen på nytt, fikk de anledning til det, men også da kun en av gangen.

Fotokonfrontasjon – simultan.

Vitnene i denne gruppen mottok de samme instruksjonene som beskrevet ved personkonfrontasjon – simultan, bortsett fra at de her fikk beskjed om at de skulle få se på to sett av bilder av personer (det ene settet bilder av unge menn med etnisk pakistansk opprinnelse, det andre av unge menn med etnisk norsk opprinnelse).

Fotokonfrontasjon – sekvensiell.

Vitnene i denne gruppen mottok de samme instruksjonene som beskrevet ved personkonfrontasjon – sekvensiell, med unntak av at de her fikk beskjed om at de skulle se på et og et bilde av en rekke personer (først etnisk pakistanske, deretter etnisk norske).

Videokonfrontasjon.

Den siste gruppen av vitner mottok samme instruksjoner som beskrevet ved personkonfrontasjon – sekvensiell, bortsett fra at de fikk beskjed om at de skulle få se en rekke videosekvenser, hvor hver sekvens viste en ung mann i bevegelse (først etnisk pakistanske, deretter etnisk norske unge menn).

Samtlige foto, og videokonfrontasjoner ble gjennomført enkeltvis på etterforskernes kontorer i politihuset på Grønland i Oslo. Vitnenes besvarer ble nedtegnet på respektive skjemaer (se Vedlegg 7,8) av etterforskerne. Besvarelsene ble senere plottet inn og analysert i SPSS av forskningslederne.

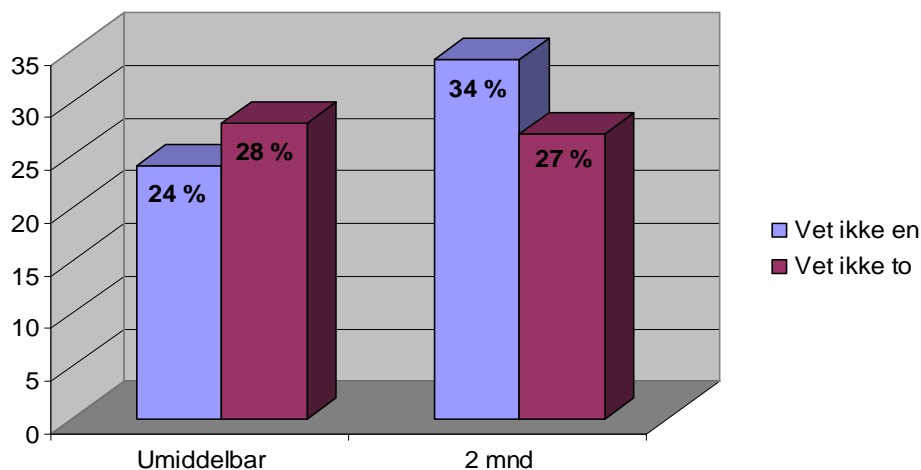
3.2 Resultater

Som vist i tabell 1 var det et relativt stort antall vitner som ikke ønsket, eller som ikke klarte å gi et direkte svar på spørsmål om de gjenkjente noen av figurantene som en av de to gjerningsmennene fra parolesalen (enten ”ja, gjerningsmannen er tilstede”, eller ”nei, gjerningsmannen er ikke tilstede”).

Svaralternativer		Konfrontasjonsgrupper	
		Pakistansk	Norsk
Ja	(peker ut en person)	41 (34,2 %)	43 (35,8 %)
Nei	(vedkommende er ikke blant figurantene)	25 (20,8 %)	28 (23,3 %)
Vet ikke		54 (45 %)	48 (40 %)
		120	119

Tabell 1: Viser svarfrekvens for alle forsøkspersoner, uavhengig av konfrontasjonsmetode, for både pakistansk og norsk konfrontasjonsgruppe.

Femtifire av de i alt 120 vitnene (45 %) valgte å svare ”vet ikke” ved presentasjon av den pakistanske konfrontasjonsgruppen, mens 48 vitner (40 %) valgte dette svaralternativet ved presentasjon av den norske konfrontasjonsgruppen.

Figur 3: Viser prosentvis andel av vitnene som svarte ”vet ikke” enten ved en, eller begge konfrontasjonsgruppene, henholdsvis ved umiddelbar testing og testing to måneder senere.

Blant vitnene som ble testet umiddelbart etter eksponeringen var det, som vist i figur 3, til sammen 52 % som var usikre (og dermed svarte ”vet ikke”) ved enten en, eller ved begge vitnekonfrontasjonene. To måneder senere var totalt antall usikre vitner økt til 61 %.

I alt (uavhengig av testtidspunkt) var det 32 vitner (27 %) som valgte å svare ”vet ikke” ved begge konfrontasjonsgruppene, mens 38 vitner valgte dette svaralternativet ved en av de to konfrontasjonsgruppene, henholdsvis 22 ved den pakistanske, og 16 ved den norske konfrontasjonsgruppen (til sammen 32 %).

Det var ingen signifikant forskjell blant vitnene som valgte å svare ”vet ikke” ved enten en eller begge de to konfrontasjonsgruppene med hensyn til om de ble testet umiddelbart, eller to måneder etter at den iscenesatte hendelsen fant sted ($X^2(1, N = 120) = .56, p > .05$). Det var heller ingen signifikante forskjeller mellom menn og kvinner ($X^2(1, N = 120) = 1.74, p > .05$). Vi fant imidlertid en signifikant forskjell mellom vitnene med politifaglig bakgrunn og de sivilt ansatte vitnene ($X^2(1, N = 120) = 8.16, p < .05$). Sytti prosent av de med politifaglig bakgrunn valgte å svare ”vet ikke” ved enten en eller begge konfrontasjonsgruppene, mens blant de sivile var det 44 % som gjorde det samme.

Som nevnt i metodekapitlet ba vi vitnene som valgte å svare ”vet ikke” om å allikevel peke ut en av de ti figurantene (tvunget valg). Tabell 2 viser disse vitnenes responser. Kun de vitnene som ble presentert for konfrontasjonsgrupper der gjerningsmannen var til stede er tatt med i beregningen.

	Pakistansk	Norsk
Korrekt	14 (34,1 %)	9 (27,3 %)
Feil	27 (65,9 %)	24 (72,7 %)
	41	33

Tabell 2: Viser antall tvungne korrekte og feilaktige responser, ved henholdsvis den etnisk pakistanske og den etnisk norske vitnekonfrontasjonen, for de usikre vitnene.

Som det fremgår av tabellen førte et tvunget valg til feilidentifisering hos majoriteten av de usikre vitnene feil (henholdsvis 66 % ved presentasjon av den etnisk pakistanske, og 73 % ved presentasjon av den etnisk norske konfrontasjonsgruppen).

”Vet ikke” responsene ble utelatt fra de videre analysene. Utelatelsen hadde imidlertid ingen innvirkning på fordelingen av forsøkspersonene. De resterende vitnene viste seg fremdeles å være jevnt fordelt over de tre ulike konfrontasjonsmetodene (person, foto, eller videokonfrontasjon) og var også jevnt fordelt med hensyn til kjønn, yrke og plassering i rommet.

3.2.1 Vitneprestasjoner

Som beskrevet i metodekapitlet ble vitnene presentert for en av fire ulike versjoner av de to konfrontasjonsgruppene. Gjerningsmannen var som nevnt til stede i tre av disse versjonene, men erstattet med en figurant i den siste versjonen. Dette ble gjort for å eliminere problemer assosiert med eventuelle rykter blant vitnene om hvilken plassering de to ”gjerningsmennene” hadde i vitnekonfrontasjonene, og for å kunne sammenlikne vitneprestasjoner ved henholdsvis konfrontasjonsgrupper der gjerningsmannen var tilstede, og ved konfrontasjonsgrupper der gjerningsmannen ikke var tilstede. Men, det ubalanserte forholdet mellom vitner som fikk se konfrontasjonsgrupper der gjerningsmannen henholdsvis var tilstede/ikke tilstede, viste seg å skape metodologiske utfordringer for oss. Overraskende mange av vitnene valgte å svare ”vet ikke”, og måtte således utelates fra videre analyser. Dermed ble antall vitner som fikk se konfrontasjonsgrupper der gjerningsmannen ikke var tilstede så redusert, at en sammenlikning av vitneprestasjoner over de to ulike betingelsene (tilstede/ikke tilstede) viste seg å bli meningsløs.

For å kunne beskrive vitneprestasjonene på tvers av disse betingelsene, har vi på bakgrunn av dette valgt å rapportere resultatene i form av korrekte og gale responser. Korrekte responser refererer da *både* til korrekt identifikasjon (vitnet peker ut gjerningsmannen) og korrekt avvisning (vitnet svarer korrekt at gjerningsmannen ikke er til stede i konfrontasjonsgruppen), mens feil respons refererer til *både* feil identifikasjon (vitnet plukker ut en av figurantene som gjerningsmann) og feil avvisning (vitnet svarer feilaktig at gjerningsmannen ikke er tilstede i konfrontasjonsgruppen).

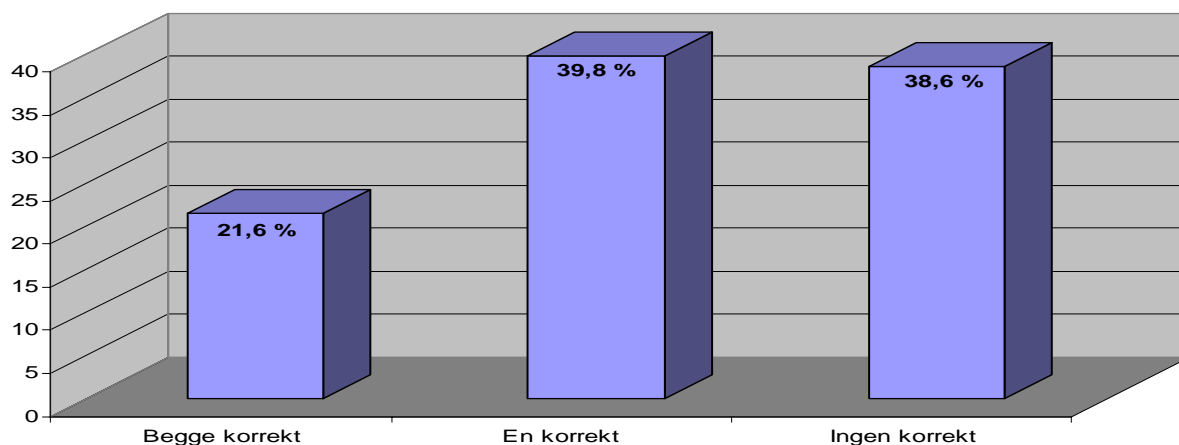
3.2.2 Generelle resultater

Tabell 3 viser en generell oversikt over antall korrekte og feilaktige responser for både den pakistanske og den norske vitnekonfrontasjonen, uavhengig av konfrontasjonstype, presentasjonsmetode og tidsintervallet mellom eksponering og testsituasjonen.

	Pakistansk	Norsk
Korrekt	32 (48,5 %)	41 (57,7 %)
Feil	34 (51,5 %)	30 (42,3 %)
	66	71

Tabell 3: Viser en oversikt over antall korrekte og feilaktige responser for både den pakistanske og den norske vitnekonfrontasjonen.

Som det fremgår av tabellen ovenfor responderte over halvparten av vitnene (51,5 %) feil ved presentasjon av den pakistanske konfrontasjonsgruppen. Vitneprestasjonene var noe bedre ved den norske konfrontasjonsgruppen, men også ved denne betingelsen var det et relativt høyt antall vitner som avga feil respons (42,3 %). Figur 4 viser en total oversikt over antall vitner (illustrert i prosent) som responderte korrekt ved henholdsvis begge, en, eller ingen av de to konfrontasjonsgruppene.

Figur 4: Viser prosentvis andel av vitnene som responderte korrekt ved henholdsvis begge, en, eller ingen av de to konfrontasjonsgruppene (N= 88)

Totalt var det kun 19 vitner (21,6 %) som var i stand til å avgi korrekt respons ved både den etnisk pakistanske og den etnisk norske konfrontasjonsgruppen. I tillegg var det 35 vitner (39,8 %) som var i stand til å avgi korrekt respons ved en av konfrontasjonsgruppene. Denne gruppen består av vitner som avga korrekt respons ved en av konfrontasjonsgruppene, men som svarte enten feil eller ”vet ikke” ved den andre konfrontasjonsgruppen. Den gruppen som ikke var i stand til å avgi korrekt respons ved verken den etnisk pakistanske eller den etnisk norske konfrontasjonsgruppen, består av de vitnene som enten avga feil respons på begge, eller som avga feil respons ved den ene og svarte ”vet ikke” ved den andre konfrontasjonsgruppen. Totalt var det 34 vitner (38,6 %) som responderte feil ved begge konfrontasjonsgruppene.

Det var ingen statistisk signifikante kjønnsforskjeller med hensyn til totalt antall korrekte og feilaktige bedømmelser, verken ved presentasjon av den etnisk pakistanske ($X^2(1, N = 66) = 2.21, p > .05$) eller ved presentasjon av den etnisk norske ($X^2(1, N = 71) = 2.27, p > .05$) konfrontasjonsgruppen. Vi fant heller ingen forskjeller mellom menn ($M = .94, SD = .78$) og

kvinne (M = .70, SD = .72), i forhold til om de var i stand til å avgi korrekt respons ved begge, en, eller ingen av de to konfrontasjonsgruppene ($t(86) = 1.47, p = .15$)¹

Tilsvarende fant vi heller ingen statistisk signifikante forskjeller på bakgrunn av vitnens yrke, verken ved presentasjon av den etnisk pakistanske ($X^2(1, N = 66) = 0.55, p > .05$) eller ved presentasjon av den etnisk norske ($X^2(1, N = 71) = 0.12, p > .05$) konfrontasjonsgruppen. Det var heller ingen forskjeller mellom politi (M = .83, SD = .75) sivilt ansatte (M = .82, SD = .78) i forhold til om de var i stand til å avgi korrekt respons ved begge, en, eller ingen av de to konfrontasjonsgruppene ($t(86) = .05, p = .97$).²

3.2.3 Testtidspunkt

Som det fremgår av tabell 4, fant vi et større prosentvis antall korrekte responser blant de vitnene som ble testet umiddelbart etter eksponeringen av de to gjerningsmennene, enn blant de som ble testet to måneder senere. Dette gjaldt både ved den etnisk norske og den etnisk pakistanske vitnekonfrontasjonen. Forskjellen mellom de to testtidspunktene, med hensyn til antall korrekt og feilaktige responser, var nær statistisk signifikant ved den norske konfrontasjonsgruppen ($X^2(1, N = 71) = 3.66, p = .056$). Forskjellen var derimot ikke statistisk signifikant ved den etnisk pakistanske konfrontasjonsgruppen ($X^2(1, N = 66) = 1.12, p > .05$).

	Pakistansk		Norsk	
	Samme dag	2. mnd senere	Samme dag	2. mnd. Senere
Korrekt	11 (64,7 %)	21 (42,9 %)	15 (78,9 %)	26 (50 %)
Feil	6 (35,3 %)	28 (57,1 %)	4 (21,1 %)	26 (50 %)
	17	49	19	52

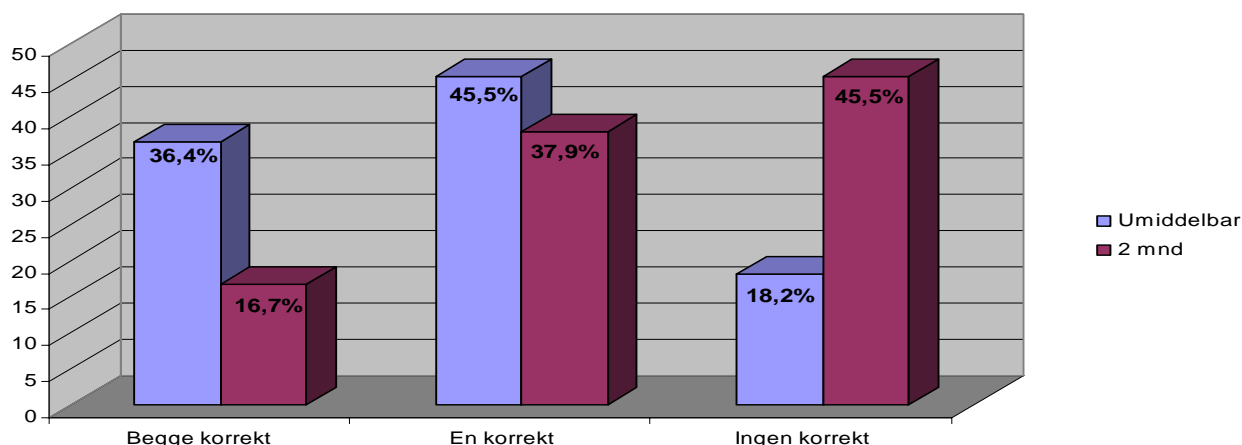
Tabell 4: Viser identifikasjonsresultater for både den etnisk pakistanske, og den etnisk norske konfrontasjonsgruppen, i lys av testtidspunkt.

Som vist i figur 5 var det et større prosentvis antall korrekte responser ved begge konfrontasjonsgruppene blant de vitnene som ble testet umiddelbart etter eksponeringen. Av vitnene som ble testet umiddelbart etter eksponeringen oppnådde 36,4 % korrekt respons ved begge konfrontasjonsgruppene. Av vitnene som ble testet 2 måneder senere klarte kun 16, 7 % å avgi to korrekte svar. Også de som kun oppnådde en korrekt respons, skåret bedre ved umiddelbar testing, fra 45, 5 % til 37,9 % to måneder senere. Tidsintervallet medførte at den

¹ Analyse basert på chi-square ga samme resultater ($X^2(2, N = 88) = 2.25, p > .05$).

² Analyser basert på chi-square ga samme resultater ($X^2(2, N = 88) = 0.16, p > .05$).

prosentvis andelen av vitner som ikke klarte å avgi korrekt respons, verken ved den etnisk pakistanske, eller den etnisk norske konfrontasjonsgruppen økte fra 18,2 til 34,5 prosent. Forskjellen mellom umiddelbar testing ($M = 1.18$, $SD = .73$) og testing to måneder senere ($M = .71$, $SD = .74$) med hensyn til hvor mange av vitnene som hadde korrekt respons ved henholdsvis begge, en eller ingen av konfrontasjonsgruppene var statistisk signifikant ($t(86) = 2.59$, $p = .01$).³ Effektstørrelsen på den observerte signifikante forskjellen var moderat (eta squared = .07).

Figur 5: Viser prosentvis andel av vitnene som responderte korrekt ved henholdsvis begge, en, eller ingen av de to konfrontasjonsgruppene.

3.2.4 Kryssetnisk effekt

Som det fremgår av tabell 3, presentert under generelle resultater, presterte vitnene noe bedre når de ble presentert for konfrontasjonsgruppen bestående av etnisk norske menn, enn hva de gjorde da de ble presentert for den etnisk pakistanske konfrontasjonsgruppen. Det vil si, de utførte noe flere korrekte bedømmelser (57,7 %) og således også færre feilaktige bedømmelser (42,3 %) når de ble bedt om å forsøke å gjenkjenne den etnisk norske gjerningsmannen, sammenliknet med forsøket på å gjenkjenne den etnisk pakistanske gjerningsmannen (48,5 % korrekt, 51,5 % feil). Vi fant imidlertid ingen signifikant hovedeffekt av etnisitet mellom vitnenes prestasjoner ved henholdsvis den etniske pakistanske ($M = .39$, $SD = .49$) og den etnisk norske ($M = .42$, $SD = .50$) konfrontasjonsgruppen ($F(1,118) = 1.00$, $p > .05$).

³ Analyser basert på chi-square ga samme resultater ($X^2(2, N = 88) = 6.38$, $p < .05$).

3.2.5 Person, foto, og videokonfrontasjon

Som det fremgår av tabell 5 og 6, hadde valg av presentasjonsmetode (person, foto, eller videokonfrontasjon) noe ulik innvirkning på henholdsvis den etnisk pakistanske og den etnisk norske konfrontasjonsgruppen. Når vitnene forsøkte å identifisere gjerningsmannen med etnisk pakistansk opprinnelse, fant vi flest korrekte responser blant de vitnene som ble presentert for en personkonfrontasjon (65 %), sammenliknet med de vitnene som enten fikk se en video, eller en fotokonfrontasjon. Ved fotokonfrontasjon var det kun 34,8 % av vitnene som klarte å avgi en korrekt respons, og kom således prosentvis dårligst ut blant de tre konfrontasjonsmetodene.

Pakistansk konfrontasjonsgruppe			
	Person	Foto	Video
Korrekt	13 (65 %)	8 (34,8 %)	11 (47,8 %)
Feil	7 (35 %)	15 (65,2)	12 (52,2 %)
	20	23	23

Tabell 5: Antall korrekte og feilaktige vitnebedømmelser av pakistansk konfrontasjonsgruppe, ved bruk av henholdsvis person, foto, eller videokonfrontasjon

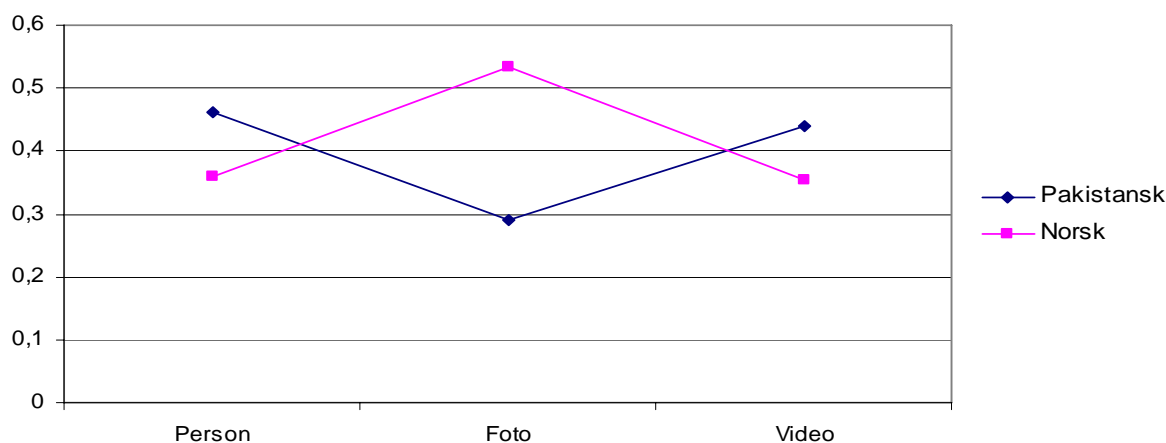
Norsk konfrontasjonsgruppe			
	Person	Foto	Video
Korrekt	12 (54,5 %)	18 (62,1 %)	11 (55 %)
Feil	10 (45,5 %)	11 (37,9 %)	9 (45 %)
	22	29	20

Tabell 6: Antall korrekte og feilaktige vitnebedømmelser av norsk konfrontasjonsgruppe, ved bruk av henholdsvis person, foto, eller videokonfrontasjon

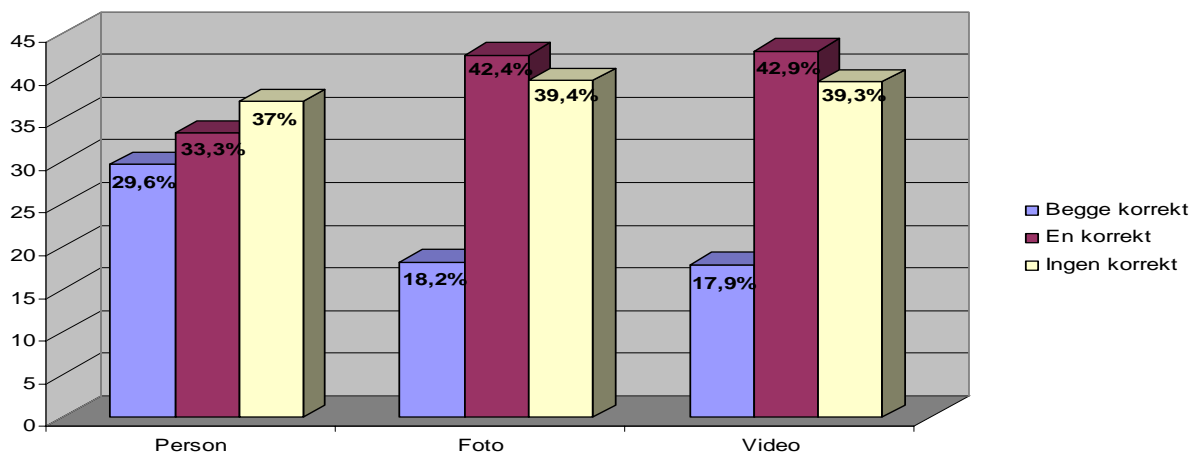
Når vitnene skulle forsøke å gjenkjenne den norske gjerningsmannen, fant vi et noe større antall korrekte bedømmelser ved bruk av fotografier, sammenliknet med bruk av person, og videokonfrontasjon. Person og video oppnådde tilnærmet like resultater. Den relative forskjellen mellom de tre konfrontasjonsmetodene, med hensyn til prosentvis andel korrekte responser, var mindre under disse betingelsene sammenliknet med presentasjonen av den etnisk pakistanske konfrontasjonsgruppen.

Resultatene demonstrerte ingen statistisk signifikante forskjeller mellom de ulike konfrontasjonsmetodene, analysert isolert for etnisk pakistansk ($X^2(2, N = 66) = 3.92, p > .05$) eller ved etnisk norsk ($X^2(2, N = 71) = 0.38, p > .05$) konfrontasjonsgruppe.

Interaksjonseffekten mellom etnisitet og konfrontasjonstype var imidlertid statistisk signifikant ($F(2,115) = 4.354, p < .05$). Det vil si, vitnene som ble presentert for fotokonfrontasjon, presterte signifikant dårligere ved den etnisk pakistanske konfrontasjonsgruppen, enn ved den etnisk norske konfrontasjonsgruppen. Dette illustreres i figur 6, hvor Y-aksen representerer gjennomsnittsverdiene for henholdsvis feil (kodet 0) og korrekt (kodet 1) respons, ved de tre ulike testbetingelsene (person, foto, video).

Figur 6: Viser interaksjonseffekten mellom gjerningsmannens etniske opprinnelse og valg av konfrontasjonstype.

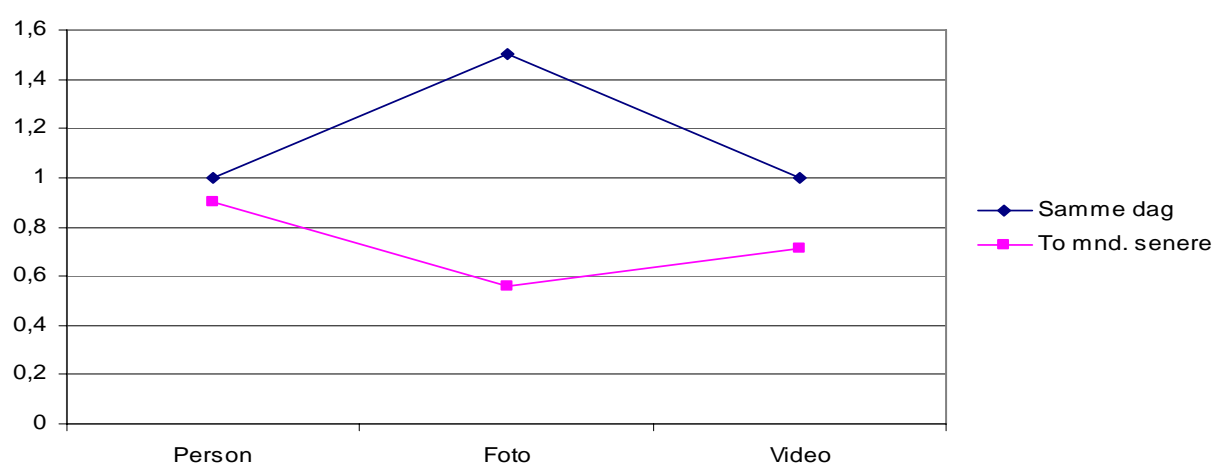

Figur 7: Antall vitner i prosent som responderte korrekt ved henholdsvis begge, en, eller ingen av de to konfrontasjonsgruppene, ved både person, foto og videokonfrontasjon.

Som illustrert i figur 7 fant vi i første omgang ingen signifikante forskjeller mellom vitnene som ble presentert for henholdsvis person ($M = .93, SD = .83$), foto ($M = .79, SD = .74$), eller videokonfrontasjon ($M = .79, SD = .74$), med hensyn til om de klarte å avgi korrekt respons ved henholdsvis begge, en, eller ingen av konfrontasjonsgruppene ($F(2, 85) = .31, p = .74$)⁴

⁴ Analyser basert på chi-square ga samme resultater ($X^2(4, N = 88) = 1.56, p > .05$).

Testtidspunktet viste seg imidlertid å ha en innvirkning på de vitnene som ble testet med fotokonfrontasjon. Vi fant en signifikant forskjell mellom de vitnene som ble testet umiddelbart ($M = 1.5$, $SD = .53$) og de vitnene som ble testet to måneder senere ($M = .56$, $SD = .65$), med hensyn til om de var i stand til å avgi korrekt respons ved begge (kodet 2), en (kodet 1), eller ingen (kodet 0) av de to konfrontasjonsgruppene ($t(31) = 3.67$, $p < .001$)⁵. Dette illustreres i figur 8, hvor Y-aksen representerer gjennomsnittsverdiene for de tre ulike testbetingelsene (person, foto, video). Vi fant ingen tilsvarende forskjell blant vitnene som ble testet med person ($t(25) = 0.27$, $p > .05$), eller videokonfrontasjon ($t(26) = 0.88$, $p > .05$).

Figur 8. Viser testtidspunktets innvirkning på vitnenes evne til å avgi korrekt respons ved henholdsvis begge, en eller ingen av konfrontasjonsgruppene

3.2.6 Sekvensiell versus simultan presentasjon

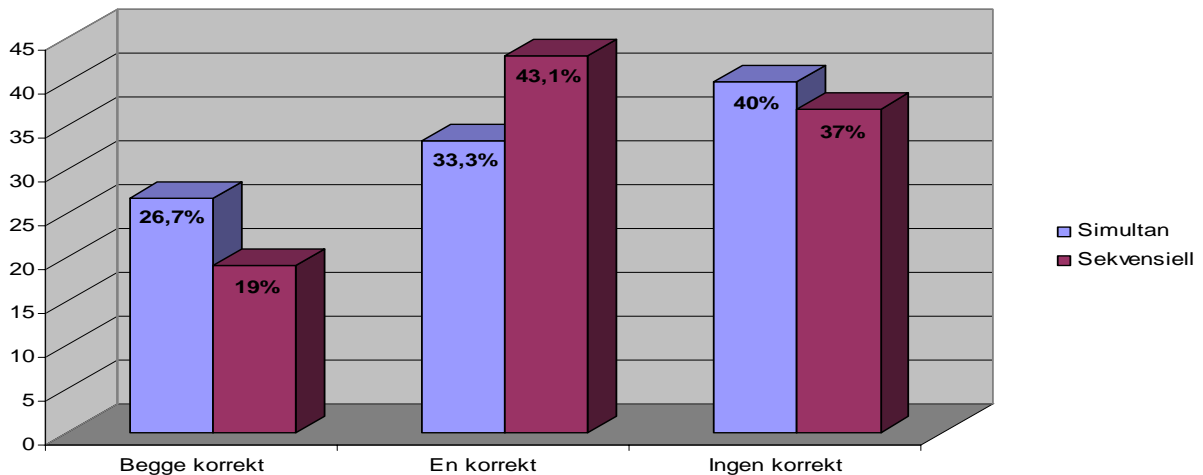
Tabell 7 viser identifikasjonsresultater for de to ulike presentasjonsmåtene, henholdsvis simultan og sekvensiell presentasjon. Overvekten av antall sekvensielle vitnekonfrontasjoner skyldes at videokonfrontasjonen kun ble vist sekvensielt.

	Pakistansk		Norsk	
	Simultan	Sekvensiell	Simultan	Sekvensiell
Korrekt	11 (55 %)	21 (47,7 %)	15 (60 %)	26 (56,5 %)
Feil	9 (45 %)	25 (54,3 %)	10 (40 %)	20 (43,5 %)
	20	46	25	46

Tabell 7: Antall korrekte og ukorrekte bedømmelser ved bruk av enten simultan eller sekvensiell presentasjonsmetode, ved både etnisk pakistansk og etnisk norsk konfrontasjonsgruppe.

⁵ Analyser basert på chi-square ga samme resultater ($X^2(2, N = 33) = 10.182$, $p < .01$).

Som tabellen viser, fant vi en liten prosentvis overvekt av korrekte bedømmelser ved bruk av den simultane presentasjonsmåten både for den etnisk pakistanske og den etnisk norske konfrontasjonsmåten. Forskjellene var imidlertid ikke statistisk signifikante ($X^2(1, N = 66) = 0.19, p > .05$; $X^2(1, N = 71) = 0.00, p > .05$). Det var ingen interaksjonseffekt mellom presentasjonsmåte og etnisitet ($F(1,116) = .22, p > .05$)

Figur 9: Antall forsøkspersoner i prosent som responderte korrekt ved henholdsvis begge, en, eller ingen av de to konfrontasjonsgruppene, ved henholdsvis simultan og sekvensiell fremvisning.

Som illustrert i figur 9 fant vi heller ingen statistisk signifikant forskjell mellom vitner som ble utsatt for henholdsvis simultan ($M = .87, SD = .82$) eller sekvensiell ($M = .81, SD = .74$) fremvisning, med tanke på om de greide å avgi korrekt respons ved begge, en, eller ingen av de to konfrontasjonstypene ($t(86) = .33, p = .74$)⁶. Testtidspunktet hadde ingen signifikant innvirkning på disse resultatene.

3.2.7 Subjektiv sikkerhet

Vitnenes gjennomsnittlige subjektive sikkerhet var, på en skala fra en (svært usikker) til ti (svært sikker), henholdsvis 7,41 ($SD = 2,07$) for den pakistanske konfrontasjonsgruppen, og 7,06 ($SD = 2,65$) for den norske konfrontasjonsgruppen. En undersøkelse av forholdet mellom vitnenes grad av subjektiv sikkerhet og deres evne til å avgi korrekte bedømmelser i de to vitnekonfrontasjonene, viste, kontrollert for testtidspunkt (ved hjelp av Partial correlation) en

⁶ Analyser basert på chi-square ga samme resultater ($X^2(2, N = 88) = 1.04, p > 0.05$).

moderat signifikant sammenheng mellom de to variablene, både ved den etnisk pakistanske ($r = .30$, $n = 59$, $p < .05$), og den etnisk norske konfrontasjonsgruppen ($r = .32$, $n = 67$, $p < .01$).

3.3 Diskusjon

I dette studiet har vi undersøkt hvorvidt bruk av ulike identifikasjonsmetoder (person, foto, og videoidentifikasjon) og ulike identifikasjonsprosedyrer (simultan versus sekvensiell presentasjon) påvirker vitners pålitelighet. Vi har hatt fokus på økologisk validitet gjennom (1) å eksponere vitnene for to gjerningsmenn, (2) å benytte forsøksledere som til daglig arbeider som etterforskere i politiet, (3) å gjennomføre samtlige konfrontasjoner i lokaler hvor de normalt gjennomføres, (4) å teste majoriteten av vitnene to måneder etter den iscenesatte hendelsen, og (5) ved å inkludere muligheten for å svare "vet ikke" ved presentasjonen av de to vitnekonfrontasjonene. Ved å følge Wells og hans medarbeideres (1998) fire anbefalinger for trygg gjennomføring av vitnekonfrontasjoner, har vi samtidig forsøkt å legge til rette for en optimal testsituasjon ved å kontrollere de systemvariablene som tidligere forskning har identifisert som betydningsfulle med hensyn til påliteligheten av vitners prestasjoner.

3.3.1 De usikre vitnene

Over halvparten av vitnene i denne undersøkelsen følte seg så usikre med hensyn til deres hukommelse av de to gjerningsmennene, at de valgte å avstå fra å avgi noe direkte svar, enten ved en, eller ved begge de to konfrontasjonsgruppene. Sammenliknet med undersøkelsen til Kerstholt et al. (2004), det eneste alternative studiet som inkluderer en tilsvarende svarkategori, var andelen usikre vitner i vår undersøkelse overraskende stor. I deres undersøkelse var det til sammenlikning kun 10,5 % som avsto fra å avgi direkte svar.

Det finnes flere mulige forklaringer på hvorfor en så stor andel av vitnene i vår undersøkelse følte at de ikke var i stand til å avgi et direkte svar på om de to gjerningsmennene var til stede eller ikke blant sine respektive figuranter. Første mulige forklaring som må adresseres er muligheten for at de to gjerningsmennene ikke gjorde seg nok bemerket da de entret parolesalen under politimesterens tale. Sannsynligheten for dette er imidlertid svært liten. Begge gjerningsmennene var eksponert i 40 sekunder, noe som anses som en relativt lang eksponeringstid innenfor vitnepsykologisk forskning (Wells et al., 2006). I tillegg sørget vi for at alle vitnene skulle ha like gode muligheter til å se de to gjerningsmennene ved å nøye planlegge hvordan de skulle bevege seg rundt i rommet. Lysforholdene var optimale og

avstanden mellom gjerningsmenn og vitner var liten. En eventuell mangel på oppmerksomhet mot gjerningsmennene fra vitnenes side er således utelukket. Begge entret politimesterens parole og vandret, tilsynelatende målløst rundt i salen med høye rop og kontinuerlig klapping i hendene. Holdt opp i mot en rekke, tenkelige senarioer fra reelle kriminalsaker, hvor for eksempel lysforhold og avstand kan hemme innkodingen, fremstår de fysiske forholdene for våre vitner som svært gode.

Psykologiske faktorer som kan være med på å påvirke vitners hukommelse i innkodingsfasen var også minimale i dette studiet. Estimatvariabler, som høy grad av opplevd stress og den såkalte ”våpen – fokus” effekten, har vist seg å redusere vitners identifikasjonsprestasjoner (Deffenbacher, Bornstein, Penrod & McGorty, 2004; Stebley, 1992), men kan ikke sies å være representert i denne undersøkelsen. Selv om eksponeringen var markant, oppførte gjerningsmennene seg på ingen måte truende ovenfor vitnene.

En annen forklaring er at gjerningsmenn og figuranter i vår studie lignet mer på hverandre enn hva som for eksempel var tilfelle i Kerstholt og medarbeideres studie (2004). Som flere forskere har påpekt (Luus & Wells, 1991; Wells, Rydell & Seelau, 1993) kan en konfrontasjon miste sitt potensial som etterforskningsmetode dersom den mistenkte og figurantene er for like. Gjennom vår pilotstudie ble 18 menn med etnisk pakistansk, og 19 menn med etnisk norsk opprinnelse kuttet ned til 11 + 11 figuranter. Den relativt omfattende utvelgelsesprosessen gir støtte til argumentet om at gjerningsmenn og figuranter kan ha vært for like. Det er imidlertid på det rene at vitnene som avga et direkte svar presterte langt over sjansenivå (10 prosent), noe som demonstrerer at det faktisk *var* forskjell på figurantene.

En annen plausibel forklaring kan være at det høye antall ”vet ikke” svar i denne undersøkelsen er et reelt uttrykk for hvor vanskelig det faktisk er for vitner å skulle identifisere en eller flere gjerningsmenn. Selv blant de vitnene som ble testet umiddelbart etter eksponeringen, hvor man intuitivt skulle tenke seg at minnet ville være relativt sterkt, viste det seg, som sagt, at over halvparten av vitnene var usikre på en eller begge gjerningsmennene. Vi håper, og tror jo, at politiet tillater sine vitner å gi uttrykk for tilsvarende usikkerhet, men så vidt vi vet, er det kun et tidligere studie som har gitt vitnene anledning til å gi uttrykk for usikkerhet på denne måten. I den eksisterende forskningen blir vitnene typisk spurt: ”er gjerningsmannen til stede blant figurantene, ja eller nei?”. Dersom vitnet er usikkert, men gjennom eksperimentets oppbygning like fullt tvinges til å svare ”ja”

eller ”nei”, reises det betydelige økologiske spørsmål som, i henhold til våre funn, ikke er tilstrekkelig adressert i den eksisterende litteraturen. Ikke minst med hensyn til tidligere rapporterte vitneprestasjoner.

En tredje, alternativ forklaring til det høye antall ”vet ikke” svar i vår undersøkelse er at samtlige av våre testpersoner arbeidet ved Grønland politistasjon og at de, i kraft av sin stilling, har hatt et høyere responskriterium. Altså at våre respondenter, på bakgrunn av sin teoretiske eller praktiske kunnskap og erfaring, kan ha utvist større forsiktighet enn hva vitner uten bakgrunn fra politiet ville ha gjort. Variasjonen mellom vitnene med politifaglig bakgrunn og de sivilt ansatte i vår undersøkelse, hvor altså vitnene med politifaglig bakgrunn reserverte seg i signifikant større grad enn de sivile vitnene, støtter opp under denne forklaringen. En kan tenke seg at jo mer innblikk man har i politifaglige arbeidsverktøy og teori, desto mer forsiktig vil man være i slike sammenhenger. Vitnenes yrkesbakgrunn kan også være med på å forklare hvorfor andelen usikre vitner var så mye større i denne undersøkelsen, sammenliknet med Kerstholt og medarbeideres undersøkelse fra 2004, hvor vitnene var rekruttert fra ulike kor og musikkgrupper. Våre resultater viser imidlertid at majoriteten av de usikre vitnene *faktisk* var usikre. To tredjedeler av dem responderte feil da de ble tvunget til å avgi respons i etterkant⁷. Dersom høyt responskriterium skulle forklart disse funnene alene (og ikke faktisk usikkerhet), er det rimelig å anta at en høyere andel av disse vitnene ville avgitt korrekt svar under den tvungne betingelsen.

Dersom vi godtar antagelsen om at den høye andelen ”vet ikke” responser er et faktisk uttrykk for reell usikkerhet, er dette et meget viktig funn. Hvis vitner gir uttrykk for usikkerhet under en vitnekonfrontasjon, er det noe politiet må ta på alvor og respektere. Det er i denne sammenheng viktig å påminne om at vitnekonfrontasjoner er en etterforskningsmetode som primært anvendes i straffesaker der skyldspørsmålet ikke er opplagt. Under høyt oppklaringspress kan det derfor være fristende å be usikre vitner om å ”tenke seg godt om en gang til”. Men, som to tredjedeler av de usikre vitnene i denne undersøkelsen viste, er risikoen for feilrespondering, og i verste fall feilidentifisering i slike tilfeller, meget stor.

⁷ Som presisert i resultatkapittelet refererer brøken (2/3) til den andelen av usikre vitner som ble presentert for konfrontasjonsgrupper der gjerningsmannen faktisk var til stede. Med andre ord, de usikre vitnene som ble tvunget til å avgi feil respons ble utelatt fra beregningen.

3.3.2 Generelle vitneprestasjoner: Flere gjerningsmenn

Om antall usikre vitner forteller oss noe om hvor vanskelig det kan være å delta i vitnekonfrontasjoner, gir også de generelle prestasjonsresultatene (fra vitnene som valgte å avgi direkte svar) god støtte til dette funnet. Som allerede beskrevet hadde en stor andel av vitnene problemer, både ved den etnisk pakistanske og den etnisk norske vitnekonfrontasjonen. Under halvparten av vitnene (40 %) klarte å avgi korrekt respons ved en av de to konfrontasjonsgruppene, og kun 19 vitner (22 %) avga korrekt respons ved begge konfrontasjonsgruppene. Prestasjonene ligger således i underkant av tilsvarende studier hvor den totale andel korrekte responser typisk ligger rundt 50 prosent (Stebly, Dysart, Fulero & Lindsay, 2003; Kerstholt et. al., 2004).

En mulig forklaring til vitnenes problemer med å identifisere gjerningsmennene i vår studie kan være at vi, i kontrast til studiene referert ovenfor, men i tråd med en rekke reelle kriminalsaker, eksponerte vitnene for mer enn en gjerningsmann. Så langt vi kan se har ingen tidligere studier valgt et slikt design. Våre tall indikerer at vitner presterer dårligere enn tidligere rapportert, når de eksponeres for to gjerningsmenn. Psykologisk kunnskap om minnets oppbygning gir støtte til denne hypotesen. Kortidsminnet har begrenset kapasitet og er svært sårbar for distraksjon. Når mennesker eksponeres for en viss mengde informasjon (mer enn syv, pluss/minus to enheter), klarer vi ikke å overføre alle disse sanseinntrykkene til langtidsminnet. Noen av sanseinntrykkene skyves ut av kortidsminnet, uten at de overføres til langtidsminnet, og kan gå tapt for alltid (Payne & Wenger 1998).

Psykologisk forskning har gitt oss robust kunnskap om menneskets kortidsminne og, i lys av det faktum at en rekke forbrytelser utføres av flere enn en gjerningsmann, fremstår det som overraskende at eksisterende vitnepsykologisk forskning ikke har omtalt problemstillingen nærmere. Våre funn bør lede ut i tilsvarende undersøkelser hvor vitnene eksponeres for flere gjerningsmenn. Før slik kunnskap produseres, indikerer vår studie at kunnskap om vitners prestasjonsnivå muligens ikke er gyldig i saker med flere gjerningsmenn. Med hensyn til forskningens overføringsverdi er det i så fall problematisk.

3.3.3 Generelle vitneprestasjoner: tidens avgjørende betydning

I tråd med vår intuitive antagelse bekrefter resultatene fra vår studie at vitners evne til å avgi korrekte responser er avhengig av *når* vitnekonfrontasjonene blir gjennomført. Vitnene som ble testet umiddelbart etter den iscenesatte hendelsen presterte signifikant bedre enn vitnene som ble testet to måneder senere. Våre funn er i tråd med generell hukommelsesforskning

(Ebbinghaus, 1885), samt mer spesifikk vitnepsykologisk forskningen (Shapiro & Penrod, 1986). Senere identifikasjonsstudier har imidlertid ikke isolert og testet tidsfaktoren som en uavhengig variabel. I de aller fleste studier gjennomføres vitnekonfrontasjonene umiddelbart etter observasjonsfasen. Reelle vitneprestasjoner, som nok kun unntaksvis testes så raskt etter en forbrytelse, kan i så fall vise seg å være (enda) svakere enn hva tidligere studier gir inntrykk av.

I praksis betyr dette at jo lengre tid som går fra den aktuelle hendelsen til vitnekonfrontasjonen finner sted, desto mer må politiet være oppmerksom på faren for upålitelige vitneidentifikasjoner.

3.3.4 Kryssetnisk effekt

Selv om vitnene i denne undersøkelsen avga prosentvis flere korrekte responser når de ble presentert for den etnisk norske konfrontasjonsgruppen, og flere feilresponser ved presentasjon av den etnisk pakistanske konfrontasjonsgruppen, fant vi ingen statistisk signifikant hovedeffekt av etnistitet. Dette resultatet er i strid med rådende eksperimentell laboratorieforskning på området (Shapiro & Penrod, 1986, Meissner & Brigham, 2001), men kan forklares i lys av hypotesen om betydningen av sosial kontakt for vår evne til å diskriminere og gjenkjenne ansikter (Sporer, 2001a). I henhold til denne teorien vil vi ha lettere for å gjenkjenne individer med samme etniske opprinnelse som oss selv, fordi de fleste mennesker har mer sosial kontakt med andre individer innenfor sin egen etniske gruppe. En naturlig videreføring av teorien om sosial kontakt er, som beskrevet innledningsvis, at de som i større grad har hatt sosial kontakt og erfaring med andre etniske grupper vil prestere bedre ved kryssetniske identifikasjoner enn de som ikke har hatt denne erfaringen. Dette er demonstrert gjennom flere studier (Sporer, 2001a), og synes også å prege våre tall.

Vitnene i denne undersøkelsen er alle rekruttert fra Grønland politistasjon i Oslo. I følge Statistisk Sentralbyrå (2006) er Oslo den byen hvor det bor flest personer med innvandrerbakgrunn, sammenliknet med resten av landet. Samtidig er politistasjonen der vitnene jobber plassert midt i den bydelen som har høyest andel ikke-vestlige innvandrere i Oslo. På bakgrunn av dette er det plausibelt å anta at vitnene har hatt gode muligheter for sosial kontakt og omgang med personer med en annen etnisk tilhørighet enn sin egen. Videre utgjør personer med etnisk pakistansk bakgrunn den største enkeltgruppen innvandrere både i Oslo og på landsbasis. Nesten halvparten av de med pakistansk innvandrerbakgrunn er født og

oppvokst i Norge (Statistisk sentralbyrå, 2006), og kan således sies å være en integrert del av bybildet. Det er derfor rimelig å anta at personer med etnisk pakistansk opprinnelse oppleves som mindre fremmedartede for etniske nordmenn (og for disse vitnene spesielt), enn for eksempel personer med etnisk afrikansk opprinnelse.

En annen mulig årsak til den manglende kryssetniske hovedeffekten, er at den etnisk pakistanske konfrontasjonsgruppen kan ha hatt en slagside (bias) mot gjerningsmannen, som ikke den etnisk norske konfrontasjonsgruppen hadde. Innenfor enhver etnisk gruppe vil ansikter variere med hensyn til grad av gjenkjennelighet, og forskning viser at det er lettere å gjenkjenne særegne ansikter, sammenliknet med mer ordinære ansikter (Brigham et al., 1982, Shapiro & Penrod, 1986). Den etnisk pakistanske gjerningsmannen kan rett og slett ha skilt seg mer ut fra sine respektive figuranter enn hva den norske gjerningsmannen gjorde. Gjennom pilotundersøkelsen forsøkte vi å sette sammen to så rettferdige konfrontasjonsgrupper som mulig. Som beskrevet i pilotstudiet ble de etnisk norske figurantene rekruttert blant elever ved politihøgskolen i Oslo, mens de etnisk pakistanske figurantene ble rekruttert fra omgangskretsen til en bekjent med etnisk pakistansk bakgrunn. Det sier seg selv at valgmulighetene med hensyn til rekruttering av de etnisk norske figurantene var betydelig større enn ved rekrutteringen av de etnisk pakistanske figurantene. Som flere forskere har påpekt kan økt tilgjengelighet av mulige figuranter være med på å øke rettferdigheten, og således reliabiliteten til vitnekonfrontasjonsbeviset (Valentine & Heaton, 1999).

Til slutt kan mangelen på signifikante kryssetniske hovedeffekter være forårsaket av lav statistisk styrke. Statistisk styrke er i stor grad avhengig av antall deltagere i en undersøkelse. Som en konsekvens av den store andelen usikre vitner, ble det totale antall vitner, og antall vitner i de ulike eksperimentelle betingelsene, dermed lavere i denne undersøkelsen enn hva vi hadde forventet. Som nevnt, viste resultatene en lav tendens til kryssetniske forskjeller. Det er mulig at sannsynligheten for statistisk signifikante resultater hadde økt dersom det totale antall vitner også hadde vært større.

3.3.5 Valg av konfrontasjonsmetode og kryssetnisk effekt

I strid med vår intuitive antagelse, fant vi ingen signifikant hovedeffekt med hensyn til valg av konfrontasjonsmetode analysert separat for den etnisk pakistanske og den etnisk norske konfrontasjonsmetoden. Resultatet er imidlertid i tråd med deler av den eksisterende forskningen på området (Cutler et al., 1989; Cutler & Penrod, 1988, og O'Rourke et al., 1989).

Resultatet kan således tyde på at det i all hovedsak er ansiktet vitner går etter når de skal forsøke å gjenkjenne et fremmed individ, og at de ekstra visuelle holdepunktene tilgjengelig ved person, og videokonfrontasjon derfor har begrenset verdi.

Igjen må vi imidlertid holde muligheten oppe for at mangelen på en signifikant hovedeffekt kan være et resultat av undersøkelsens design. I de undersøkelsene som har demonstrert en signifikant forskjell mellom de ulike konfrontasjonsmetodene, har forskjellen kun vist seg i de konfrontasjonsgruppene hvor gjerningsmannen ikke har vært tilstede (Cutler & Fisher, 1990; Kerstholt et. al., 2004). Det vil si, valg av konfrontasjonsmetode hadde i disse studiene ingen signifikant effekt på antall korrekte identifikasjoner, men derimot hadde det en signifikant effekt på antall feilidentifikasjoner. Nærmere bestemt, desto flere tilgjengelige visuelle holdepunkter vitnene hadde (som ved person og videokonfrontasjon), desto færre feilidentifikasjoner fant sted.

Denne differensierte effekten av valg av konfrontasjonsmetode har det ikke vært mulig å undersøke i den foreliggende undersøkelsen. Det høye antall "vet ikke" responser medførte at vi ble nødt til å slå sammen konfrontasjonsgruppene der gjerningsmannen var tilstede og konfrontasjonsgruppene der han ikke var tilstede, til en gruppe. Dette for å oppnå analyserbare resultater. Våre data kan følgelig ikke utelukke muligheten for at valg av konfrontasjonsmetode har en innvirkning på vitners pålitelighet ved vitnekonfrontasjoner. Med andre ord; effekten kan ha vært der, uten at våre data fanget den opp.

Den observerte interaksjonseffekten mellom etnisitet og konfrontasjonstype er med på å underbygge dette synet. Som påpekt av Sporer (2001b), har ingen tidligere undersøkt hvorvidt valg av konfrontasjonsmetode kan ha noen betydning i kryssetniske vitnekonfrontasjoner. I vår undersøkelse viste det seg at vitnene som fikk konfrontasjonsgruppene presentert gjennom fotografier, presterte signifikant dårligere ved presentasjon av den etnisk pakistanske, sammenliknet med presentasjon av den etnisk norske konfrontasjonsgruppen. Vi fant altså en kryssetnisk effekt blant de vitnene som ble testet med fotokonfrontasjon. Vitner testet med person, eller videokonfrontasjon presterte mer stabilt over de to konfrontasjonsgruppene.

Tar man den eksisterende kryssetniske forskningen i betraktning, er det kanskje ikke så overraskende at den observerte interaksjonen mellom etnisitet og konfrontasjonstype oppsto ved nettopp fotokonfrontasjonen. Majoriteten av forskningen hvor en har demonstrert

krysetniske effekter består nemlig av eksperimentelle ansiktsgjenkjenningsstudier hvor oppgaven er å gjenkjenne tidligere observerte ansikter på *fotografier* (Magnussen, 2004).

Dette funnet kan tyde på at vitner har nytte av, og behov for flere visuelle holdepunkter for å kunne prestere optimalt ved krysetniske vitneidentifikasjoner, sammenliknet med vitnekonfrontasjoner der gjerningsmann og vitne er fra samme etniske gruppe.

Valg av konfrontasjonsmetode viste seg å være påvirket av nok en variabel i denne undersøkelsen, nemlig hvorvidt vitnene ble testet umiddelbart etter eksponeringen av de to gjerningsmennene, eller to måneder senere. Med hensyn til om vitnene var i stand til å avgi korrekt respons ved begge, en eller ingen av de to konfrontasjonsgruppene, fant vi en signifikant forskjell mellom vitnene som ble testet med foto umiddelbart etter eksponeringen, holdt opp i mot vitnene som ble testet med foto to måneder senere. Det var personkonfrontasjon som var den mest stabile av de tre konfrontasjonsmetodene over tid, etterfulgt av videokonfrontasjon. Fotokonfrontasjon viste seg å være den mest ustabile. At vitnenes minne av de to gjerningsmennene blir svakere desto lengre tid mellom eksponering og testtidspunkt synes, på bakgrunn av disse resultatene, å gjøre seg gjeldende spesielt når vitnene blir utsatt for en fotokonfrontasjon. En plausibel forklaring kan være at man ved en fotokonfrontasjon går glipp av viktige visuelle holdepunkter, som kan hjelpe vitnet med å huske informasjon som er innkodet tilbake i tid.

På bakgrunn av resultatene i denne og tidligere undersøkelser, mener vi det er grunn til å hevde at valg av konfrontasjonsmetode (person, foto eller videokonfrontasjon) kan ha en innvirkning på vitners pålitelighet. Dette gjelder spesielt ved vitnekonfrontasjoner hvor gjerningsmannen/mistenkte er av en annen etnisk opprinnelse enn vitnet, og når konfrontasjonen gjennomføres lang tid etter at den aktuelle hendelsen har funnet sted.

At vitnekonfrontasjoner forekommer under slike betingelser er meget sannsynlig. I henhold til resultatene fra denne undersøkelsen, vil følgelig person, eller videokonfrontasjon være å foretrekke. Som i USA, benytter imidlertid politiet i Norge seg primært av fotokonfrontasjoner (Riksadvokatens rundskriv, 1933). Mest sannsynlig er årsakene av rent praktiske hensyn (Magnussen, 2004). Å sette sammen, og administrere en personkonfrontasjon er, som tidligere nevnt, både ressurs- og tidkrevende. Videokonfrontasjon synes derfor som et godt alternativ, både med tanke på de

ressursbesparende fordelene ved metoden, og at den har vist seg i praksis å være mer rettferdig mot den mistenkte generelt (Valentine & Heaton, 1999), og mot etnisk ikke-vestlige mistenkte spesielt (Valentin, Harris, Piera, & Darling, 2003), sammenliknet med personkonfrontasjon.

3.3.6 Simultan versus sekvensiell presentasjon

I lys av eksisterende forskning var det noe overraskende at vi ikke fant noen signifikante forskjeller mellom sekvensiell og simultan presentasjonsmåte i vår undersøkelse. Tidligere studier viser relativt konsistent at den sekvensielle presentasjonsmåten har klare fordeler, primært ved at antall feilaktige identifikasjoner har vist seg å være lavere ved bruk av denne presentasjonsformen, holdt opp i mot en simultan presentasjon av konfrontasjonsgruppen. (Stebly et al., 2001).

Dersom en ønsker å undersøke effekten av bruk av sekvensiell versus simultan presentasjonsmåte, forutsetter imidlertid dette en sammenlikning av vitneprestasjoner ved henholdsvis konfrontasjonsgrupper der gjerningsmannen er til stede blant figurantene, og konfrontasjonsgrupper kun bestående av uskyldige figuranter. Det sårbare punktet i vårt studie, nemlig sammenslåingen av ulike testbetingelser (gjerningsmann tilstede/ikke tilstede i konfrontasjonsgruppene), som en konsekvens av det høye antall ”vet ikke” responser, kan derfor med stor sannsynlig være med på å forklare vitnenes like prestasjoner ved de to presentasjonsmåtene i vår undersøkelse. I sin meta – analyse fant Stebley et al. (2001) at den simultane presentasjonsmåten førte til flere korrekte identifikasjoner, mens den sekvensielle presentasjonsmåten medførte færre feilaktige identifikasjoner. Ved å slå sammen de to betingelsene i denne undersøkelsen kan det derfor være mulig at de respektive fordelene ved henholdsvis simultan og sekvensiell presentasjon har ”nullet” hverandre ut.

Det er imidlertid vært å merke seg at den sekvensielle presentasjonsmåten antatte suverenitet, har blitt nyansert, til dels moderert, av britiske forskere (Memon & Gabbert, 2003). Spesielt gjelder dette i de tilfeller der det har gått tid mellom eksponering av gjerningsmann og testsituasjonen, noe majoriteten av våre vitner måtte tåle. Det synes således ikke påtrengende nødvendig at norske politietterforskere endrer sine rutiner fra simultan til sekvensiell visning. En slik overgang anbefales uansett ikke før det innføres rutiner som sikrer dobbelt - blind administrering (Wells et. al., 1998).

3.3.7 Økologisk validitet

Som påpekte ovenfor har vi i denne undersøkelsen inkludert en rekke variabler, i den hensikt å øke undersøkelsens økologiske validitet. I hukommelsesforskning generelt, og innefor vitnepsykologisk forskning spesielt, har debatten omkring økologisk validitet pågått over lengre tid, og er et stadig tilbakevendende tema (Cutler & Penrod, 1995; Magnussen, 2004). Spørsmålet har vært hvorvidt resultater fra den kontrollerte testsituasjonen som forskerne opererer med innenfor laboratorieforskningen, kan generaliseres til å gjelde personer og situasjoner i det virkelige liv. Sagt på en annen måte dreier det seg om en avveining mellom betydningen av kontroll og realisme. Det har vist seg at resultater oppnådd gjennom laboratorieeksperimenter kan ha en tendens til å overestimere vitners hukommelsesprestasjoner, men at det ellers er stor overensstemmelser mellom funn fra laboratorieeksperimenter og feltundersøkelser (Ihlebak, Løve, Eilertsen & Magnussen, 2003).

Kvasinaturalistiske eksperimenter, som dette, er et forsøk på et kompromiss mellom de to måter å forske på, ved å ta utgangspunkt i laboratorietenkningens krav til kontroll, men samtidig bringe inn elementer for å få fram noe av virkelighetens tilfeldighet, kompleksitet og uoversiktighet (Magnussen, 2004). Dette kan, noe denne undersøkelsen er et godt eksempel på, føre med seg både fordeler og ulemper. Samtidig som inkluderingen av et ”vet ikke” svaralternativ ga oss viktig informasjon om hvor vanskelig det kan være for vitner å identifisere en eller flere gjerningsmenn, førte det samtidig til en reduksjon av det empiriske datagrunnlaget. Reduksjonen reduserte potensialet for statistiske analyser og representerer således en klar svakhet ved vår undersøkelse.

Like fullt, til tross for metodologiske utfordringer, mener vi å ha belegg for å hevde at funnene fra denne undersøkelsen utgjør et viktig bidrag til vitnepsykologisk forskning. I norsk sammenheng utgjør vår undersøkelse den første av sitt slag, og kan forhåpentligvis fungere som et grunnlag for politiet i deres arbeid med å videreutvikle og forbedre sine etterforskningsmetoder. På bakgrunn av våre funn anbefaler vi, spesielt ved vanskelige testsituasjoner, at norsk politi velger å bruke personkonfrontasjon, eventuelt vurderer mulighetene for å ta i bruk videokonfrontasjon. Som påpekt i tekstens innledning, gjennomfører norsk politi i dag sine vitnekonfrontasjoner i henhold til Riksadvokatens rundskriv fra 1933, sist oppdatert i 1973. Selv om rundskrivet ikke direkte bryter med etablert vitnepsykologisk kunnskap, eller med våre funn, synes det rimelig klart at anbefalt fremgangsmåte bør oppdateres. Spesielt vil en økt kunnskap omkring, og inkludering av

Wells og medarbeideres (1998) fire anbefalinger for trygg gjennomføring av vitnekonfrontasjoner være et viktig skritt i denne sammenheng. Disse anbefalingene trekker veksler på den kunnskapen det er konsensus om i det internasjonale forskningsmiljøet vedrørende vitnekonfrontasjoner, og er allerede implementert i en rekke land. En etterlevelse av disse anbefalingene vil styrke rettssikkerheten til de som uskyldig mistenkes og trekkes inn i politiets etterforskning. Samtidig vil anbefalingene styrke etterforskningsmetodens bevisverdi og således hjelpe strafferettskjedens aktører i deres viktige arbeid med å sikre at forbrytere stilles til ansvar for sine handlinger.

Referanser

- Ainsworth, P. B. (1998). *Psychology, law and eyewitness testimony*. Chichester: John Wiley & Son.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J., & Nolen-Hoeksema, S. (2000). Hilgard's introduction to psychology (13. utgave). Forth Worth: Harcourt Colledge Publishers.
- Bratholm, A., & Stridbeck, U. (1998). Rettssikkerhet i praksis. En empirisk undersøkelse. *Lov og Rett*, 6, 323-363.
- Brigham, J. C., Bennett, L. B., Meissner, C. A., & Mitchell, T. L. (2007). The influence of race on eyewitness memory. I R. C. L. Lindsey, D. F. Ross, J. D. Read og M. P. Toglia (red.) *Handbook of eyewitness psychology. Volum 2. Memory for people*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Brigham, J. C., Maass, A., Snyder, L. D., & Spaulding, K. (1982). Accuracy of eyewitness identifications in a field setting. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 4, 673-681.
- Ceci, S. J., & Bruck, M. (1993). Suggestibility of the child: A historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113, 403-439.
- Ceci, S. J., & Bruck, M. (1995). *Jeopardy in the courtroom: A scientific analysis of children's testimony*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Chance, J. E. & Goldstein, A. G. (1996). The other-race effect and eyewitness identification. I S. L. Sporer, R. S. Malpass og G. Koehnken (red.) *Psychological issues in eyewitness identification*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Corenblum, B. & Meissner, C. A. (2006). Recognition of faces of ingroup and outgroup children and adults. *Journal of Experimental Child Psychology*, 93, 187-206.
- Cutler, B. L., & Penrod, S. D. (1988). Improving the reliability of eyewitness identification: Lineup construction and presentation. *Journal of Applied Psychology*, 73, (2), 281-290.
- Cutler, B. L. & Penrod, S. D. (1995). *Mistaken identification: The eyewitness, psychology and law*. Cambridge, MA: Cambridge University Press
- Cutler, B. L., Penrod, S. D., & Martens, T. K. (1987). Improving the reliability of eyewitness identification: Putting contexts into context. *Journal of Applied Psychology*, 72, (4), 629-637.
- Cutler, B. L., Penrod, S. D., & Dexter, H. R. (1990). Juror sensitivity to eyewitness identification evidence. *Law and human Behavior*, 14, 2, 185-191.

- Cutler, B. L., Fisher, R. P., & Chicvara, C. L. (1989). Eyewitness identification from live versus videotaped lineups. *Forensic Reports*, 2, 93-106.
- Cutler, B. L., & Fisher, R. P. (1990). Live lineups, videotaped lineups, and photoarrays. *Forensic Reports*, 3, 439-448.
- Cutler, B. L., Berman, G. L., Penrod, S., & Fisher, R. P. (1994). Conceptual, practical, and empirical issues associated with eyewitness identification test media. I D. F. Ross, J.D. Read og M. D. Toglias (red.). *Adult eyewitness testing: current trends and developments*. New York: Cambridge University Press.
- Davies, G. M. (1996). Children's identification evidence. I S. L. Sporer, R. S. Malpass og G. Koehnken (red.) *Psychological issues in eyewitness identification*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Deffenbacher, K. A., Bornstein, B. H., Penrod, S. D., & McGorty, E. K. (2004). A meta-analytic review of the effects of high stress on eyewitness memory. *Law and Human Behavior*, 28, 687-706.
- Douglass, A. B., & Steblay, N. (2006). Memory distortion in eyewitnesses: A meta-analysis of the post-identification feedback effect. *Journal of Applied Psychology*, 20, 859-869.
- Dunning, D., & Stern, L. B. (1994). Distinguishing accurate from inaccurate eyewitness identifications via inquiries about decision processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 5, 815-835.
- Ebbinghaus, H. (1985). *Memory: A contribution to experimental psychology*. New York: Teachers College, Columbia University.
- Forskrift om påtalemyndigheten (påtaleinstruksen) av 28. juni 1985 nr. 1679
- Forsyth, D. R. (1999). *Group dynamics*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Giske, A. (2001, 15.12). 25 – åring funnet skyldig i Hedrum – drapet. *Aftenposten*. Oslo: Aftenposten A/S.
- Granhag, P. A. & Christanson, S. Å. (2004). Signalement och vittneskonfrontationer. I S. Å. Christanson, & P. A. Granhags (red.), *Polispsykologi (235-251)*. Stockholm: Föfattarna och Bokförlaget Natur og Kultur.
- Hansen, I. D. (2003, 01.03). Frikjennes for drap uten rettssak. *Aftenposten*. Oslo: Aftenposten A/S
- Home Office (2004). *Police and Criminal Evidence Act 1984. Codes of practice. Code of practice for the identification of persons by police officers (Code D)*. London: HMSO Publications.
- Huff, C. R., Rattner, A., & Sagarin, E. (1996). *Convicted but innocent. Wrongful conviction and public policy*. Thousand Oaks: Sage Publications.

- Kassin, S. M., Tubb, V. A., Hosch, H. M., & Memon, A. (2001). On the “general acceptance” of eyewitness testimony research. A new survey of the experts. *American Psychologist*, 56, (5), 405-416.
- Kemp, R. I., Pike, G. E., & Brace, N. A. (2001). Video-based identification procedures. Combining the best practice and practical requirements when designing identification systems. *Psychology, Public Policy, And Law*, 7, (4), 802-807.
- Kerstholt, J. K., Koster, E. R., & van Amelsvoort, A. G. (2004). Eyewitnesses: A comparison of live, video and photo line-ups. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 19, (2), 15-22.
- Klobuchar, A. & Caligiuri, H. L. (2005). Protecting the innocent / convicting the guilty: Hennepin County’s pilot project in blind sequential eyewitness identification. *William Mitchell Law Review*, 32, (1), 1-26.
- Kolsrud, K. & Sætran, F. (2006, 23.04). Kan ha tiltalt feil mann for voldtekt. Nedlastet 24. april 2007 fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1289383.ece>
- Levi, A. M. (1998). Are defendants guilty if they were chosen in a lineup? *Law and Human behaviour*, 22, (4), 389-407.
- Lindholm, T. (2004). Etniska fördomar vid vittnessituasjonen. *Tidsskrift for Strafferett*, 3, 316-330.
- Lindsay, R. C. L., & Wells, G. L. (1980). What price justice? Exploring the relationship of lineup fairness to identification accuracy. *Law and Human Behaviour*, 4, 4, 303-313.
- Lindsay, R. C. L., & Wells, G. L. (1985). Improving eyewitness identifications from lineups: simultaneous versus sequential lineup presentation. *Journal of Applied Psychology*, 70, (3), 556-564.
- Loftus, E. F. (1996). *Eyewitness testimony*. Cambridge: Harvard University Press.
- Loftus, E. F. & Ketsham, K. (1991). *Witness for the defence: The accused, the eyewitness, and the expert who puts memory on trial*. St. Martin’s Press
- Loftus, E. F. & Palmer, J. C. (1974). Reconstruction of automobile destruction: an example of the interaction between language and memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 13, 585-589.
- Luus, C. A. E., & Wells, G. L. (1991). Eyewitness identification and the selection of distracters for lineups. *Law and human behaviour*, 15, 1, 43-57.
- Luus, C. A. E., & Wells, G. L. (1994). The malleability of eyewitness confidence: co-witness and perseverance effects. *Journal of Applied Psychology*, 79, 5, 714-723.
- Magnussen, S. (2004). *Vitnepsykologi. Troverdighet og pålitelighet i dagligliv og rettssal*. Oslo: Abstrakt forlag.

- Magnussen, S. & Overskeid, G. (1998). Påliteligheten av øyevitneforklaringer. *Lov og Rett*, no. 4, 387-419.
- Magnussen, S. & Overskeid, G. (2003). Noen sentrale temaer i vitnepsykologisk forskning – anno 2003. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 40, 188-203.
- Magnussen, S., Wise, R. S., Raja, A. Q., Safer, M. A., Pawlenko, N., & Stridbeck, U. (Sendt). What judges know about eyewitness testimony: A comparison of Norwegian and US judges. *Psychology, Crime & Law*.
- Malpass, R. S. & Devine, P. G. (1980). Eyewitness identification: Lineup instructions and the absence of the offender. *Journal of Applied Psychology*, 66, (4), 482-489.
- Malpass, R. S., Zimmermann, L. A., Meissner, C. A., Ross, S. J., Rigoni, M. E., Topp, L. D., Pruss, N., Tredoux, C. G., & Leyva, J. M. (2005). Eyewitness memory & Identification. *The San Antonio Defender*, 7, (1), 2-13.
- Malpass, R. S., Tredoux, C. G., & McQuiston-Surrett, D. (2006). Lineup construction and lineup fairness. I R. C. L. Lindsey, D. F. Ross, J. D. Read og M. P. Toglia (red.) *Handbook of eyewitness psychology. Volum 2. Memory for people*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- McQuiston-Surrett, D., Malpass, R. S., & Tredoux, C. G. (2006). Sequential vs. simultaneous lineups: A review of methods, data and theory. *Psychology, Public Policy and Law*, 12, (2), 137-169.
- Meissner, C. A., & Brigham, J. C. (2001). Thirty years of investigating the own-race bias in memory for faces. A meta-analytic review. *Psychology, Public Policy and Law*, 7, (1), 2-35.
- Memon, A. & Gabbert, F. (2003). Unravelling the effect of sequential lineup. *Applied Cognitive Psychology*, 6, 703-714.
- Münsterberg, H. (1908). *On the witness stand: Essays on psychology and crime*. New York: Clark, Boardman, Doubleday.
- Narby, D. J., Cutler, B. L., & Penrod, S. D. (1996). The effect of witness, target, and situational factors on eyewitness identifications. I S. L. Sporer, R. S. Malpass og G. Koehnken (red.) *Psychological issues in eyewitness identification*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- O'Rourke, T. E., penrod, S. D., Cutler, B. L., & Stuve, T. E. (1989). The external validity of eyewitness identification research: Generalizing across subject population. *Law and Human Behavior*, 13, 385-395.
- Payne, D. G., & Wenger, M. J. (1998) *Cognitive psychology*. Boston: Houghton Mifflin Company.

- Penrod, S. & Cutler, B. (1995). Witness confidence and witness accuracy: assessing their forensic relation. *Psychology, Public Policy and Law*, 1, 817-845.
- Phillips, M. R., McAuliff, B. D., Kovera, M. B., & Cutler, B. L. (1999). Double-blind photoarray administration as a safeguard against administer bias. *Journal of Applied Psychology*, 84, 940-951.
- Pozullo, J. D., & Lindsay, R. C. L. (1998). Identification accuracy of children versus adults: A meta-analysis. *Law and Human Behavior*, 22, 5, 549-570.
- Rattner, A. (1988). Convicted but innocent. Wrongful conviction and the criminal justice system. *Law and Human behaviour*, 12, 3, 283-293.
- Riksadvokatens rundskriv (1933). *Konfrontasjon*. (Del II – nr. 4/1933). Oslo: Riksadvokaten.
- Rikspolisstyrelsen (2005). *Vitnekonfrontasjon* (RPS rapport 2005:2). Stockholm: Carlshamn Tryck & Media.
- Ross, D. F., Ceci, S. J., Dunning, D., & Toglia, M. P. (1994). Unconscious transference and mistaken identity: When a witness misidentifies a familiar but innocent person. *Journal of Applied Psychology*, 79, 6, 918-930.
- Schacter, D. L. (2001). *The seven sins of memory: How the mind forgets and remembers*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Scheck, B., Neufeld, P., & Dwyer, J. (2000). *Actual innocence*. New York: Random House.
- Schmechtel, R. S., O'Toole, T. P., Easterly, C., & Loftus, E. F. Beyond the ken? Testing jurors' understanding of eyewitness reliability evidence. *Jurimetrics*, 46, 177-214.
- Shapiro, P. N., & Penrod, S. (1986). Meta-analysis of facial identification studies. *Psychological Bulletin*, 100, 139-156.
- Sporer, S. L. (1993). Eyewitness identification accuracy, confidence, and decision times in simultaneous and sequential lineups. *Journal of Applied Psychology*, 78, 1, 22-33.
- Sporer, S. L. (2001a). Recognizing faces of other ethnic groups. An integration of theories. *Psychology, Public policy and Law*, 7, (1), 170-200.
- Sporer, S. L. (2001b). Beyond recognition of faces in the laboratory. *Psychology, Public policy and Law*, 7, (1), 170-200.
- Sporer, S., Penrod, S., Read, D., & Cutler, B. L. (1995). Choosing, confidence, and accuracy: A meta-analysis of the confidence-accuracy relation in eyewitness identification studies. *Psychological Bulletin*, 118, 315-327.
- Statistisk sentralbyrå (2006). *Befolkningsstatistikk. Innvandrerbefolkningen*. Nedlastet 13.02.2007, fra <http://www.ssb.no/innvbef/>

- Stebly, , N. M. (1992) a meta-analytic review of the weapon focus effect. *Law and human Behavior*, 16, 413-424.
- Stebly, N. M. (1997). Social influence in eyewitness recall: a meta-analytic review of lineup instruction effects. *Law and Human behaviour*, 21, 3, 283-297.
- Stebly, N., Dysart, J., Fulero, S. & Lindsay, R. C. L. (2001). Eyewitness accuracy rates in sequential and simultaneous lineup presentations: A meta-analytic comparison. *Law and Human Behavior*, 25, (5), 459-473.
- Stebly, N., Dysart, J., Fulero, S. & Lindsay, R. C. L. (2003). Eyewitness accuracy rates in police showup and lineup presentations: A meta-analytic comparison. *Law and Human Behavior*, 27, (5), 523-540.
- Sætran, F. (2002, 23.09). Mann utpekt av flere etter voldtekt. Nedlastet 24. april 2007 fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/oslo/article404384.ece>
- Sætran, F. (2003, 02.12). Utpekte voldtektsmann - politiet vil henlegge. Nedlastet 24. april 2007 fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/oslo/article682560.ece>
- Sætran, F. (2004, 23.03). Riksadvokaten griper inn i voldtektssak. Nedlastet 24. april 2007 fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/oslo/article758726.ece>
- The innocent project (2007). *The causes of wrongful convictions*. Nedlastet 13.02.2007, fra <http://www.innocenceproject.org/causes/index.php>.
- Torgersen, H. O. (2001, 15.12). Vitne i Hedrum – saken ikke lenger sikker, men ”han lignet mest”. *Aftenposten*. Oslo: Aftenposten A/S.
- Tredoux, C. G., Meissner, C. A., Malpass, R. S., & Zimmerman, L. A. (2004). Eyewitness identification. *Encyclopedia of Applied Psychology*, 1, 875-887.
- U.S. Department of Justice (1999). *Eyewitness evidence: A guide for law enforcement* (NCJ No. 178240). Washington, D.C.: National institute of Justice.
- Valentine, T. (2006). Forensic facial identification. I A. Heaton – Armstrong, E. Shepherd, G. Gudjonsson, & D. Wolchovers (red.), *Witness Testimony: Psychological, Investigative and Evidential Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Valentin, T., Harris, N., Piera, A. C., & Darling, S. (2003). Are police videoidentifications fair to African-Caribbean suspects? *Applied Cognitive Psychology*, 17, 459-476.
- Valentine, T. & Heaton, P. (1999). An evaluation of the fairness of police line-ups and video identifications. *Applied Cognitive Psychology*, 13, 59-72.
- Wells, G. L. (1978). Applied eyewitness–testimony research: System variables and estimator variables. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, (12), 1546-1557.

- Wells, G. L. (1984). The psychology of lineup identifications. *Journal of Applied Social Psychology*, 14, (2), 89-103.
- Wells, G. L. (1993). What do we know about eyewitness identification? *American Psychologist*, 48, (5), 553-571.
- Wells, G. L., & Bradfield, A. L. (1998). "Good, you identified the suspect": feedback to eyewitnesses distorts their reports of the witnessing experience. *Journal of Applied Psychology*, 83, 3, 360-376.
- Wells, G. L., Leippe, M. R., & Ostrom, T. M. (1979). Guidelines for empirically assessing the fairness of a lineup. *Law and Human Behaviour*, 3, 4, 285-293.
- Wells, G. L., Malpass, R. S., Lindsay, R. C. L., Turtle, J. W., & Fulero, S. M. (2000). From the lab to the police station. A successful application of eyewitness research. *American Psychologist*, 55, 6, 581-598.
- Wells, G. L., Memon, A., & Penrod, S. D. (2006). Eyewitness evidence. Improving its probative value. *Psychological Science in the Public Interest*, 7 (2), 45-73.
- Wells, G. L., & Olson, E. A. (2001). The other-race effect in eyewitness identification. What do we do about it? *Psychology, Public Policy and Law*, 7, (1), 2-35.
- Wells, G. L., Rydell, S. M., & Seelau, E. P. (1993). The selection of distractors for eyewitness lineups. *Journal of Applied Psychology*, 78, 5, 835-844.
- Wells, G. L., & Seelau, E. P. (1995). Eyewitness identification: Psychological research and legal policy on lineups. *Psychology, Public Policy and Law*, 1, 4, 765-791.
- Wells, G. L., Small, M., Penrod, S., Malpass, R. S., Fulero, S. M., & Brimacombe, C. A. E. (1998). Eyewitness identification procedures: recommendations for lineups and photospreads. *Law and Human Behavior*, 22, (6), 1-39.
- Wright, D. B., Boyd, C. E. & Tredoux, C. G. (2001). A field study of own-race bias in South Africa and England. *Psychology, Public Policy and Law*, 7, 119-133.
- Wogalter, M. S., Malpass, R. S., McQuiston, D. E. (2004). A national survey of US police on preparation and conduct of identification lineups. *Psychology, Crime & law*, 10, 1, 69-82.
- Yarmey, A. D. (2003). Eyewitness identification: Guidelines and recommendations for identification procedures in the United States and in Canada. *Canadian Psychology*, 44, (3), 181-189

Vedlegg 1 – Informasjon til deltagere i pilotundersøkelsen

Kjære pilot.

I forbindelse med et vitepsykologisk eksperiment trenger vi din hjelp. Det vi trenger hjelp til er forberedelser til et større prosjekt som i korte trekk går ut på å teste ulike former for identifikasjonsprosedyrer politiet kan bruke i forbindelse med etterforskning av forbrytelser. Vi ønsker å teste, måle og analysere (eventuelle) forskjeller mellom (1) foto, (2) video og (3) personkonfrontasjon. Hvilken metode gir best resultat? Med andre ord; hvilken metode egner seg best for at vitner skal plukke ut riktig person – gitt at den rette er blant de eksponerte.

Dette er en pilotstudie og ditt navn vil aldri bli koblet opp i mot senere publikasjoner. Det vi ønsker at du skal gjøre er å ta en titt på de bildene du får utlevert. Etter å ha sett på dem (ta den tiden du trenger) ønsker vi at du skal svare på følgende spørsmål:

1. La oss anta at en av disse 19 mennene har begått en forbrytelse, og et øyenvitne har beskrevet personen som følger:

”Mann, etnisk norsk, ca. 20-25 år gammel, ca. 180 - 185 cm. høy, mørkt blondt kort hår, normal kroppsbygning”.

Hvis du måtte peke ut en av de 19 mennene på bakgrunn av denne beskrivelsen, hvem ville du da peke ut?

2. Hvem av de 19 mennene synes du passer minst til denne beskrivelsen. Plukk ut tre bilder.

3. Hvis du da skulle plukke ut 10 menn, jfr. beskrivelsen over som du synes ligner mest på hverandre, hvilke 10 bilder ville du da plukke ut (se bort i fra ulikheter med hensyn til klesdrakt).

Vennlig hilsen,

Cecilie Rachlew
Asbjørn Rachlew
Abid Raja

Svar på spørsmål 1	Nr:										
Svar på spørsmål 2	Nr.										
Svar på spørsmål 3	Nr.										

Vedlegg 2 – Informasjon til deltagerne i pilotundersøkelsen

Kjære pilot.

I forbindelse med et vitepsykologisk eksperiment trenger vi din hjelp. Det vi trenger hjelp til er forberedelser til et større prosjekt som i korte trekk går ut på å teste ulike former for identifikasjonsprosedyrer politiet kan bruke i forbindelse med etterforskning av forbrytelser. Vi ønsker å teste, måle og analysere (eventuelle) forskjeller mellom (1) foto, (2) video og (3) personkonfrontasjon. Hvilken metode gir best resultat? Med andre ord; hvilken metode egner seg best for at vitner skal plukke ut riktig person – gitt av den rette er blant de eksponerte.

Dette er en pilotstudie og ditt navn vil aldri bli koblet opp i mot senere publikasjoner. Det vi ønsker at du skal gjøre er å ta en titt på de bildene du får utlevert. Etter å ha sett på dem (ta den tiden du trenger) ønsker vi at du skal svare på følgende spørsmål:

1. La oss anta at en av disse 18 mennene har begått en forbrytelse, og et øyenvitne har beskrevet personen som følger:

”Mann, etnisk pakistansk utseende, ca. 20-25 år gammel, ca. 175 - 180 cm. høy, mørkt kort hår, normal kroppsbygning”.

Hvis du måtte peke ut en av de 18 mennene på bakgrunn av denne beskrivelsen, hvem ville du da peke ut?

2. Hvem av de 18 mennene synes du passer minst til denne beskrivelsen. Plukk ut tre bilder.

3. Hvis du da skulle plukke ut 10 menn, jfr. beskrivelsen over som du synes ligner mest på hverandre, hvilke 10 bilder ville du da plukke ut (se bort i fra ulikheter med hensyn til klesdrakt).

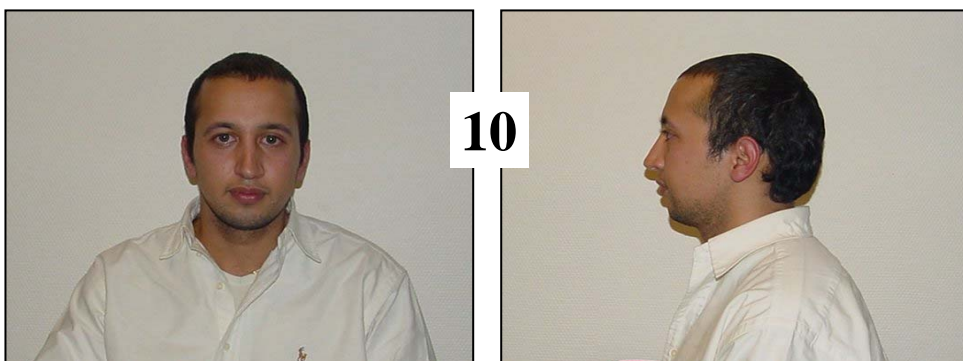
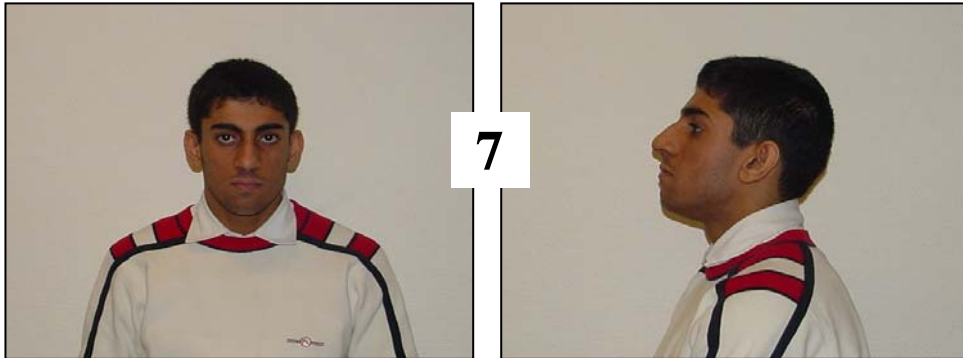
Vennlig hilsen,

Cecilie Rachlew
Asbjørn Rachlew
Abid Raja

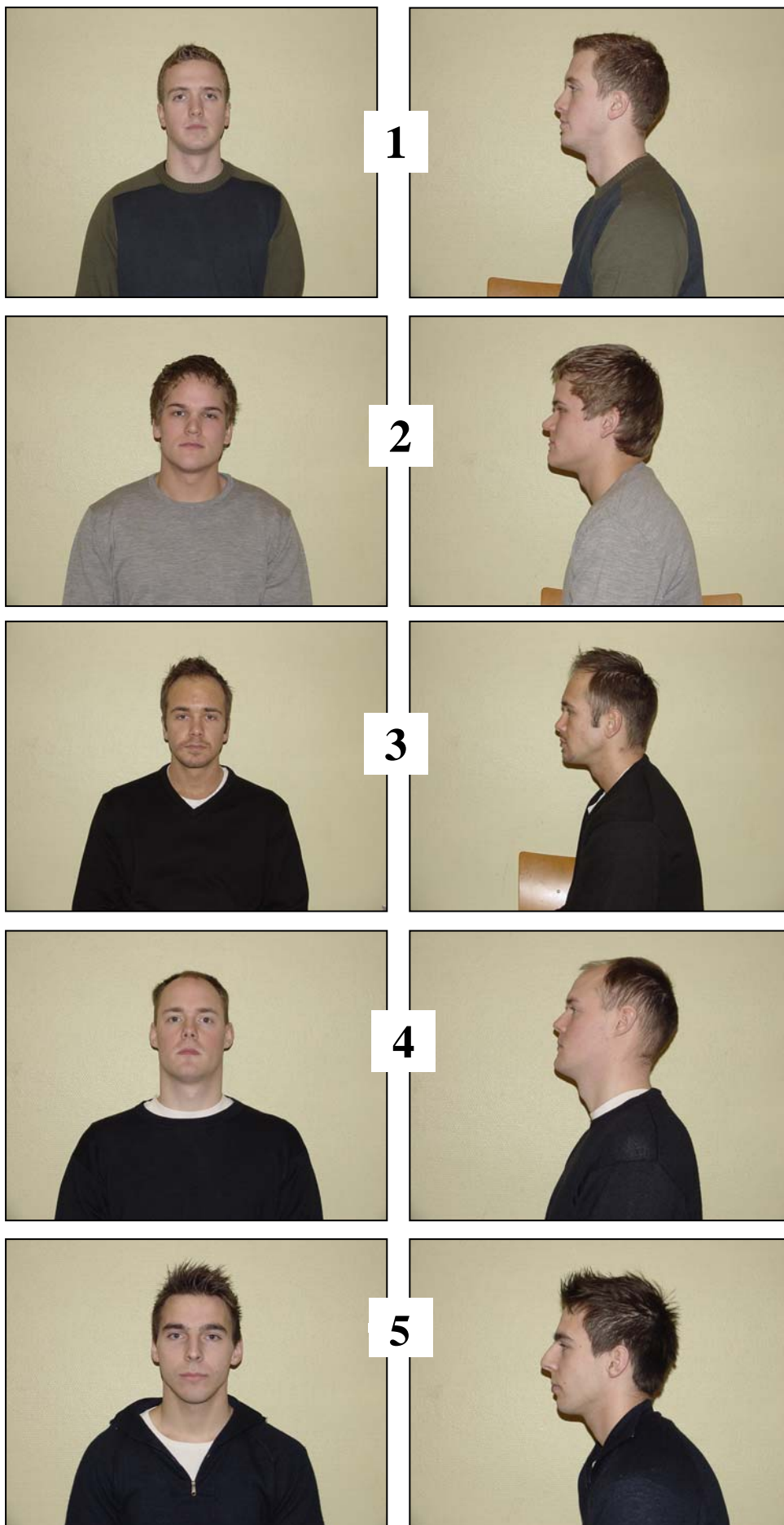
Svar på spørsmål 1	Nr.										
Svar på spørsmål 2	Nr.										
Svar på spørsmål 3	Nr.										

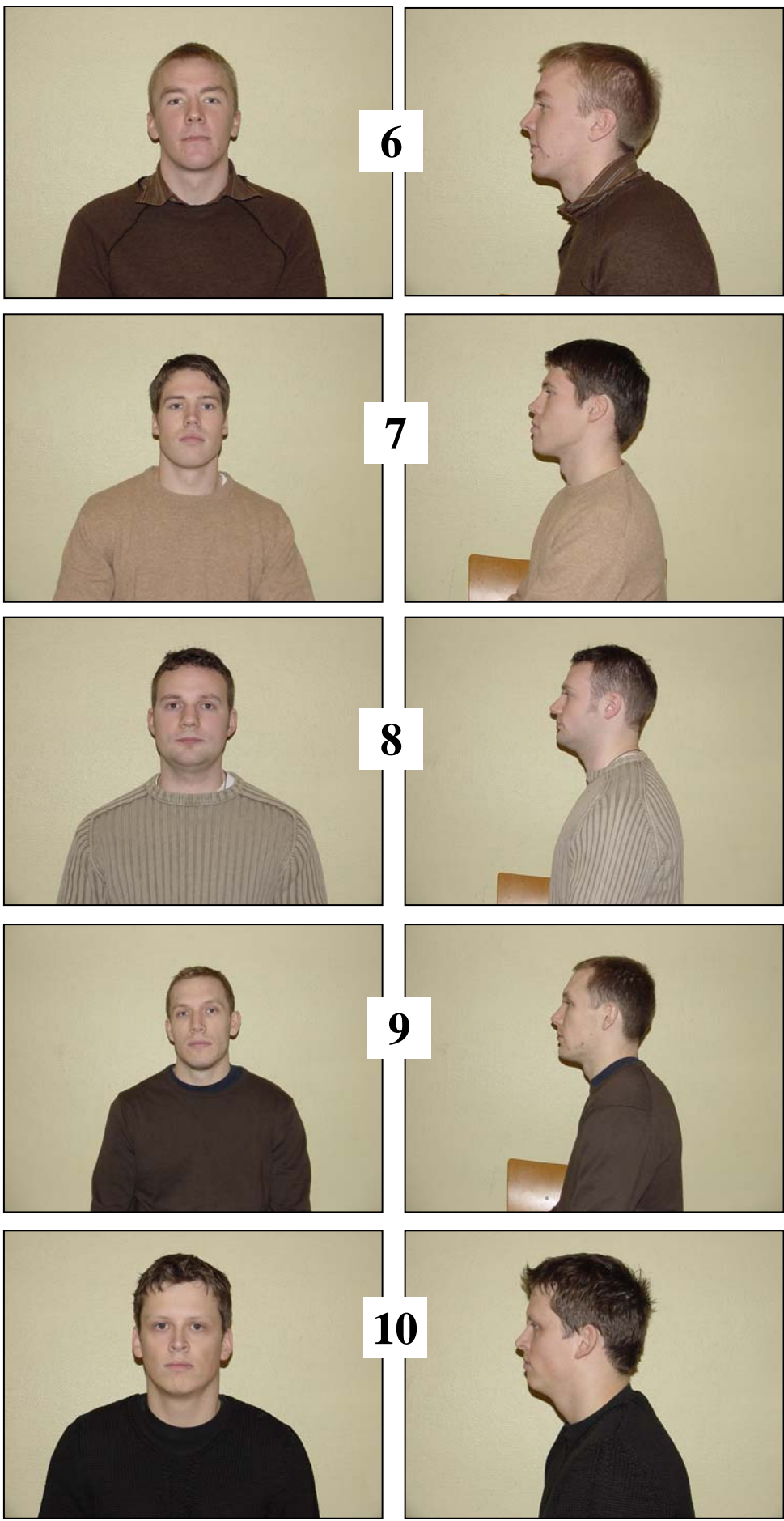
Vedlegg 3 – Bilder av etnisk pakistansk konfrontasjonsgruppe

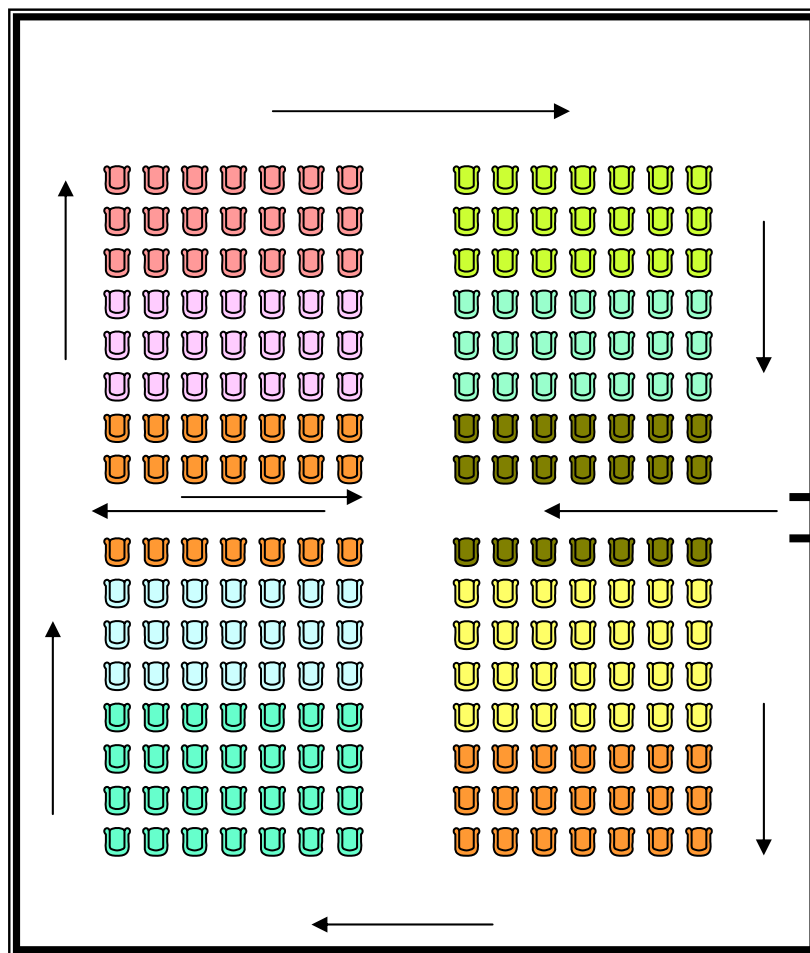

Vedlegg 4 – Bilder av etnisk norsk konfrontasjonsgruppe

Vedlegg 5 – Oversikt over parolesalen og ”gjerningsmennenes vandring i rommet

Vedlegg 6 – Informasjon til deltagerne i hovedundersøkelsen

POLITIHUSET 2. MARS 2005

Kjære deltager.

I samarbeid med Universitetet i Oslo (psykologisk og juridisk fakultet) har ledelsen ved Grønnland politistasjon lagt forholdene til rette for gjennomføringen av dette eksperimentet som i korte trekk går ut på å teste ulike etterforskningsmetoder. Av hensyn til eksperimentet kan vi ikke beskrive det nærmere nå, men du vil ganske snart få greie på hva det går ut på. Det er på ingen måte dramatisk.

På baksiden av dette arket blir du bedt om å fylle inn noen personopplysninger. Vi ber om dette for at vi skal kunne kontakte deg for et ca. 15 minutters intervju på et senere tidspunkt. Noen av dere vil bli intervjuet i dag. Resten vil bli intervjuet en gang i løpet av våren 2005.

- Ditt navn eller din identitet vil aldri på noen måte røpes eller refereres i noen sammenheng.

Dette arket vil bli oppbevart av Asbjørn Rachlew som for tiden har permisjon fra sin stilling som Politioverbetjent ved Voldsavsnittet i Oslo for å ta en doktorgrad ved Universitetet i Oslo (UiO). Etter eksperimentet vil arket bli destruert. Din ledelse har lagt forholdene til rette slik at du kan delta i prosjektet (i all vesentlighet) i din arbeidstid. Din deltagelse vil bestå ca. 5 minutter til å besvare dette skjemaet, 5 minutters observasjon og et ca. 15 minutters intervju.

- Det er imidlertid frivillig å delta og du kan trekke deg når du møtte ønske, uten begrunnelse.

Prosjektet har faglig forankring hos Riksadvokatembetet. Det inngår som en del av Asbjørn Rachlews doktorgradsprosjekt ved det juridiske fakultetet og representerer Cecilie Rachlews hovedoppgave ved Psykologisk institutt, UiO. De støttes av sine veiledere som er: Professor Liv Finstad (kriminologi), Professor Ulf Stridbeck (strafferett / straffeprosess) og Professor Svein Magnussen (psykologi). Alle er ansatt ved Universitetet i Oslo.

Det er en fordel for prosjektet om dere nå, og i tiden fremover (våren 2005) ikke konsulterer hverandre i forbindelse med deres besvarelser. På tilsvarende måte som vitneforklaringer i en straffesak, styrkes deres deltagelse i eksperimentet dersom dere opptrer så selvstendig som mulig.

Resultatene fra undersøkelsen du skal være med i vil utgjøre Cecilies hovedfagsoppgave (forventet ferdig om ca. 1 år) og vil inngå som en del av Asbjørn Rachlews doktoravhandling (forventet ferdig om ca. 2 ½ år). I tillegg har vi ambisjoner om å publisere kortere artikler i fagblad og tidsskrift. Dersom du har spørsmål om publikasjoner eller eksperimentet i sin helhet er det bare å ta kontakt.

Asbjørn Rachlew. Tlf. 922 66 100 eller 2285 0111. Email: asbjorn.rachlew@jus.uio.no

Vennlig hilsen og på forhånd takk:
Asbjørn og Cecilie

Vedlegg 7 – Prosedyrebeskrivelse og rapportark for simultan presentasjon (identisk for foto)

PERSONKONFRONTASJON - SIMULTAN		
T id og sted:		K lokken:
R apportskriver:		
D eltager:		
Opplysningene nedenfor utfylles senere (ikke av rapportskriver)		
D eltagernummer:	K onfrontasjonstype:	

Instruks til konfrontasjonsleder:

- Før konfrontasjonen starter, må deltageren spørres om han/hun kjenner noen av mennene som gjorde seg bemerket i parolesalen fra før (hvis ja, må det protokollføres her, og deltageren må elimineres):

Gjør deltageren oppmerksom på:

1: at han/hun nå vil bli bedt om å se på to grupper av person. Meningen er å forsøke å kjenne igjen den personen som gjorde seg bemerket under parolen i 4. etasje, onsdag 2. mars 2005.

2: at den første gruppen vil bestå av unge menn med etnisk pakistansk opprinnelse. Deltageren vil deretter få se en gruppe unge menn med etnisk norsk opprinnelse.

3: at personen som gjorde seg bemerket i parolesalen ikke nødvendigvis er med i konfrontasjonsoppsettet, og at etterforskningslederen (deg selv) ikke vet hvem den personen som gjorde seg bemerket i parolesalen er.

4: at personen kan ha skiftet klær og frisyre siden personen først ble observert.

5: at han/hun bruker den tiden de trenger på hver av personene.

1. Deltageren fikk deretter se personene med rekkefølgenummer.....Deltageren fikk beskjed om å ta den tiden han / hun føler er nødvendig for å avgi sitt svar; nemlig om mannen med etnisk pakistansk opprinnelse fra parolen er å finne blant personene.

Hvis deltageren, etter å ha sett alle ba om å få se noen av personene på nytt, beskriver du her kort hva vitnet ønsket:

.....
.....
.....

Etter totalt.....minutter avga deltageren sitt svar. Deltageren mener at mannen med etnisk pakistansk opprinnelse fra parolen:

Kryss av alternativet som beskriver deltagerens svar best (ikke angi svaralternativene til deltageren)

- ☐ Er mannen med nr.....
☐ Ikke er noen av personene
☐ Vet ikke / usikker

Dersom deltageren svarer vet ikke, bes deltageren om å peke ut en likevel:
Med forbehold kan mannen med nr.....være aktuell.

På en skala fra 1 til 10. Hvor sikker er deltageren på svaret ovenfor (1= høyst usikker – 10= 100 prosent sikker)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. Deltageren fikk deretter se personene med rekkefølgenummer.....Deltageren fikk beskjed om å ta den tiden han / hun føler er nødvendig for å avgi sitt svar; nemlig om mannen med etnisk norsk opprinnelse fra parolen er å finne blant personene.

Hvis deltageren, etter å ha sett alle ba om å få se noen av personene på nytt, beskriver du her kort hva vitnet ønsket:

.....
.....
.....

Etter totalt.....minutter avga deltageren sitt svar. Deltageren mener at mannen med etnisk norsk opprinnelse fra parolen:

Kryss av alternativet som beskriver deltagerens svar best (ikke angi svaralternativene til deltageren)

- ☐ Er mannen med nr.....
☐ Ikke er noen av personene
☐ Vet ikke / usikker

Dersom deltageren svarer vet ikke, bes deltageren om å peke ut en likevel:
Med forbehold kan mannen med nr.....være aktuell.

På en skala fra 1 til 10. Hvor sikker er deltageren på svaret ovenfor (1= høyst usikker – 10= 100 prosent sikker)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Vedlegg 8 – Prosedyrebeskrivelse og rapportark for simultan presentasjon (identisk for foto og video)

PERSONKONFRONTASJON - SEKVENSIELL		
T id og sted:		K lokken:
R apportskriver:		
D eltager:		
Opplysningene nedenfor utfylles senere (ikke av rapportskriver)		
D eltagernummer:	K onfrontasjonstype:	

Instruks til konfrontasjonsleder:

- Ikke fortell deltageren om hvor mange personer hun/han vil få se totalt.
- Alle personene skal vises selv om deltageren plukker ut en person før "line up" er ferdig.
- Dersom deltageren ønsker å se noen av personene på nytt, vises personene frem en og en av gangen igjen, og aldri samlet.
- Før konfrontasjonen starter, må deltageren spørres om han/hun kjenner noen av mennene som gjorde seg bemerket i parolesalen fra før (hvis ja, må det protokollføres her, og deltageren må elimineres):

Gjør deltageren oppmerksom på:

1: at han/hun nå vil bli bedt om å se på to grupper av person. Meningen er å forsøke å kjenne igjen den personen som gjorde seg bemerket under parolen i 4. etasje, onsdag 2. mars 2005.

2: at den første gruppen vil bestå av unge menn med etnisk pakistansk opprinnelse. Deltageren vil deretter få se en gruppe unge menn med etnisk norsk opprinnelse.

3: at personen som gjorde seg bemerket i parolesalen ikke nødvendigvis er med i konfrontasjonsoppsettet, og at etterforskningslederen (deg selv) ikke vet hvem den personen som gjorde seg bemerket i parolesalen er.

4: at personen kan ha skiftet klær og frisyre siden personen først ble observert.

5: at han/hun vil få se på en og en person av gangen, og at de må bruke den tiden de trenger på hver av personene. Deltageren må ta en avgjørelse om hvorvidt personen er eller ikke er den aktuelle personen før de får se neste person. Dette innebærer at de må ta en klar beslutning (ja eller nei) får hver person, før neste kommer inn. Dersom deltageren ønsker å se noen på nytt, får de anledning til det, men også nå kun en av gangen.

1. Deltageren fikk deretter se personene med rekkefølgenummer.....Deltageren fikk beskjed om å ta den tiden han / hun føler er nødvendig for å avgi sitt svar; nemlig om mannen med etnisk pakistansk opprinnelse fra parolen er å finne blant personene.

Hvis deltageren, etter å ha sett alle ba om å få se noen av personene på nytt, beskriver du her kort hva vitnet ønsket:

.....
.....
.....

Etter totalt.....minutter avga deltageren sitt svar. Deltageren mener at mannen med etnisk pakistansk opprinnelse fra parolen:

Kryss av alternativet som beskriver deltagerens svar best (ikke angi svaralternativene til deltageren)

- ☐ Er mannen med nr.....
☐ Ikke er noen av personene
☐ Vet ikke / usikker

Dersom deltageren svarer vet ikke, bes deltageren om å peke ut en likevel:
Med forbehold kan mannen med nr.....være aktuell.

På en skala fra 1 til 10. Hvor sikker er deltageren på svaret ovenfor (1= høyst usikker – 10= 100 prosent sikker)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

2. Deltageren fikk deretter se personene med rekkefølgenummer.....Deltageren fikk beskjed om å ta den tiden han / hun føler er nødvendig for å avgi sitt svar; nemlig om mannen med etnisk norsk opprinnelse fra parolen er å finne blant personene.

Hvis deltageren, etter å ha sett alle ba om å få se noen av personene på nytt, beskriver du her kort hva vitnet ønsket:

.....
.....
.....

Etter totalt.....minutter avga deltageren sitt svar. Deltageren mener at mannen med etnisk norsk opprinnelse fra parolen:

Kryss av alternativet som beskriver deltagerens svar best (ikke angi svaralternativene til deltageren)

- ☐ Er mannen med nr.....
☐ Ikke er noen av personene
☐ Vet ikke / usikker

Dersom deltageren svarer vet ikke, bes deltageren om å peke ut en likevel:
Med forbehold kan mannen med nr.....være aktuell.

På en skala fra 1 til 10. Hvor sikker er deltageren på svaret ovenfor (1= høyst usikker – 10= 100 prosent sikker)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

